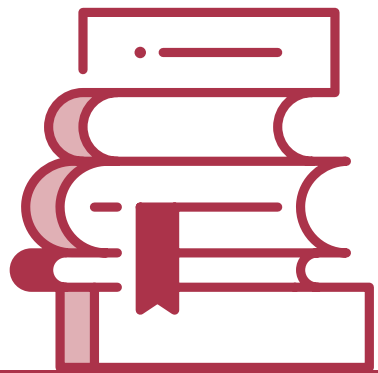

LA COL·LECCIÓ DE PERGAMINS PRIVATS DE L'ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA

Estudi i tractament

Alvit Martínez i Civit

2025

Aquest llibre està basat en el Treball Final de Màster que l'autor va elaborar i presentar al curs 2024-2025 al Màster en Arxivística i Governança de la Informació de l'Àmbit d'Arxivística i Gestió de Documents (ESAGED) de l'Escola FUAB Formació - Universitat Autònoma de Barcelona.

Directora del treball: Laura Fortuny Bonet

El treball va ser guardonat amb el Premi al Millor Treball Final de Màster del curs 2024-2025 que atorguen l'ESAGED i l'AAC.

Com citar aquest article:

Martínez Civit, Alvit (2025) *La Col·lecció de pergamins privats de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Estudi i tractament*. Barcelona: Àmbit d'Arxivística i Gestió de Documents (ESAGED). Escola FUAB Formació - Universitat Autònoma de Barcelona. Associació de Professionals de l'Arxivística i la Gestió de Documents de Catalunya.

Màster en Arxivística i Governança de la Informació
Àmbit d'Arxivística i Gestió de Documents (ESAGED)
Escola FUAB Formació
Universitat Autònoma de Barcelona
Col·lecció: Treballs Final de Màster

ISBN: 978-84-09-83408-2

Data: Curs 2024/2025

Es permet la reproducció total o parcial, la distribució, la comunicació pública de l'obra i la creació d'obres derivades, fins i tot amb finalitats comercials, sempre i quan aquestes es distribueixin sota la mateixa llicència que regula l'obra original i es reconegui l'autoria de l'obra original.

LA COL·LECCIÓ DE PERGAMINS PRIVATS DE L'ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA

Estudi i tractament

3

Resum

La present publicació recull el resultat del tractament parcial de l'anomenada *Collecció de pergamins privats* de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, gran agrupació de documents patrimonials en suport pergamí que és el resultat de la barreja de diverses adquisicions d'orígens diferents fetes a l'Arxiu. Atesa la inexistència prèvia d'un tractament i, per tant, la necessitat de fer-hi un estudi integral per tal de garantir-ne l'accés públic, s'ha estudiat la història arxivística de la col·lecció i s'ha fet una descripció de les seves unitats documentals. El cos del text inclou, finalment, una proposta teòrica d'organització de la col·lecció per tal de cloure'n el tractament.

Paraules clau:

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), pergamins, col·lecció, fons patrimonials, fons privats, descripció, organització, tractament, documentació notarial.

La Colección de pergaminos privados del Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona: estudio y tratamiento

4

Resumen

La presente publicación recoge el resultado del tratamiento parcial de la conocida como *Colección de pergaminos privados* del Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, gran agrupación de documentos patrimoniales en soporte pergamino que es el resultado de la mezcla de diversas adquisiciones de orígenes diferentes hechas en el Arxiu. Puesto que no hay constancia previa de un tratamiento y, por tanto, existe la necesidad de un estudio integral para garantizar su acceso público, se ha estudiado la historia archivística de la colección y se ha realizado una descripción de sus unidades documentales. El cuerpo del texto incluye, finalmente, una propuesta teórica de organización de la colección para concluir el tratamiento de la misma.

Palabras clave:

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), pergaminos, colección, fondos patrimoniales, fondos privados, descripción, organización, tratamiento, documentación notarial.

The Collection of private parchments of the Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona: study and treatment

5

Abstract

The present publication compiles the result of the partial treatment of the so-called *Collection of private parchments* of the Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, a notorious group of patrimonial documents and archives written on parchment that is considered to be the result of the mixture of many different acquisitions. Given that a previous treatment has never been done and, because of that, there is still the need for a general study so as to be able to guarantee an access to the public, the archival history of the said collection has been studied, in addition to completing the description of its documents. The main part of the paper includes a theoretical proposal for a new organization of the collection, so its treatment can be concluded.

Keywords:

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), parchments, collection, patrimonial archives, private archives, description, organization, treatment, notarial documents.

Índex de continguts

1. Introducció: plantejament, objectius i hipòtesi.....	7
2. Context: de la institució a la documentació. 10	
2. 1. La Casa i els fons de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona	10
2. 2. La Col·lecció de pergamins privats: història arxivística	14
2. 3. Context documental: col·leccions i fons patrimonials.....	23
2. 3. 1. Teoria i pràctica de les col·leccions dins l'arxivística.....	23
2. 3. 2. Els fons patrimonials: teoria, gènesi i funcionament	25
3. Bloc d'estudi: proposta d'organització de la Col·lecció.....	31
3. 1. Fases del tractament realitzat.....	31
3. 2. Treball de la Col·lecció: marc diplomàtic i estudi contextual	35
3. 2. 1. Descripció general de la <i>Col·lecció de pergamins privats</i>	35
3. 2. 2. Estudi extern i intern dels pergamins de la <i>Col·lecció</i>	45
3. 3. Proposta d'organització de la Col·lecció.....	68
3. 3. 1. Breu estat de la qüestió: exemples d'ús	68
3. 3. 2. Identificació d'agrupacions documentals dins la <i>Col·lecció</i>	72
3. 3. 3. La proposta teòrica d'organització: nivells i grups.....	79
4. Conclusions	86
5. Bibliografia i referències	89
6. Annexos	95
6. 1. Annex 1: dates tòpiques dels pergamins	95
6. 2. Annex 2: agrupacions documentals identificades .	99

1. Introducció: plantejament, objectius i hipòtesi

Com a disciplina encarregada de l'estudi, coneixement i acompanyament del testimoni de l'activitat humana en la seva forma de producció documental, l'arxivística és tan complexa i amaga tants trencaclosques com aquells qui produeixen el seu objecte d'estudi i com el context en el qual aquest és produït. Les següents pàgines neixen amb l'objectiu de surar per alguns dels confins del mar del trencaclosques que són els arxius privats i patrimonials. La dificultat de la seva caracterització i de la metodologia de treball que demanen, àdhuc del seu coneixement i constància a nivell nacional i local, ha sigut la gènesi de piles de pàgines de teoria encaminada a trobar la clau per al treball i el tractament integral d'aquest tipus de fons. Per acabar de reblar el clau de la dificultat, proposem aproximar-nos a la complexitat dels arxius privats des de la seva inserció, tractament i conservació en el marc dels arxius públics del país.

Aquestes pàgines neixen del treball sobre el tractament parcial d'una col·lecció de documentació patrimonial en suport pergamí conservada a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), amb documents datats entre els segles IX i XIX. La dita col·lecció, calaix de sastre de documentació privada escrita en pergamí que ha anat creixent i agafant forma amb els anys a base d'ingressos, compres, donacions i adquisicions de diversa naturalesa, forma

part del cos de col·leccions de l'Arxiu, però no ha rebut fins l'actualitat un tractament integral que n'hagi permès la posada a punt per a la consulta pública, de manera que roman avui en dia no disponible per a usuaris, lectors i investigadors. Per tant, l'objectiu del tractament parcial ha estat principalment la descripció de bona part del conjunt d'unitats documentals que conformen la col·lecció, atesa la necessitat per part de l'Arxiu d'obrir a la consulta aquesta agrupació documental. No obstant això, la voluntat de treballar la dita *Col·lecció de pergamins privats* per poder obrir-la a la consulta pública ha definit la segona part d'aquestes pàgines, que ha estat l'elaboració d'una proposta d'organització per a la dita col·lecció a partir de la recerca sobre els orígens de les seves unitats documentals i la seva entrada a l'Arxiu.

Aquest segon element, que es concep com el pal de paller teòric d'aquestes pàgines, és el que brinda la pregunta al voltant de la qual gira el present exercici i que en proporciona la hipòtesi de partida: amb l'anàlisi dels elements formals de les unitats documentals d'una col·lecció de pergamins patrimonials, així com amb la recerca bibliogràfica i d'arxiu al voltant de la seva gènesi i ingrés a l'Arxiu, ha de ser possible completar amb èxit un exercici de reunió o organització d'aquesta documentació, que suposem dispersa. En el nostre cas, per tant, haurem de poder elabo-

rar una proposta d'organització de pergamins dels quals, bo i estant agrupats des de fa dècades en una col·lecció, no consta explícitament el seu origen o aquest no pot ser traçat d'entrada amb tota exactitud. Oimés, assumim que la dita col·lecció no es troba organitzada en ella mateixa, i requereix d'una proposta d'organització que sigui feta i implementada de bell nou. Per començar, els elements que hauran de facilitar la confecció d'aquesta proposta són de caràcter formal o diplomàtic, i tenen sempre a veure amb la història arxivística dels documents de la col·lecció. Parlem del seu origen, del seu productor (ja sigui una institució, un individu o una família), i també de les notes i anotacions de caràcter arxivístic que han pogut anar acumulant al llarg dels anys i que ens indiquen la seva pertinença a una col·lecció o agrupació particular.

El text té, per tant, dues parts essencials, l'execució de les quals és alhora consegüent i complementària. Per una banda, la descripció de les unitats documentals de la col·lecció exigeix un treball de lectura paleogràfica, i en aquest sentit les següents pàgines es basteixen amb l'estructura metodològica tradicional d'un treball diplomàtic: s'aborda i es presenta la col·lecció, tant a nivell global com a nivell d'unitats documentals, des de la seva perspectiva externa i interna pel que fa a aspectes compositius i formals. D'altra banda, és necessari un treball d'estricta recerca i investigació, tant bibliogràfica com d'arxiu, per indagar sobre l'origen i l'ingrés a l'Arxiu dels documents de la col·lecció i,

així, avançar cap a la seva proposta d'organització. Aquest treball de recerca d'arxiu troba el seu lloc especialment a l'Arxiu de Gestió de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, fons que conserva les sèries documentals de compres, adquisicions, donacions i ingressos documentals de la casa, entre d'altres que també poden ser del nostre interès. Forma, doncs, part de la hipòtesi d'aquestes pàgines la convicció que amb l'estudi d'un fons com el de l'Arxiu de Gestió de la casa es podran resoldre incògnites sobre l'ingrés de certa documentació per a la qual avui en dia no existeix una traçabilitat real, així com sobre les relacions i agrupacions que hom pot teixir entre aquesta documentació avui dispersa. Finalment, la tercera pota habitual d'un treball diplomàtic és una imprescindible part de context que ha d'ajudar a situar els documents que hom està tractant, i que en el nostre cas ha de girar al voltant de la història de l'Arxiu Històric de la Ciutat com a institució, per tal d'ubicar la creació i preservació de la col·lecció que ens ocupa, així com també s'ha d'adreçar a la tradició dels fons patrimonials i a la història de la institució notarial al nostre país, per tal de posar context a la gènesi i l'estructura documental dels pergamins que la integren.

Ens reservem una nota més per a aquestes pàgines d'introducció. Com ha de quedar explicat a les pàgines que, a continuació, abordaran la història arxivística de la col·lecció que ens ocupa, la dita agrupació té des de les primeres referències conegudes fins avui en dia una extensió que

va dels 3.000 als 4.000 pergamins. Atès, doncs, el seu considerable volum, hem de fer constar que la proposta d'organització de la col·lecció continguda en aquestes pàgines no recull el total de la *Col·lecció*. Al contrari, la proposta s'ha recolzat en el treball d'un miler de pergamins, fruit del tractament parcial realitzat sobre l'agrupació i que, s'ha decidit, és el tall, mostra o exemple a partir del qual s'ha bastit la dita proposta. És evident, per tant, que una proposta d'organització ferma i realment recolzada o reflectida en unitats documentals concretes implica i exigeix el treball del total d'unitats documentals de l'agrupació. Per a la feina que aquí presentem, però, s'ha optat per partir d'aquest tall d'un miler de documents, a partir del qual es presenta una proposta d'organització que té l'objectiu de ser ideal, teòrica i potencialment aplicable a la resta de la col·lecció.

Per acabar, hem d'apuntar que tot i que la feina feta prèviament a la redacció d'aquestes pàgines sobre la nostra

Col·lecció ha estat minsa, hi ha algunes línies de treball que ja han trobat el seu recorregut i de les quals ens sentim deutors i hereus a l'hora d'endegar aquesta feina. En primer lloc, advertim que la *Col·lecció de pergamins privats* està formada per dues agrupacions generades amb motiu del format del suport: hi ha uns 2.100 pergamins de gran format, que són els que han centrat l'atenció d'aquestes pàgines, i per altra banda un conjunt de 1.502 pergamins de petit format que ja van ser treballats i identificats entre el 2016 i el 2018. En segon lloc, prèviament a l'inici del nostre tractament ja consta una agrupació singular de pergamins identificada i reconeguda, les unitats documentals de la qual es conserven barrejades entre la dita *Col·lecció*: es tracta dels pergamins patrimonials aplegats i donats a l'Arxiu per Ferran de Sagarra i de Siscar, originaris del patrimoni de la seva família, el tractament incipient dels quals ha marcat línies i pautes d'actuació de cara al tractament de la resta de pergamins i al disseny de la proposta d'organització de la *Col·lecció*.

2. Context: de la institució a la documentació

2. 1. La Casa i els fons de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

La Casa de l'Ardiaca neix i es recolza sobre una imponent construcció d'origen romà, la muralla fundacional de la colònia romana ampliada en època baiximperial, que hom ha afirmat que fou raó de l'existència de la ciutat.¹ L'edifici és també testimoni viu d'alguns dels processos i canvis més rellevants per a la història de la ciutat: el seu moment fundacional, la data al voltant de l'any 1000 en què la documentació comença a parlar d'una *mansione archilevite* prop de la porta septentrional del recinte emmurallat, ha estat considerat per la historiografia com el període en què les torres de la muralla romana es van residencialitzar de manera definitiva.² Resseguir, doncs, la història de la residencialització i la consolidació de la Casa de l'Ardiaca és resseguir també la història de la construcció de la Barcelona medieval. La parcel·la de la Casa de

l'Ardiaca s'hauria anat consolidant com la residència de la dignitat capitular, mentre que la parcel·la contigua acabaria esdevenint la Casa del Degà, dedicada i ocupada per la dignitat d'aquest nom. El màxim temps d'esplendor de l'edifici arribà innegablement amb el càrrec de Lluís Desplà i d'Oms com a Ardiaca major de la Catedral.³ Format a Roma, home del Renaixement, va ostentar el càrrec ardiaca des del 1470 i va ser el responsable de reformar, àdhuc reconstruir, la Casa de l'Ardiaca entre les darreres dècades del segle XV i les primeres del XVI, abans de la seva mort l'any 1524. L'Ardiaca féu profundes reformes a l'edifici, amb importants elements d'obra nova i de reforma interior, i el transformà en un dels palaus residencials amb més volada de Barcelona, ennoblit i decorat amb artefactes antics.⁴

Hom afirma que durant el segle XV, moment de fossilització de la trama urbana gòtica de la ciutat i de culminació

1 CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 67; v. BANKS 1992, p. 27.

2 CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 69-72; v. DURAN I SANPERE 1928, p. 24.

3 Sobre l'estat de l'edifici anteriorment al segle XV, DURAN I SANPERE 1928, p. 16; vegeu-ne una descripció a ACB, *Manual del notari Joan Vilana*, 1514, f. 2, segons CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 114.

4 CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 95, 99-101, 111; ALIBERCH 1944, p. 48; DURAN I SANPERE 1928, p. 18, 22. És així que tot sovint s'ha reconegut la Casa de l'Ardiaca, sota el càrrec de Desplà, com un dels primers espais dreçats amb voluntat museística de la ciutat de Barcelona. La casa es reconegué com a palau noble ja en l'època, i és així que a banda de ser la residència ocasional dels ardiaques (que, com Desplà mateix, tenien sovint la seva pròpia residència o palau familiar), va ser utilitzada com a residència puntual per a personatges nobles i destacats: CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 88, 111-112.

de bona part dels processos d'urbanització del seu terme, les parcel·les de la Casa de l'Ardiaca i de la Casa del Degà van quedar consolidades en la forma que van mantenir fins a mitjan segle XX.⁵ Així doncs, la fesomia i estructura actual de les cases de l'Ardiaca i del Degà, en els seus pilars bàsics i a banda d'intervencions posteriors, és fruit del final de l'Edat Mitjana i de l'època del Renaixement, de la fi del segle XV i especialment del segle XVI. Els seus espais principals, incloses les que avui encara són sales nobles de l'edifici i el seu soterrani,⁶ ja poden datar d'aquesta època.

La lectura positivista d'ara fa cent anys veia, posteriorment a la mort de Desplà, un període de «decadència» per a la Casa.⁷ Aquesta va seguir sent residència dels ardiaques de la Seu barcelonina durant segles, tot i que no va tornar a viure cap procés profund de reformes o intervenció arqui-

tectònica o artística com el que va viure de la mà de Desplà fins a començaments del segle XIX: la desamortització dels béns religiosos viscuda a l'Estat espanyol va fer que a partir de l'any 1836 les cases de l'Ardiaca i del Degà esdevinguessin propietat de l'Estat, i aquí va començar, segons es diu, el seu estat d'abandonament, fins que 16 de març de 1870 l'Estat, bo i desatenent les repetides peticions de la Diputació de Barcelona per a la compra de l'edifici, va decidir vendre totes dues cases al millor postor. El resultat final d'aquesta subhasta pública fou que Josep Altimira i Reniu, comerciant, va aplegar les dues cases sota la seva propietat⁸ i hi va endegar un important projecte d'obra de reforma historicista, moltes de les actuacions del qual van ser una icona de l'edifici fins ben bé un segle més tard. El més important que hi va fer Altimira va ser unificar les dues cases, amb una gran quantitat d'obres a la Casa del

5 Aquesta inclou l'obertura del Pla de la Seu a partir del segle XVI i les cases de la Plaça Nova i del C. de la Corríbia, avui perdudes: CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 19-20, 80, 123 i següents.

6 Sobre el soterrani hi ha hagut nombroses intervencions al llarg del temps. En primer lloc, però, cal tenir en compte que fins a finals del segle XX, el que avui en dia és el vestíbul d'entrada a l'edifici, situat a la seva planta de carrer, va formar també part de la seva planta de soterrani, per tal com l'entrada principal es trobava a l'actual primer pis, al nivell superior del pati, pel que avui en dia són les sales nobles de la casa i la seva sala d'actes. És conegut que l'Arxiu no va incorporar el soterrani per al seu ús fins els anys cinquanta del segle XX, moment fins el qual va ser ocupat per magatzems de comerços. Està clar que la forma que té avui en dia aquest nivell, amb l'ús de dipòsit, és deutora en gran part de les darreres reformes dels anys noranta (amb, per exemple, la instal·lació d'armaris compactes automàtics i la consolidació d'elements arquitectònics patrimonials com els panys de paret interior de la muralla fundacional romana). Tot amb tot, avui se'n conserven elements de l'ús com a dipòsit ja abans de les dites reformes, i Francesc Caballé i Reinald González, autors d'una proposta gràfica d'evolució històrica i arquitectònica de l'edifici, esmenten el soterrani, o com a mínim l'espai embrionari del que és el soterrani actual, a partir de les grans reformes dels segles XV i XVI: CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 54-55, 118, 189, 217-219.

7 DURAN I SANPERE 1928, p. 23.

8 CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 147-151; DURAN I SANPERE 1928, p. 24, 28-29.

Degà, que van comportar l'obertura del conegut celobert a l'interior de l'edifici.⁹ Des de la seva unificació, les dues cases han romàs juntes sota el nom principal de la Casa de l'Ardiaca, atesa la rellevància de l'ardiacà Desplà en la configuració general de la forma de l'edifici.

Sota els efectes de la ruïna econòmica durant els anys vuitanta del segle XIX, Josep Altimira va haver de desfer-se de la Casa, i els nous amos en van llogar una bona part al Col·legi d'Advocats de Barcelona, el qual va encarregar-ne la reforma a Lluís Domènech i Montaner.¹⁰ L'estada del Col·legi d'Advocats a la Casa acabaria resultant tan breu com memorable: a efectes poètics, a la Ciutat Comtal s'ha dit tradicionalment que la Casa de l'Ardiaca ha estat incorporada a la vida cultural de la ciutat, i ha conservat llibres al seu interior, d'ençà que el Col·legi d'Advocats hi tingué residència.¹¹ En efecte, el Col·legi no va estar-se massa més de quaranta anys a l'edifici. L'any 1916, Lluís Duran i Ventosa, primer tinent d'alcalde,

va crear una Comissió de Cultura municipal que s'havia d'encarregar de donar forma a l'Arxiu Municipal d'una Barcelona que les darreres dècades havia crescut exponencialment gràcies al Pla d'Eixample i a les agregacions dels pobles del Pla. D'aquesta manera, l'any 1917 es va decidir separar la part administrativa (que quedaria consolidada sota l'Arxiu Administratiu, posteriorment i actual Arxiu Municipal Contemporani) de la part històrica de la documentació municipal, amb la creació del nou Arxiu Històric que seria posat a mans del seu director Agustí Duran i Sanpere, tot just ascendit a arxiver municipal, en qui es va confiar per a crear i reorganitzar el nou Arxiu.¹² L'any 1919 la Casa de l'Ardiaca va ser comprada al canonge Sebastià Puig i Puig, qui la tenia com a herència de la propietat que havia succeït Josep Altimira, per al propòsit de l'Arxiu Històric de la Ciutat.¹³ Immediatament s'hi van emplaçar obres de reforma, fetes per Josep Goday i Casals, per tal d'acondicar l'edifici a l'ús de dipòsit de llibres i documentació. Aquestes obres, les intervencions

9 CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 152-154; VOLTES BOU 1959, p.1; vegeu la lectura emocional i historicista sobre la Casa a 1965, p. 7-8.

10 ALIBERCH 1944, p. 52; CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 167.

11 BUSQUETS I CONILL 1928, p. 5.

12 CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 177, 198-199. A més de ser el responsable de la classificació, seguint els dictats de l'arxivística moderna, del fons documental històric de la ciutat, Duran va ser també l'autor del projecte de separació del fons municipal: RIERA VIADER 2018, p. 253.

13 ALIBERCH 1944, p. 53; DURAN I SANPERE 1928, p. 30-31; CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 179.

més importants fetes a la Casa des de la dècada de 1870, continuarien al llarg de la dècada dels anys vint.¹⁴

El Col·legi d'Advocats va abandonar definitivament l'edifici a finals de l'any 1921, i per tant l'Arxiu Històric va fer la seva entrada definitiva a la Casa de l'Ardiaca l'any 1922. No obstant això, la instal·lació al nou edifici va ser lenta i progressiva, acompanyada per nous processos d'obres i reformes a finals dels anys vint, per l'ingrés i l'adquisició de nombrosa nova documentació i per episodis crítics com la Guerra Civil espanyola, que va afectar greument l'edifici i el seu entorn i va obligar a la ràpida actuació per a la salvaguarda del seu patrimoni documental.¹⁵ La pèrdua de teixit urbà adjacent va ser el principal motiu per a les intervencions que, durant els anys cinquanta, van brindar una nova cara nord a l'edifici amb la reconstrucció historicista de la façana de la nova Avinguda de la Catedral.¹⁶

El següent i més gran episodi de reformes a l'edifici seria, amb permís de les intervencions renaixentistes de Desplà, les obres dels anys noranta. Amb voluntat de renovar l'interior de la Casa i adaptar-lo a les necessitats d'un arxiu modern, capdavanter i amb un elevat volum de consultes, entre els anys 1991 i 1998 van tenir lloc a la Casa de l'Ardiaca les obres que la van canviar radicalment.¹⁷ En plena reformulació de l'Arxiu, però també de tot l'Arxiu Municipal de la ciutat, que havia començat els anys vuitanta amb la creació dels nous Districtes administratius de la ciutat i la incorporació dels Arxius de Districte, l'Arxiu Històric de la Ciutat va recuperar el seu nom tradicional, car des del 1943 havia calçat l'etiqueta de l'Institut Municipal d'Història (IMH). Institució polifacètica dedicada a l'exercici, la promoció i la difusió de la història, l'arqueologia i els museus de la ciutat, creada a imatge de la figura polifacètica de Duran i Sanpere, l'IMH va ser l'organisme que va assen-

14 BUSQUETS I CONILL 1928, p. 5. En el marc d'aquestes reformes, el 27 de desembre de 1925, la Casa de l'Ardiaca va ser declarada Monument Nacional.

15 CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 179, 185-197, 227; RIERA VIADER 2018, p. 253, 255-257; SOBREQUÉS I CALLICÓ 1983, p. 15; Guia 1995, p. 17, 33-35; VOLTES BOU 1965, p. 12-13. Una de les conseqüències més directes del conflicte per a la Casa fou l'afectació i posterior enderrocament de les cases del carrer de la Corríbia, que els anys vint i trenta l'Arxiu s'havia dedicat a comprar, possiblement amb la intenció d'integrar-les a l'ús de l'Arxiu: AHCB, Arxiu de Gestió (AdG), exp. sense núm., capsa 6, 44, *Expedient d'expropiació de les finques adosades a la Casa de l'Ardiaca, 1922-1932*; AHCB, AdG, exp. sense núm., capsa 22/14, *Adquisició de la casa de la Plaça Nova ocupada pels magatzems d'estores "Amat", 1934*.

16 CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 207-219. L'any 1944, encara s'estaven expropiant alguns edificis de l'antic barri dels Arcs per a obrir l'Avinguda de la Catedral i deixar aïllada la Casa de l'Ardiaca, sense edificis adjacents. El programa historicista de reconstrucció de l'edifici també contemplava el projecte de tornar a construir el pont sobre la porta del Bisbe: ALIBERCH 1944, p. 53.

17 CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 227-233.

tar els fonaments del gran creixement de l'Arxiu durant la segona meitat del segle passat, que molt probablement va recollir i gestionar bona part de la documentació que acabaria integrant la nostra *Collecció* i que, de fet, hem de reconèixer com el responsable intel·lectual de la creació de la col·lecció que aquí ens ocupa. Malgrat que la tradició de la casa fa la nostra *Collecció* tan vella com la instal·lació mateixa de l'arxiu a la Casa de l'Ardiaca, el cert és que les primeres notícies de l'agrupació que estem treballant no són sinó dels anys vuitanta del segle XX.

2. 2. La *Collecció de pergamins privats: història arxivística*

És evident que la *Collecció de pergamins privats* (AHCBA-676/C25) és una col·lecció de col·leccions. A la primera ullada de l'observador entès ja destaca que es tracta d'una quantiosa acumulació de documentació d'orígens i de cronologies diverses que té tres grans elements en comú: el seu suport en pergamí, el seu caràcter privat i el seu origen dispers. Això vol dir que està integrada per pergamins de cronologia, de contingut i de format ben di-

versos, l'acumulació dels quals ha estat fruit de nombroses donacions, compres i adquisicions a l'Arxiu, els quals, en alguns casos, han pogut ser identificats i tractats com col·leccions o parts de fons singulars. Seguint la tradició que es coneix a la casa, aquesta col·lecció existeix ben bé des de la gestació de l'Arxiu i la seva instal·lació a la Casa de l'Ardiaca, durant la primera meitat del segle passat, o si més no gràcies a la tasca d'algunes figures cabdals, àdhuc fundacionals de la història de la institució, com Agustí Duran i Sanpere, que són proposats com els responsables d'haver agrupat i integrat en aquesta col·lecció bona part del seu fons. La predita tradició realça, doncs, l'impacte que va tenir la instal·lació de l'Arxiu Històric a la Casa de l'Ardiaca com a motivació per als successius ingressos de documentació privada que van engruixir els fons de l'Arxiu, més enllà de la documentació estrictament municipal, amb la documentació de gremis, d'institucions locals com la notarial i amb documentació privada d'allò més diversa.¹⁸ Avui ens trobem en disposició de poder proposar que una part rellevant dels documents que integren la *Collecció* van arribar a l'Arxiu al voltant de l'any 1940, arran del retorn a la Casa de l'Ardiaca dels fons documentals que

18 Es parla principalment dels grans llegats d'Eduard Toda (1922) o d'Agustí Massana (1923), i de la documentació municipal dels Jocs Florals (1922), entre d'altres. A banda, la institució va aprofitar grans esdeveniments de promoció cultural, com l'Exposició Internacional de 1929, per recollir més documentació adquirida pel municipi: RIERA VIADER 2018, p. 254; SOBREQUÉS I CALLICÓ 1983, p. 16-18; Guia 1995, p. 30-32. En la mateixa cronologia, l'Arxiu també va ingressar nombrosa documentació dels antics gremis de la ciutat que donaria forma al que avui és el seu Fons Gremial: a l'Arxiu de Gestió de la casa s'hi conserva un expedient amb el llistat dels documents dipositats pels gremis fins els anys trenta: AHCBA, AdG, exp. sense núm., caps 4/14, *Relació de gremis amb indicació de documents dipositats, procedència i dates d'ingrés*, 1918-1936.

la Secció d'Arxius de la Generalitat, amb Agustí Duran i Sanpere al capdavant, havia salvat durant la Guerra Civil i havia dipositat al monestir de Pedralbes entre el 1938 i el 1940.¹⁹

Així, si fem l'exercici de mirar catàlegs, inventaris i descripcions dels fons de la casa editats al llarg del segle passat, veiem que pocs anys després de l'emplaçament de l'Arxiu a la Casa de l'Ardiaca, a finals dels anys vint, un breu exercici de catàleg de divulgació dels fons de l'Arxiu publicat pel tallista Eusebi Busquets com un extracte de la revista *Foment de les arts decoratives* no parlava de cap col·lecció ni agrupació de pergamins privats.²⁰ Igualment, l'obra de referència d'Agustí Duran i Sanpere sobre la Casa i l'Arxiu publicada el 1928 no feia cap esment a una agrupació de pergamins privats ni patrimonials entre el breu repàs que ofería dels fons de la institució.²¹ Més endavant, passada la Guerra, la sumària descripció dels fons de l'Arxiu que pels volts de 1955 editava l'*Asociación Española de Archiveros, Bibliotecarios, Museólogos y Documentalistas* (ANABAD) esmentava un «Fondo Patrimonial» integrat per alguns

arxius familiars, sense especificar-ne l'abast.²² La mateixa referència es repetia uns anys més tard, en el catàleg dels fons de la casa encarregat l'any 1959 per Pere Voltes Bou, recentment ascendit a director de l'IMH, amb un petit matís: es comptaven els lligalls relatius als fons de sis famílies, a més del nucli de documentació pertanyent a la cartoixa de Montalegre (repartida aleshores entre l'Arxiu de la Corona d'Aragó i la Biblioteca Universitària), i s'hi afegia un grup de «Varios», amb disset lligalls datats entre els anys 1277 i 1849.²³ Hom es podria inclinar a pensar que allò que en un futur seria la Col·lecció de pergamins privats es podria trobar dins d'aquesta agrupació.

Més endavant, la lectura de la *Guía-catálogo del Instituto Municipal de Historia* publicada pel mateix Voltes Bou l'any 1965 ens permet tenir una idea de com els fons de la casa havien anat creixent amb els anys. Dins de la secció «5. Fondos de carácter privado» hi trobem els fons patrimonials, dits «B. Archivo patrimonial», dins dels quals ja no hi havia sis fons familiars i el fons de la cartoixa de Montalegre, ans un fons familiar més i un altre sobre la refor-

19 ANC1-1-T-8377; DURAN I SANPERE 1975; ZAMORA ESCALA 2000, p. 113-114; ESTRADA CAMPMANY, p. 62. D'aquest trasllat de Pedralbes a la Casa de l'Ardiaca, i posteriorment a mans dels propietaris, n'és exemple el cas del fons documental de la casa Fiveller: AHCB, AdG, exp. sense núm., capsa 28/2.

20 BUSQUETS I CONILL 1928, p. 7.

21 DURAN I SANPERE 1928, p. 68.

22 ANABAD 1955, p. 7.

23 VOLTES BOU 1959, p. 6.

ma de la Via Laietana. L'agrupació de «Varia», per la seva banda, havia passat de disset a quaranta lligalls.²⁴ El creixement d'aquesta agrupació fins arribar a la seva extensió els anys seixanta consolidaria l'Arxiu Patrimonial pràcticament tal com el coneixem avui en dia, amb un total de deu seccions i amb els mateixos quaranta lligalls a la secció de «Diversos».²⁵ Això, per tant, ens ha d'indicar que l'origen de la *Collecció C25* no es troba entre la documentació de l'Arxiu Patrimonial, tal com aquesta existia entre els anys cinquanta i seixanta, o bé que el seu contingut no havia estat conservat entre aquests fons, malgrat que en un estat més primigeni de la documentació patrimonial de la casa hom pugui pensar que els pergamins que avui integren la nostra *Collecció* havien format part dels *Diversos* i *Varia* de les agrupacions de documentació i de pergamins patrimonials.

En efecte, no és fins els anys vuitanta que la *Guia-catàleg de l'Institut Municipal d'Història*, catàleg de l'Arxiu dirigit el 1983 per Jaume Sobrequés i Callicó, director en càrrec de la institució, es faria ressò d'una secció «6. Fons de caràcter privat», amb «tots aquells arxius, correspondència i

documents solts que des de la fundació de l'Institut [Municipal d'Història] hi ha anat ingressant procedents d'adquisicions i de donacions particulars», dins la qual hi havia la subsecció «A. Pergamins», on es deia que hi havia «4.000 pergamins compresos entre els segles X i XIX i referents a moltes poblacions de Catalunya. Distribuïts ja per segles, hom n'ha emprès la catalogació».²⁶ I aquesta és, sens dubte, una referència clara a la *Collecció de pergamins privats*. La primera coneguda. La mateixa informació donaria un fulletó amb informació dels fons, seccions i activitats de l'Institut Municipal d'Història publicat per l'Ajuntament l'any 1988, segons el qual els «Fons de caràcter privat» els integraven «arxius i documents solts procedents d'adquisicions i de donatius particulars: Pergamins, Arxiu Patrimonial, Arxiu Comercial, Documentació Personal».²⁷ Si bé amb anterioritat a aquesta data les escasses referències ens obliguen a imaginar-nos la nostra *Collecció* relativament perduda enmig d'altra documentació de major rellevància, les referències de començaments dels anys vuitanta del segle passat, i principalment la del 1983, són les que obren les portes al coneixement que tenim avui en dia de la *Collecció*.

²⁴ VOLTES BOU 1965, p. 43.

²⁵ *Guia* 1995, p. 63.

²⁶ SOBREQUÉS I CALLICÓ 1983, p. 65. La publicació del catàleg de Sobrequés fou immediatament anterior a l'encàrrec, per part d'aquest, d'un estudi arquitectònic per a la remodelació de l'edifici, necessitat intergral que es veia prioritària i que acabaria afectant la ubicació dels dipòsits documentals: CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 227.

²⁷ AAVV 1988, p. 3.

Els anys noranta, època de profund reordenament de l'Arxiu que va posar part de les bases, físiques i intel·lectuals, de la institució que coneixem avui, van veure néixer també diverses guies i catàlegs del seu fons, que havien d'acompanyar el procés de reforma de l'edifici: una breu *Guia de l'Arxiu Municipal* de 1992, contemporània a l'inici de les reformes de la Casa de l'Ardiaca, feia esment als *Fons de caràcter privat* amb una nota calcada literalment a la del 1988, dins la qual es citaven els *Pergamins*.²⁸ Dins d'aquests hi hem de situar, evidentment, els que ja esmentava el catàleg de Jaume Sobrequés. Ja en plena operació de reforma de l'edifici, i amb la intenció, segons paraules de Pasqual Maragall, de «posar al dia la *Guia* que s'edità el 1983», l'any 1995 es va publicar una nova *Guia* que ha restat pràcticament fins als nostres dies com el darrer instrument que resumeix, de manera més actualitzada, els fons de la casa. Aquesta guia repetia, amb altres paraules i més d'una dècada més tard, la mateixa informació exacta que ja proporcionava la *Guia* de Sobrequés: «3.1.1.5. Fons de caràcter privat. A. Pergamins. Conjunt de 4.000 pergamins compresos entre els segles X i XIX, referents a moltes poblacions de Catalunya. Ja estan distribuïts per segles

i s'han començat a catalogar».²⁹ Veiem, doncs, com cap canvi ni actuació profunda va ser feta les darreres dècades del segle XX sobre la base de la nostra *Collecció*.

És sobre aquesta base, diguem-ne “original”, d'uns 4.000 pergamins, que avui en dia coneixem la *Collecció* amb el seu número total de documents entre els 3.600 i els 3.700 pergamins, mercès a càlculs més ajustats que s'hi han fet al llarg del temps. Encara a finals del segle XX, però, sobre certs exemplars d'algunes guies de la casa ubicades a la Sala de Consulta de l'AHCB per a ús i ajut del personal tècnic bibliotecari de la Sala, unes notes manuscrites pel personal de la casa afirmen que el conjunt encara es trobava «per catalogar». Aquestes notes es troben, en primer lloc, en un exemplar de la *Guia* de l'any 1983, i les tècniques bibliotecàries afirmen avui que van ser fetes entre finals dels anys vuitanta i començaments dels noranta, abans de les obres de reforma de l'edifici, per tal de tenir constància de l'estat de treball de les sèries i col·leccions de l'Arxiu i de l'existència d'instruments de descripció que poguessin ajudar a la consulta. En segon lloc, també les podem trobar en un exemplar de la *Guia* de l'any 1995, en

28 ALBERCH I FUGUERAS 1992, p. 8. D'aquesta nota calcada també se'n faria ressò Josep Fernández i Trabal en la seva proposta d'estat de la qüestió sobre la realitat dels arxius patrimonials catalans: FERNÁNDEZ I TRABAL 1991, p. 101.

29 *Guia* 1995, p. 62. La distribució «per segles» de la qual es parlava els anys vuitanta, i que veiem repetida als anys noranta, ha de ser amb la major certesa l'origen de la distribució en carpetes o capsos que encara avui veiem entre els pergamins de gran format, dins la qual els pergamins estan agrupats, de manera matussera i no sistemàtica ni infal·lible, per segles. Sí que és encertada en el cas dels pergamins de petit format, que estan efectivament organitzats per segles.

el que s'afirma que va ser un exercici de còpia i actualització, cap a finals dels anys noranta,³⁰ de les notes escrites ben bé una dècada abans sobre la *Guia* de 1983. Esmen-tem aquestes notes perquè l'exemplar de la *Guia* de 1983, a banda de dir que els pergamins es trobaven encara per catalogar (i, per tant, s'entrava en contradicció amb l'afirmació que ja se n'havia començat la catalogació), afirmava que es trobaven en un «armari escales sotano»: la memòria d'aquesta ubicació i d'aquest mobiliari es troba avui perduda, però el personal de la casa reconeix que es podria tractar d'un espai, antigament ubicat en soterrani i avui en dia reconvertit en planta de carrer i vestíbul de l'Arxiu, que coincidiria amb la part posterior de l'espai que ocupa la recepció i el personal de seguretat de l'edifici.³¹ Amb tot això, podem ben bé afirmar que cap a finals del segle passat la nostra *Collecció* existia com la coneixem avui, però amb certs matisos: més enllà d'una distribució elemental per segles, segurament en format de lligalls, no se n'havia iniciat la descripció ni catalogació de cap tipus, i el seu abast encara no havia estat estudiat, ni tan sols filtrat o desgranat en les altres agrupacions documentals en què anys més tard s'han destinat determinats documents,

un cop han estat identificats com a part d'aquestes dites col·leccions o fons particulars.

La reordenació a efectes generals viscuda a l'Arxiu els anys noranta, amb les reformes a l'interior de l'edifici i el canvi integral en bona part dels seus dipòsits, amb la instal·lació de noves infraestructures d'arxivament, va obligar a repensar i redissenyar l'organització de bona part del fons de la casa, i hem de creure que la nostra *Collecció* no en va quedar al marge. Del lloc originari on hom deuria ubicar el conjunt de la col·lecció (ja fos, per exemple, aquell «armari escales sotano»), aquest ha estat progressivament instal·lat en carpetes de conservació i en calaixeres dels dipòsits de l'Arxiu, on encara avui el trobem. Aquesta instal·lació progressiva, que ha resultat en l'estat en què trobem i treballem la *Collecció* avui, ha estat coetània a les tasques d'estudi i de treball de la col·lecció, aquelles que han dibuixat l'estat en què es troba avui l'agrupació que ens ocupa. L'únic exercici d'actuació sobre la *Collecció* previ a aquestes tasques, que té els anys vuitanta com a data *ad quem*, és la ja esmentada distribució o ordenació de la documentació «per segles», ço és, la factura de nombroses agrupacions que avui prenen la forma de carpetes, cadas-

30 Les notes de l'exemplar de la *Guia* de 1995 s'han de datar pels volts de l'any 1997 i, a tot estirar, entre el 1995, any de publicació de la *Guia*, i el 2004, any de finalització del primer volum del *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona*. És així perquè, a la pàgina 47 d'aquest exemplar de la *Guia*, les dites notes a llapis afirmaven que els pergamins municipals es trobaven «fora de consulta».

31 En plànols dels anys vint del segle passat s'identifica un forat d'escala a la planta de soterrani, el que avui en dia és la planta baixa d'accés a l'edifici, que correspon amb l'àrea indicada pel personal de la casa: CABALLÉ ESTEVE, GONZÀLEZ GARCIA 2018, p. 189.

cuna de les quals conté pergamins de la mateixa centúria. També podem identificar un criteri tòpic d'ordenació en alguns casos, que ha determinat l'existència de carpetes senceres relatives a una ubicació en concret (en són casos, per exemple, Sant Pol de Mar, Valls o el monestir de Poblet), i un exercici d'organització en funció del format o mida del suport, que ha fet que les darreres dècades la *Collecció* hagi restat conservada (i estudiada) en dos grups diferents, un de pergamins de gran format (amb, aproximadament, 2.100 unitats documentals) i un de petit format (que té, segons càlcul de fa una dècada, 1.502 unitats documentals). Ultra aquestes ordenacions, durant les darreres dècades hom n'ha canviat en alguns casos les carpetes, els contenidors i el material de conservació, però, hem de creure, sempre seguint el mateix criteri d'ordenació per segles.

Així doncs, a diferència de dècades anteriors, en què res sembla indicar que el volum de la *Collecció* no es pogués consultar públicament, des dels anys noranta fins avui hem viscut un gir encarat a mantenir la *Collecció* fora de l'abast del públic, bo i sabent que ha estat pendent, amb la urgència que dictamina el moment, d'un tractament que

en descrivís totes les unitats documentals simples, de cara a poder ajustar el contingut de la *Collecció* al sistema de gestió documental que utilitza l'Arxiu i, d'aquesta manera, habilitar-ne la publicació al web per a rubricar-ne l'obertura al públic.³² Aquest treball, breu però progressiu, que s'ha fet les darreres dècades sobre la *Collecció* ens porta a mitjans de la dècada de 2010, en què tornem a identificar dins dels instruments, informes i eines de treball de l'Arxiu algunes mencions a la *Collecció* que són, de fet, les referències més recents que en tenim fins avui. L'agost de 2016 es tancava un informe sobre bona part de la *Collecció*, fet els anteriors mesos i que va ser modificat i actualitzat fins l'any 2018, que responia a un treball de reconeixement fet sobre la dita agrupació de pergamins de petit format i que també va procurar identificar i ordenar-ne part de les agrupacions o lligalls cronològicament, en la majoria dels casos, així com avançar en la seva conservació en carpetes.

L'informe, es diu, era el resultat d'una «petita intervenció» que havia de permetre, des del vessant arxivístic, «saber què tenim i quin volum» dins la *Collecció*. Així mateix, es reconeixia que identificar i ordenar-ne les unitats documentals «permet mantenir una “col·lecció” ordenada,

32 Si hom consulta el Quadre de Fons de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona hi podrà veure, evidentment, l'esment a la *Collecció* C25 i a la seva existència, tot i que absolutament mancat de cap descripció a nivell d'unitats documentals. Vegeu-ho al *Catàleg en Línia* de l'Arxiu: [<https://catalegarxiuunicipal.bcn.cat/ms-opac/permalink/1@1693127>] (consultat el 06/11/2025). De fet, la mateixa pàgina web de l'Arxiu omet la referència a la *Collecció* C25 en la relació que ofereix de les diferents col·leccions del seu fons documental amb els seus respectius catàlegs: [<https://ajuntament.barcelona.cat/arxiuunicipal/arxiuhistoric/ca/fons-i-colleccions/colleccions>] (consultat el 06/11/2025).

controlada, i condicionada» – per tant, hom admetia que, malgrat les múltiples mencions a una feina incipient i encetada d'ordenació cronològica fetes els anys vuitanta i noranta, aquestes tasques tècniques encara no s'havien aplicat amb profunditat a la nostra *Collecció*. Això és així fins el punt que la *Guia de fons documentals de l'AHCB* per als usuaris de l'Arxiu, publicada digitalment l'any 2017, deia el següent de la *Collecció* de pergamins privats: «4.3 Pergamins (privats) (5A). Conjunt d'uns 4.000 pergamins (segles X-XIX) referents a diverses poblacions de Catalunya. No se serveixen. Pendants de catalogació i identificació».³³ Ara bé, com s'ha dit, la feina feta darrere de l'informe d'ara fa una dècada va actuar, i aquí trobem la clau del gir que ha viscut la *Collecció* entre els anys vuitanta del segle XX i l'actualitat, únicament sobre la meitat de l'agrupació. Malgrat tenir constància que la *Collecció* tenia un total aproximat d'uns 4.000 pergamins (així ho reconeixia, com dèiem, la *Guia* per a l'usuari de 2017, ja fos per haver fet un reco-

neixement exprés del seu fons o per haver repetit sense reflexió la nota que hom ja utilitzava els anys noranta), sense que en sapiguem el motiu, es va treballar només un total de 1.502 pergamins de petit format que avui es conserven en capsos d'arxiu agrupats en lligalls.

Aquest treball, entenem, va mantenir i completar l'agrupació per segles d'aquest conjunt de pergamins, tal com hem de creure que s'havia endegat les dècades anteriors i més o menys tal com la coneixem avui en dia. Se'n va fer, també, una descripció sumària basada en les anotacions dorsals. Es van relacionar i numerar els lligalls o caixes, les agrupacions amb què hom va consolidar els pergamins (i que, hem de creure, responien en la seva ordenació cronològica bàsica a la feina elemental d'ordenació per segles que dècades enrere ja s'hauria fet sobre la collecció), de manera correlativa, i alguns d'ells es van col·locar en camises de paper barrera. Finalment, alguns pergamins (per

³³ *Guia de fons documentals...* 2017, p. 134. Val la pena destacar que la dita *Guia*, feta en el moment en què hom va canviar l'organització dels fons de la casa respecte la que s'havia utilitzat des de finals del segle XX, esmentava els pergamins privats, entre d'altres agrupacions, com una de les que encara estaven «pendents d'identificació amb el Quadre d'Organització de Fons de l'AHCB». En el marc d'aquesta nova organització, allò que des de dècades enrere havia estat l'agrupació de *Pergamins privats (A)*, dins dels fons de caràcter privat (6, els anys vuitanta, i 5 els anys noranta), seria finalment integrada sota l'abast de les *Colleccions (04)*, amb l'epígraf C25.

exemple, aquells que conservaven segells, els de gran format o els que són fragments) van ser agrupats a banda.³⁴ També es va apuntar cap a la recerca a l'Arxiu de Gestió de la casa com un camí per poder identificar expedients d'adquisicions o entrades de documentació que poguessin posar llum al desconeixement que hom tenia sobre la gènesi de la *Collecció*. Igualment, es van identificar de manera sumària els principals tipus documentals i els topònims presents a les unitats documentals de la *Collecció*. L'informe tancava, després de fer una relació del número de pergamins recollits en les diverses capsas, lligalls i carpetes, fent una sèrie de propostes o indicacions de cara al futur de la *Collecció*. Entre elles, s'apuntaven dos elements avui principals en la nostra concepció de la *Collecció*: que aquesta, ja que es tracta d'una agrupació de pergamins

privats, podia ser considerada efectivament una *col·lecció*, i que era estrictament necessari realitzar-hi una «intervenció paleogràfica definitiva», així com plantejar «si aquests pergamins s'han d'incorporar a les col·leccions de l'AHCB», abans de fer-ne efectiu l'accés públic. A més a més, l'informe va estar especialment atent en la detecció de documentació datada tòpicament fora de Barcelona i del seu territori, i, en aquesta línia, va fins i tot proposar el possible plantejament futur del desmembrament de la *Collecció* tal com la coneixem amb l'objectiu de retornar i reintegrar les seves unitats documentals allà on siguin originàries.³⁵

En línies generals, podem aplicar al total de la *Collecció* bona part de les coses i dels criteris que signava l'informe

34 Aquí ens veiem inclinats a afegir un punt de relativa crítica cap a aquesta intervenció. Si bé en termes generals va permetre apuntar propostes o línies d'actuació futures que considerem òptimes, el cert és que es va fer el tractament d'una part d'una *col·lecció* tot obviant-ne ni més ni menys que la meitat (recordem que, ja des dels anys vuitanta, era coneguda de tothom la referència dels 4.000 pergamins aproximats, i que a l'informe resultant d'aquesta intervenció ni tan sols es cita l'altre gruix de pergamins). A més, algunes decisions d'aquesta intervenció resulten, com a mínim, qüestionables, com ara el fet d'aïllar i situar al final de la *col·lecció*, absolutament treta de context, certa documentació en paper que la mateixa autoria de l'informe reconeixia que podia ser complementària d'algun document (es parla, concretament, de «documents solts que probablement fan referència o acompanyen algun pergami»), malgrat que aquesta decisió pogués haver estat motivada per una operació de restauració de la dita documentació en paper.

35 Aquesta actuació, proposta rellevant feta pel dit informe però que de moment encara no ha tingut recorregut, casava amb les línies d'acció establertes per l'Arxiu els anys anteriors. En efecte, l'any 2010 hom va retornar a l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya un conjunt de pergamins i altres documents que es va detectar i decidir que pertanyien als fons municipal de la capital ceretana: AHCB, AdG, 46/10, caps 258/12, *Restitució a la Ciutat de Puigcerdà d'un conjunt de pergamins i altres documents*, 2009-2010; vegeu la història arxivística inclosa a la fitxa de fons de la *Collecció de pergamins de l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya* (ACCE, Erola Simon Lleixà, 2019): [<https://arxiusenlinia.cultura.gencat.cat/#/cercaavancada/detallfons/ACCE130-115>] (consultat el 06/11/2025).

de 2016-2018, malgrat no atènyer-se al total d'unitats documentals que componen l'agrupació.³⁶ Al predit informe li devem el reconeixement de l'agrupació de pergamins com una col·lecció pròpiament dita, així com la identificació d'òrgens diversos per mitjà de donacions i altres adquisicions, la proposta de manteniment d'una estructura cronològica per a la seva organització i de línies de treball futures que han definit encertadament el nostre acostament actual a la *Col·lecció*. No obstant això, no ens podem reconèixer deutors de la seva proposta de signaturització, àdhuc de la proposta d'organització cronològica, la qual proposem actualitzar o superar amb una nova proposta que s'ajusti de manera més adient a les necessitats de la documentació.

Obríem aquestes darreres pàgines afirmant que la *Col·lecció de pergamins privats* és una col·lecció de col·leccions. En efecte, ens trobem en la situació de poder identificar amb prou facilitat, entre els pergamins que la integren, una sèrie d'agrupacions, fons o col·leccions singulars. La primera d'aquestes, la de major envergadura, és l'agrupació de pergamins familiars donada a l'Arxiu per Ferran de

Sagarra i de Siscar. Integrada per més de 700 pergamins, agafa documents des del segle XIII fins el segle XVII d'arreu de Catalunya, des del Camp de Tarragona fins el Baix Empordà. Un altre exemple de col·leccionista que podem identificar parcialment, sempre seguint les anotacions arxivístiques que presenten els pergamins al seu vers, és Lluís Boixadera Esteve, al qual hi podem associar setze dels primers 1.030 pergamins treballats de la *Col·lecció*, originaris de Sallent i de la serra de Busa, al Solsonès. A banda d'aquests dos casos destacats, els pergamins de la *Col·lecció* mostren nombroses anotacions, sobre les quals parlarem més endavant, que malgrat no les puguem identificar hem d'assumir que corresponen amb la seva inclusió a l'interior d'alguna certa col·lecció o agrupació.³⁷

D'altra banda, deixant-nos guiar únicament pel contingut dels pergamins també hi podem traçar cercles de pertinença, àdhuc d'identificació amb el fons d'alguna entitat productora com masos, famílies o parròquies. En són exemple la quarantena de documents, d'entre els pergamins de gran format de la *Col·lecció*, que són originaris del monestir i cartoixa de Sant Pol del Maresme, o la trentena que provenen de la parròquia

³⁶ En anys posteriors, hi ha hagut petites intervencions encaminades a identificar en línies generals els components dels pergamins de gran format de la *Col·lecció*, per tal de preparar-ne la descripció com a part del seu tractament. Va ser en aquest context, en el marc d'una identificació feta per a la recerca de documents que poguessin ser inscrits al cens documental del projecte *Catalunya carolíngia*, que hom va identificar dins la nostra *Col·lecció* el que avui és considerat el document més antic de l'Arxiu, una oblació i donació feta el 840 per Guifré el Pilós i la seva muller Guinedella, que va ser classificada amb els pergamins municipals: AHCB, CCAM.01/1A, 0001; MAÑÉ I MAS 2005, p. 19.

³⁷ Des de l'Arxiu es treballa amb la sospita o hipòtesi que algun dels pergamins que avui integra la *Col·lecció de pergamins privats* pugui ser identificat com un document lligat a la producció del Consell barceloní i que, per tant, sigui classificat com un pergami municipal i hagi d'abandonar la *Col·lecció* per tal de ser incorporat a la sèrie homònima, part del fons municipal de la Casa.

de Sant Esteve de Bagà, o la vintena que comparteixen, al seu vers, el segell antic de l'Arxiu Municipal de Puigcerdà. Al mateix nivell considerem també una vintena de pergamins, tots amb la mateixa gamma d'anotacions arxivístiques al vers, que podem vincular amb el mas Pujol i la família homònima, de la parròquia de Santa Maria de Badalona, o bé la quinzena de documents de la família Cassà, mestres d'aixa de la vila de Calella.

2. 3. Context documental: col·leccions i fons patrimonials

2. 3. 1. Teoria i pràctica de les col·leccions dins l'arxivística

Aturem aquí l'embranchida de la indagació en els gestos i accions que han marcat la història arxivística de la nostra *Collecció* per poder oferir, en un breu parèntesi de dos eixos, algunes línies que ajudin a posar en context des de la teoria allò que estem presentant. Hom coincideix en discernir entre dos tipus d'agrupacions documentals

elementals. D'una banda coneixem les agrupacions documentals naturals, que depenen de l'activitat orgànica del seu productor, s'agrupen seguint el principi de provenença i constitueixen fons i arxius. D'altra banda hi ha el sac de les agrupacions artificials, que es reconeix que, a diferència dels fons, són resultat d'una voluntat humana d'agrupació.³⁸ Les col·leccions, el més destacat tipus d'agrupació documental artificial, són per tant agrupacions fetes amb criteris subjectius, seguint un tema concret, la voluntat d'un col·leccionista o bé les necessitats de conservació en un dipòsit d'arxiu, i per al tractament descriptiu de les quals hom recomana l'ús del catàleg, la descripció individualitzada de cada unitat documental, atesa la seva diversitat de documents derivada del caràcter inorgànic i no seriat.³⁹ En aquest sentit, es considera que la seva definició s'oposa a la d'un fons.⁴⁰

S'ha dit que les col·leccions, en el seu sentit més purament factici, poden néixer de la voluntat dels arxivers de recollir i agrupar documentació diversa amb un criteri que

38 HEREDIA HERRERA 1993, p. 141; PAGAROLAS I SABATÉ, PLANES I ALBETS 2009, p. 83. La Llei 10/2001, d'arxius i gestió de documents, defineix una col·lecció com «el conjunt no orgànic de documents que es reuneixen i s'ordenen en funció de criteris subjectius o de conservació» (Art. 2.c), i la NODAC diu des del 2007 que són «conjunts de documents que no han estat produïts de forma natural, en l'exercici d'una funció o activitat, sinó que han estat reunits a posteriori, sense tenir en compte la provenença. Els documents són agrupats en funció d'unes característiques comunes, tals com és ara el tema, el suport, la tipologia, etc., o bé pels criteris seguits pel col·leccionista»: NODAC 2007, p. 18. Sigui com sigui, i als efectes de la descripció, fons i col·lecció són situats al mateix nivell.

39 HEREDIA HERRERA 1993, p. 149; PAGAROLAS I SABATÉ, PLANES I ALBETS 2009, p. 88-89.

40 WALNE 1988, p. 40 (v. PAGAROLAS I SABATÉ, PLANES I ALBETS 2009, p. 88); CRUZ MUNDET 1994, p. 70-71; ISAD(G) 2000, p. 10; LLEI 10/2001, Art. 2.c; NODAC 2007, p. 19.

pot passar per la conservació, l'exposició o el treball dels fons.⁴¹ Ara bé, la definició més comuna i a la qual s'ajusta el nostre cas de treball fa les col·leccions resultat de processos de donació, compra i adquisició de conjunts de documentació que, abans de trepitjar l'arxiu, ja pot haver estat recollida i agrupada de manera subjectiva i artificial per un col·leccionista. En ingressar a l'arxiu, aquesta documentació manté el seu caràcter dispers i no seriat, i en molts casos, com el que ens ocupa, pot viure processos d'acumulació que fan que la col·lecció creixi, sempre seguint criteris subjectius com ara el tema, el suport, la cronologia o la conservació, i així vagi perdent més i més la traçabilitat de la seva provinença – n'és exemple brillant la malaurada proposta, feta a l'informe de part de la *Col·lecció* de 2016-2018, de separar documentació per raó del seu format i ubicar-la al final de l'agrupació, absolutament treta de context.

Explica prou bé aquest darrer testimoni el fet que el concepte de la *col·lecció de pergamins* (és a dir, l'agrupació de documents amb suport de pergamí, en bona part dels

casos privats, agrupats entre tipus documentals diversos només per raó del seu suport, i en molts casos totalment trets de context) és notablement conegut i freqüent al nostre entorn, principalment a causa del gir intel·lectual ocorregut a partir del segle XVII amb la *bella diplomàtica*, però sobretot el segle XIX amb l'entrada de la modernitat i la desaparició de les institucions històriques i tradicionals que tot sovint havien produït aquests documents. Amb aquesta desaparició i el profund canvi jurídic viscut a nivell de societat, el valor històric de la documentació privada com els pergamins passaria per davant del seu valor jurídic-administratiu, i això obriria la porta perquè els arxivers del moment, amb la seva coneguda mirada cultural i/o històrica, breguessin per agrupar-los en col·leccions, bo i valorant-les com agrupacions que permetien extreure'n valor per a l'estudi històric, i no tenint en compte el respecte de la història arxivística o lligada a la producció de la documentació. Aquesta constatació ens ha dut inevitablement a reconèixer que el nostre «deure reparador» passa per reordenar aquestes col·leccions a partir del fons d'origen dels seus documents.⁴²

41 Volem aportar aquí l'exemple de la *Col·lecció artistes catalans d'art gòtic inèdits* de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB4-552/C22), una destacada col·lecció de capítols d'encàrrec, contractes, requestes, èpoques i altres documents relacionats amb les convinences fetes entre mestres artesans i representants de gremis i confraries de les parròquies barcelonines entre els segles XIV i XVI. Malgrat la poca informació que hi ha sobre la seva història arxivística, es creu que va ser recopilada per Josep Puiggarí (1821-1903), sotsarxiver de l'Ajuntament de Barcelona a partir de 1867 i posteriorment arxiver en cap, a partir de documentació del fons de l'Ajuntament i amb la intenció d'elaborar un estudi sobre el tema en qüestió: *Catàleg...*, AHCB, 2022.

42 RUIZ GÓMEZ 2014, p. 11-12.

En efecte, una de les particularitats de la darrera acció que hem ofert, aquella més comuna i a la qual s'ajusta el nostre cas d'estudi, és que una col·lecció ja consolidada en un arxiu pot ser estudiada en profunditat i conseqüentment desgranada en diversos orígens documentals o arxivístics – és a dir, en diversos fons o col·leccions particulars que, encara que no es conservin íntegrament en el si de l'arxiu en qüestió, són efectivament reconeguts com l'origen de part dels documents que, d'altra manera, haurien romàs integrant aquella hipotètica “col·lecció de col·leccions”. En aquest sentit, i seguint els dictats de la normativa actual,⁴³ es reconeix com un objectiu del tractament i del treball de la col·lecció el fet de reconèixer-hi, identificar-hi i fins desgranar-hi col·leccions, fons i orígens més petits, abans que no pas deixar immaculada la gran col·lecció amb diversitat d'orígens. De la mateixa manera, i fent cas als dictats teòrics i pràctics fins aquí exposats que ens marquen com actuar amb una agrupació com la que ens ocupa, arribem a la conclusió que malgrat estar integrada per documentació de l'Antic Règim, en la seva major part tret del context necessari del productor i sense un valor jurídic actual real, la nostra *Col·lecció* és una agrupació teòricament més viva del que sembla: pot veure el seu

número total d'unitats documentals disminuir o créixer en funció de les necessitats de l'agrupació o d'altres agrupacions semblants. No només, doncs, pot disminuir tan aviat com hi identifiquem documents que mereixen ser classificats sota un altre fons o col·lecció, sinó que sobre el paper també podria créixer, si així escau, amb possibles adquisicions o entrades de documentació que es valori que s'ha de conservar sota la nostra *Col·lecció*.

2.3.2. Els fons patrimonials: teoria, gènesi i funcionament

Per seguir aquest breu exercici de context amb el seu segon eix, ens proposem ubicar teòricament els fons patrimonials en la seva gènesi, funcionament i contingut, per tal com són indiscutiblement, i tret de poques excepcions, la base a partir de la qual s'ha construït la nostra *Col·lecció* i, a banda de les col·leccions posteriors en què hom els ha agrupats, la peça bàsica i fonamental de les agrupacions que conformen la *Col·lecció de pergamins privats* de l'AHCB. Els arxius familiars o patrimonials, àmpliament reconeguts com un dels més diversos tipus dels arxius privats,⁴⁴ han estat definits generalment com aque-

43 L'article 14.1 de la Llei 10/2001, d'arxius i gestió de documents, disposa l'obligació dels arxius públics de posar a disposició del públic els documents privats que hi ingressin, amb un tractament arxivístic previ d'aquests en el qual hi podem incloure l'enfocament anunciat pel que fa a les col·leccions.

44 GIFRE I RIBAS, ADROER I PELLICER 1986, p. 80; ADROER I PELLICER, GIFRE I RIBAS 1989, p. 84; FERNÁNDEZ I TRABAL 1991, p. 97; GALLEGO DOMÍNGUEZ 1993, p. 16; GIFRE I RIBAS, MATAS I BALAGUER, SOLER I SIMON 2002, p. 15.

lles agrupacions de documents produïts i conservats per una família, llinatge o grup de famílies, com a resultat de les seves activitats relacionades amb la formació, gestió i transmissió del seu patrimoni familiar, amb l'objectiu precisament de garantir l'òptim funcionament de la predita gestió. Família i patrimoni, es diu, són termes indistingibles en aquest context malgrat el debat existent sobre el mot més idoni per referir-se a aquest tipus d'arxius, car la institució familiar és la productora d'un fons la naturalesa del qual és el propi objectiu de gestionar i transmetre el dit patrimoni.⁴⁵

En part, la poca actuació i interès que aquests han rebut fins les darreres dècades al nostre país és el motiu de la següent afirmació: el seu contingut és tan divers com diverses poden ser les famílies que els han aplegats, i és en aquest sentit que no existeix una metodologia única per al seu estudi i classificació.⁴⁶ Generalment, agafen documentació que data des de la formació del patrimoni familiar, que pel context històric català hom situa cap al segle XIII, fins ben bé el segle XIX. Gran part dels seus documents són de caràcter i naturalesa notarial, però també s'hi pot

trobar documentació privada com ara memòries, llibres de comptes i correspondència.⁴⁷ Tot plegat, en la gran majoria dels casos, sobre pergamí, que és el tipus principal de suport d'aquests fons. A més, també poden incloure documents lligats a altres productors, com ara municipis, jutjats o parròquies, i fins i tot lligats a altres famílies amb les quals s'hagin pogut emparentar i fusionar. Després d'haver viscut tot un procés de revalorització en les darreres dècades, que en molts casos ha significat la seva transferència als arxius públics, els arxius patrimonials ja formen una part rellevant del patrimoni documental públic del país, i són ben pocs arxius històrics públics els que no conserven cap fons d'aquest tipus.⁴⁸

En aquest procés de viatge des dels seus contextos originaris de conservació fins els dipòsits on hom els pugui ubicar avui hi ha bona part del debat que es genera al voltant d'aquest tipus de fons. En efecte, la compravenda de documentació patrimonial, sobretot de pergamí (que, com dèiem, n'és el suport principal), ha estat un fet corrent al nostre país des de finals del segle XIX, amb l'esmentada pèrdua de recorregut i de valor de la docu-

45 GIFRE I RIBAS, MATAS I BALAGUER, SOLER I SIMON 2002, p. 10-11. Per sota d'aquest gran sac, podríem parlar d'arxius de masos o rurals, nobiliaris o aristocràtics, de burgesia...: FERNÁNDEZ I TRABAL 1991, p. 96.

46 ADROER I PELLICER, GIFRE I RIBAS 1989, p. 83, 88; FERNÁNDEZ I TRABAL 1991, p. 95.

47 ADROER I PELLICER, GIFRE I RIBAS 1989, p. 87.

48 GIFRE I RIBAS, ADROER I PELLICER 1986, p. 81; FERNÁNDEZ I TRABAL 1991, p. 101-102; GALLEGO DOMÍNGUEZ 1993, p. 23.

mentació patrimonial, fins ben bé a finals del segle XX, en què hom la va intentar aturar des del Congrés de Cultura Catalana els anys 1975-1977 i amb la primera *Llei d'Arxius* local, 6/1985. Aquesta compravenda, que tot sovint anava encaminada a fornir les col·leccions particulars de pergamins que són avui la base de la nostra *Collecció*, ha fet que molts d'aquests arxius es disseminin i que, en conseqüència, els seus documents hagin perdut tota la seva validesa. I és que no hem de sorprendre ningú si recordem que en l'ordre originari dels documents rau la seva validesa jurídica. L'ordre intern dels fons patrimonials, que pot ser tan divers com diversa és la seva tipologia documental i, en aquest sentit, pot arribar a no ser lògic a ulls del lector actual, és no gens menys quelcom que convé mantenir «perquè respon a tota una sèrie de raons històriques» lligades amb la gestió de la propietat.⁴⁹ Així, fora de ser quelcom il·lògic o sense un fonament, hom ha dit de l'ordre intern dels arxius patrimonials que està marcat per una «extraordinària homogeneïtat i coherència», sempre vinculada amb les més diverses maneres que hagi tingut la institució familiar productora d'entendre i conservar els testimonis de les seves propietats.⁵⁰

49 ADROER I PELLICER, GIFRE I RIBAS 1989, p. 85. La cita, a la p. 88.

50 FERNÁNDEZ I TRABAL 1991, p. 95. La cita, a la p. 105.

51 GIFRE I RIBAS, MATAS I BALAGUER, SOLER I SIMON 2002, p. 28-30.

Lligades a la comprensió i manteniment d'aquest ordre intern és com hem d'entendre les nombroses anotacions arxivístiques que, presents als documents dels fons patrimonials, els autentiquen i els donen un ordre temàtic, geogràfic o numèric, i fan alhora referència a les successives intervencions que hom hi hagi fet. En aquest sentit, s'afirma que aquestes anotacions es troben reflectides en els llibres mestres, els llibres espèculs o els inventaris, grans instruments de referència amb què hom organitzava els fons i mantenia constància de les successives passes que havien intervingut sobre la dita organització.⁵¹

Per acabar de tancar l'exposició del contingut i de les característiques d'aquests fons, proposem fer-nos ressò d'alguns exercicis de proposta de classificació dels fons patrimonials catalans, fets ja fa dècades, però que recullen fidelment la tipologia documental continguda en aquests arxius així com l'esquema funcional amb què hom pot entendre i classificar la seva documentació. En primer lloc, comptem amb la proposta de Josep Fernández i Trabal, que actualitza l'exercici proposat l'any 1986, i ratificat posteriorment el 1989, per Pere Gifre i Ribas i M. Àngels Adroer i Pellicer, que treballava amb cinc grans

àmbits.⁵² Aquesta proposta defineix fins a nou àmbits entre documentació constitutiva del fons, documentació d'administració del patrimoni, documentació familiar i privada, documentació judicial, documentació associativa, documentació eclesiàstica i, finalment, altres tipus de documentació.⁵³

En essència, les propostes esmentades recullen, amb més o menys esferes, els quatre grans àmbits amb els quals acabarien treballant Pere Gifre i Ribas, Josep Matas i Balaguer i Santi Soler i Simon l'any 2002, en la publicació del seu estudi dels arxius patrimonials coneguts a les comarques gironines: en primer lloc, la «documentació constitutiva del patrimoni», entre la qual els llibres mestres o espèculs i la documentació genealògica; en segon lloc, la «documentació d'administració del patrimoni», sens dubte l'àmbit més rellevant per a aquest tipus de fons, dins el qual hi ha tota la documentació tocant a la gestió i transmissió de les propietats familiars; i en tercer lloc, la «documentació d'interès personal o familiar», que engloba aquella documentació privada, com ara correspondència o memòries, i també la relativa a casaments, heretaments i testaments dins la família. Finalment, la «documentació

aliena» inclou, a banda de tots els *varia* o *diversos* que hom vulgui concebre, tota aquella documentació que les altres propostes de classificació adjudicaven a altres institucions, tals com la municipal, la judicial o l'eclesiàstica i religiosa.⁵⁴

Un tret comú que comparteixen, tot sovint, aquests documents d'allò més diversos, fora del seu productor o de la institució o ens que els hagi escripturats, és que formen part de la tradició documental de la institució notarial. Tots els pergamins de la nostra *Collecció*, pràcticament sense excepció, en tant que documents lligats a un contracte o escriptura qualsevol, ja fos pública o privada, han estat redactats, signats o rubricats per un notari, per una notaria, per un escrivà o per un clergue que en feia les funcions: ja sigui perquè són l'original que tanca definitivament el procés d'estesa d'un contracte estrictament privat, o bé perquè, en els casos de documents creats per institucions «públiques», era un individu amb autoritat notarial qui l'havia de tancar.

Aquest requisit es relaciona amb la important presència de la institució notarial a casa nostra des de finals del se-

52 GIFRE I RIBAS, ADROER I PELLICER 1986, p. 82-84; ADROER I PELLICER, GIFRE I RIBAS 1989, p. 88-90. Estem parlant dels àmbits *Llibres mestres, Família i patrimoni, Drets i rendes feudals, Documentació municipal i Documentació religiosa*.

53 FERNÁNDEZ I TRABAL 1991, p. 109-112 i següents.

54 FERNÁNDEZ I TRABAL 1991, p. 109-112 i següents.

gle XII, de la mà de l'arribada del concepte de la *fe pública* aplicada als documents juntament amb l'expansió del Dret romà.⁵⁵ Aquest moment hauria trencat amb una tradició anterior, entre els segles X i XII, en què personatges lletrats com ara religiosos i jutges haurien encarnat la primigènia figura de l'*scriptor*, qui redactava els documents que eren validats per la presència de testimonis. Amb l'arribada del segle XII, el territori català veuria la consolidació de la tradició formal que s'havia anat creant els segles anteriors en les primeres concessions reials per a l'establiment d'escrivanies públiques.⁵⁶ Aquest segle clouria amb escrivanies públiques i amb escrivans professionals que, amb el temps, exercirien sota el nom i l'autoritat de notaris, fins el punt que durant les primeres dècades del segle XIII es van redactar les primeres regulacions i normatives que afectaven l'ús de la fe pública i la figura dels notaris a les ciutats i viles del país.⁵⁷ La meitat del segle XIII veié l'entrada de la influència del notariat italià en la institució local, fet que, de la mà de l'arribada i difusió del paper com a suport documental, va acabar de consolidar la ins-

titució notarial catalana tal com la coneixem a les portes del segle XIV.⁵⁸

Durant el segle XIV és quan es consolida la pràctica notarial a casa nostra, gràcies a la destacada presència en la vida social que adquiririen els notaris. També es consolida, així, en termes quantitius: el major volum de documents relatius a aquesta institució daten a partir de la dita centúria. Això passa precisament gràcies a l'eclosió i consolidació del que coneixem com la pràctica del doble registre en l'estesa del document notarial. Fora dels capbreus en què antigament escrivans i notaris havien fet esborrany dels documents, especialment a les ciutats i grans centres urbans hom començà a fer servir els manuals i els llibres notariais, instruments on el notari hi mantindria un registre al dia dels documents que anava redactant. El manual, primer estadi d'aquest doble registre, serviria per a la primera versió etceterada de tots aquells documents que fossin atorgats, pendents de la ferma dels atorgants en qüestió. El llibre, en canvi, rebria una classificació temàti-

55 Comunament es reconeix la presència del notariat quan es pot confirmar que un document, que hom anomenarà instrument notarial, ha estat redactat per un professional facultat per l'autoritat que ha fet servir les formalitats que dicta la llei, de manera que el dit document resta imbuït de *fe pública*, ço és, de valor de prova per si mateix en un judici: FERRER I MALLOL 2000, p. 29-31; CONDE Y DELGADO DE MOLINA 1994, p. 444-445; BAIGES I JARDÍ 1994, p. 134-136.

56 Vic el 1155, Vilafranca del Penedès el 1188, Igualada el 1189, Manresa el 1194...: DURÁN CAÑAMERAS 1955, p. 73-78 i següents.

57 Parlem dels *Costums* de Lleida de 1228, la concessió de Jaume I de 1239 en què atorgava la fe pública als notaris valencians, o els *Costums* de Tortosa dels anys setanta de la mateixa centúria: FERRER I MALLOL 2000, p. 32; HERNÁNDEZ PALMÉS 1985, p. 84, 116-117, 123.

58 FERRER I MALLOL 2000, p. 40.

ca per tal de separar els documents, en la seva versió més desenvolupada i pràcticament definitiva, en funció de la seva tipologia. Aquest sistema es va mantenir al llarg de tot el segle XV, fins la irrupció a començaments del segle XVI del manual petit que ocuparia el primer lloc del sistema de registre.⁵⁹ El darrer estadi de tot aquest procés seria l'estesa i entrega del *mundum*, el document original i definitiu, als atorgants i les parts interessades. L'original podia, en aquest sentit, ser múltiple i comptar amb diversos exemplars, perquè cadascun dels interessats en tingués una còpia del mateix valor. Aquest document, tot sovint redactat sobre pergamí d'acord amb la tradició, és l'original que acaba integrant els fons patrimonials i, per tant, el tipus de document que conforma la *Collecció de pergamins privats*.

També podem trobar, però, casos en què per l'estat de conservació de l'original o per petició d'algun interessat hom podia estendre un trasllat o còpia autèntica del document. Validada per una autoritat competent, i amb

múltiples anotacions que en certificaven la comprovació i l'autenticitat, resulta al capdavant un estadi o tipus documental molt comú en els fons patrimonials, per tal com tenia, en part, la funció de mantenir present, àdhuc d'actualitzar, la vigència i validesa jurídica d'un document que ben aviat podia referir-se a un patrimoni que hom estava tractant dècades o segles més tard de la seva adquisició original.⁶⁰ En la mateixa línia s'explica el fenomen de les cartes partides o cartes partides per ABC, originals dobles o múltiples que es redactaven sobre una única peça de suport que era, posteriorment, retallada per damunt d'una sèrie de símbols (com ara les lletres ABC) dibuixats a l'espai en blanc entre els diferents originals, de manera que hom podia recórrer a l'observació comparada posterior dels originals per tal de confirmar-ne l'autenticitat. Atesa la utilitat que la seva presència carrega en documents que atorguen contractes privats entre dues parts, com ara compravendes, la seva presència és corrent en els fons patrimonials i en la nostra *Collecció*.

59 FERRER I MALLOL 1974, p. 60-70; BAIGES I JARDÍ 1994, p. 155-156; vegeu NOGUERA DE GUZMÁN 1980.

60 FERRER I MALLOL 1974, p. 101-103; BAIGES I JARDÍ 1994, p. 159.

3. Bloc d'estudi: proposta d'organització de la *Collecció*

31

3. 1. Fases del tractament realitzat

En el moment en què hem encetat aquest tractament, la *Collecció de pergamins privats*, C25, encara tenia molta – si no tota – feina per fer, a la llum de la necessitat ja detectada fa una dècada d'una intervenció integral per tal de poder servir i obrir al públic aquesta documentació. Així doncs, estava pendent de rebre aquest tractament integral, tot i que fins ara s'hi havien fet algunes tasques puntuals. En comptem, per exemple, de descripció: fa una dècada van ser identificats els 1.502 pergamins de petit format, i entre el 2020 i el 2021 es va treballar sobre una vintena de documents dels pergamins de gran format. També ha rebut tasques de conservació, com la instal·lació en carpetes i en calaixeres a dipòsit, el tractament sobre un centenar de pergamins que estaven afectats per fongs, que van ser aïllats i posteriorment desinfectats, o una neteja mecànica en sec feta entre la tardor i l'hivern de 2024. I no cal oblidar les diverses operacions d'organització, com la ja coneguda ordenació per segles que segurament es va fer, com a tard, cap als anys vuitanta, o bé la separació per formats proposada amb el tractament parcial dels anys 2016-2018.

Abans de començar a treballar les unitats documentals de la *Collecció* pròpiament dites, era principalment el cone-

gut informe dels anys 2016-2018 un dels pocs ingredients que teníem sobre la taula per tal de fer-nos una idea de l'abast, del contingut i de les possibilitats de treball i d'estudi de la *Collecció*. Aquest informe proporciona poques certeses que ens hagin pogut ajudar en el nostre tractament. En primer lloc, apunta a un llistat de topònims amb major presència en la *Collecció* que no s'ajusten massa amb el que podem identificar a la major part de carpetes dels pergamins de gran format. En segon lloc, dona idees o propostes d'actuació futures, com ara el “retorn” de la documentació que hom detecti que té un origen geogràfic clar i diferent de la ciutat de Barcelona. En tercer lloc, i el més important de tots, aquest informe és el primer i més definitiu instrument de treball que dictamina que el que tenim davant és una *Collecció*, que li dona aquest nom i que la tracta com a tal (recordem que, des dels anys vuitanta, les successives guies de l'Arxiu l'havien esmentada com un «conjunt» de pergamins privats, «arxius» i «documents solts», i havia estat integrada no sota l'àrea de les *col·leccions* de l'Arxiu sinó sota una àrea de «Pergamins»). Recollint, doncs, el testimoni de l'encert del predit informe a l'hora d'identificar i situar la nostra agrupació com una *Collecció*, ens hem de fer ressò de les línies esperades d'actuació per al seu tractament, que el mateix informe ja reconeixia que havien de passar per un «treball paleogràfic» integral de descripció com la clau de volta que ens ha

de permetre saber exactament què tenim i com ho hem de tractar.

De la mà d'aquest treball eminentment de descripció, i considerant que la intenció de l'Arxiu és reintegrar definitivament la *Collecció* al fons públic i consultable de la institució, ha estat necessari plantejar una organització de la collecció seguint criteris arxivístics, ja que no tenim la certesa (és més, hi ha evidències del contrari) que els seus documents se'ns presentin seguint un ordre originari. Ara bé, com apuntàvem a la introducció d'aquestes pàgines, el fet que els pergamins de petit format (1.502, la meitat del total de la collecció) ja hagin estat identificats ara fa deu anys ha fet que el treball prioritari es realitzés sobre els aproximadament 2.100 pergamins de gran format. D'aquesta manera, podem resumir en cinc les principals tasques que s'han dut a terme sobre el dit gruix de pergamins.

En primer lloc i principalment, la descripció singular de tots els pergamins que integren l'agrupació. Aquesta s'ha fet d'acord amb les bases del sistema de descripció AIDA que utilitza l'Arxiu Municipal de Barcelona, i seguint la feina que hom ja havia començat amb els mateixos pergamins anys enrere. El mètode de descripció del dit sistema recull la informació essencial del nivell document en quatre àrees: identificació (per a codis de referència i

topogràfics), descripció (per a camps de contingut, dates i resum), administració (sobre ingrés a l'arxiu, custòdia i accés) i notes (per a informació complementària). Aquestes quatre àrees es recullen consegüentment en 23 camps i 84 subcamps, que es classifiquen en *obligatoris*, *requerits* i *presentes* en funció de l'obligatorietat del seu ús.⁶¹ Així, tenint present aquesta estructura de quatre àmbits, s'ha adaptat la presència dels diversos camps a les necessitats pròpies de l'Arxiu i de la documentació amb l'objectiu de detallar, en definitiva, la identificació del document a nivell de calaix, carpeta i unitat documental simple; el seu resum, datació tòpica i crònica i la seva llengua, el format i estat de conservació del seu suport i, finalment, les notes i observacions complementàries que servien el propòsit d'identificar la documentació: anotacions arxivístiques, pertinença a una determinada agrupació documental...

En segon lloc, i de manera paral·lela a la descripció, s'ha tingut en compte definir totes les relacions possibles entre els pergamins per tal de reconèixer-hi agrupacions orgàniques o factícies, ja fos mitjançant elements interns o externs dels propis pergamins, trets definidors que han ajudat al reconeixement, delimitació i identificació de, per exemple, famílies, masos, fons, atorgants, beneficiaris o orígens geogràfics, o bé gràcies a informació de context externa, com ara la recerca en expedients d'adquisició de documents conservats a l'Arxiu de Gestió de la casa. Dedicat a la con-

⁶¹ AGELET ORDOBÀS, ALBERCH I FUGUERAS 2003, p. 12-13.

servació de la documentació generada dins de l'Arxiu, *per a* l'Arxiu i la seva gestió en tant que institució, en aquest fons hi podem trobar, per exemple, expedients sobre reformes a l'edifici, sobre visites a la Casa, sobre gestió del personal treballador i, també, sobre les entrades i adquisicions

de documents – així, hem dedicat atenció, com dèiem en obrir aquestes pàgines, a identificar-hi possibles entrades de pergamins que haguessin pogut acabar formant part de la *Collecció de pergamins privats*. El tret de partida ha estat un llistat d'expedients com el que presentem a continuació:

Capsa	Plec	Exp.	Any	Títol
127	13	s/n	1948	Relació de pergamins de Poch i Freixas (1948)
36	53	s/n	1943	Lot de pergamins des del segle XI fins el XVI, per 1.635,14 pts., a <i>Colecciones Antiguas y Modernas</i> , de Josefa Esquerrà (factura núm. 7)
109	13	s/n	1977	Donació de Pere Pagans Barrachina d'una collecció de pergamins
76	23	s/n	1963	Donació de pergamins propietat de Carme Carreras Candi
54	25	s/n	1952	Donació de documentació referent a la casa núm. 44 del carrer de Basea, composta per 55 pergamins (1243-1553) i de 15 documents dels segles XVI i XVIII, per Carlos Verdós de Fortuny
11	9	38/28	1928	Traspàs de fotografies i pergamins de les Acadèmies Txecoslovaques, pel Comitè Organitzador de l'Exposició, procedent de la Secretaria Auxiliar de l'Alcaldia
6	15	8/21	1921	Reingrés de documents barcelonins procedents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó: 521 pergamins
68	27	s/n	1959	Adquisició de 111 documents i pergamins dels segles XIV a XX de l'obra "Lo perquè de Barcelona", de Pedro Serra Postius, per 5.000 pts., a Porter-Libros
56	73	s/n	1953	Adquisició de 154 pergamins de Barcelona de diversos èpoques, per 1.540 pts., a Domingo Cabré Marín
48	24	s/n	1949	Set pergamins de 1348 contenen inventari dels béns del mercader Francisco Eimerich, per 500 pts., a Francisca Garcés (factura núm. 9)

En aquesta mateixa línia, en tercer lloc, s'han anat identificant, gràcies al format del suport o a certes anotacions arxivístiques, algunes agrupacions documentals que podem reconèixer com col·leccions o fons singulars, i que, sempre que el seu ingrés a l'Arxiu s'hagi pogut contrastar documentalment, s'ha optat per separar-les i classificar-les a banda de la *Col·lecció de pergamins privats*. Estem parlant, principalment, de l'agrupació de pergamins de Ferran de Sagarra i de Siscar, que consta de més de 700 pergamins, però s'ha treballat en tot moment amb la possibilitat oberta que apareguin més agrupacions d'aquestes característiques.

En quart lloc, una tasca que ha acompanyat igualment el tractament sobre la *Col·lecció* ha estat el plantejament (i replantejament) teòric constant de l'ordre de les seves unitats documentals. Aquestes s'han signaturitzat amb un número provisional de registre, que haurà de ser canviat i consolidat quan es conclogui la tasca d'organització de tota la *Col·lecció*. També, però, s'ha hagut de replantejar en diverses ocasions l'organització física i la instal·lació de la seixantena de carpetes que integren el conjunt dels pergamins de gran format. S'han hagut de tornar a numerar, crear-ne de noves (de la mà de l'ingrés a l'agrupació de nova documentació), fusionar-ne algunes (amb la desaparició de bisos i la subs-

titució de carpetes senceres que s'han tret de la col·lecció), canviar-ne el material per qüestions de conservació i canviar-les de calaixeres per tal de compactar la *Col·lecció* en un espai òptim per a la seva conservació.

Finalment, i en cinquè lloc, un cop relativament consolidades les tasques anteriors, el nostre tractament sobre la *Col·lecció* ha hagut de cloure amb l'estudi de la seva història arxivística, que s'ha fet principalment per mitjà del seguit de guies, catàlegs de fons i altres instruments de l'Arxiu fets entre els anys trenta del segle XX i l'any 2018, i per altra banda amb la teorització i planificació de la proposta d'organització, que detallarem a continuació. En un estadi evidentment posterior a la present fase de tractament, un cop les tasques de descripció i de reconeixement i identificació de fons i agrupacions documentals hagin estat aplicades amb èxit al conjunt dels vora 3.700 pergamins de la *Col·lecció*, podrà tenir lloc de manera efectiva la posada en pràctica de la proposta d'organització de les seves unitats documentals, que per tant demanarà tornar a signaturitzar tots els pergamins, instal·lar-los en nous contenidors individuals o col·lectius, tornar a numerar les carpetes i repensar el model d'arxivament a les calaixeres que ara ocupa la *Col·lecció* per tal de compactar-la i d'optimitzar-ne l'espai.

3. 2. Treball de la *Col·lecció*: marc diplomàtic i estudi contextual

3. 2. 1. Descripció general de la *Col·lecció de pergamins privats*

Hem vist anteriorment que és a les guies i catàlegs de fons de la casa de finals del segle passat que podem llegir les primeres referències a la *Col·lecció de pergamins privats*. L'any 1983, per primera vegada, se'n deia el següent: «6. Fons de caràcter privat. A. Pergamins. 4.000 pergamins compresos entre els segles X i XIX i referents a moltes poblacions de Catalunya. Distribuïts ja per segles, hom n'ha emprès la catalogació».⁶² I la mateixa afirmació, pràcticament calcada, s'escrivia l'any 1995: «3.1.1.5. Fons de caràcter privat. A. Pergamins. Conjunt de 4.000 pergamins compresos entre els segles X i XIX, referents a moltes poblacions de Catalunya. Ja estan distribuïts per segles i s'han començat a catalogar».⁶³ Ambdues notes, referències primerenques de la presència de la *Col·lecció de pergamins privats* a l'Arxiu Històric de la Ciutat que demostren que la dita *col·lecció* no va rebre cap treball ni tractament important fins pràcticament el nou mil·lenni, situen el volum de l'agrupació entorn de les 4.000 unitats documentals. Com hem anat explicant en pàgines anteriors, la *Col·lecció* està partida en dos conjunts prin-

cipals determinats pel format del seu suport: per una banda tenim 1.502 pergamins de petit format, distribuïts clarament per segles i conservats en capsos, i per l'altra hi ha uns 2.100 pergamins de gran format que, amb una matussera distribució cronològica, trobem guardats en carpetes de gran format i a l'interior de calaixeres de dipòsit. En total, més de 3.600 pergamins, fet que s'ajusta amb claredat incontestable al càlcul aproximat que hom feu de l'abast de la *Col·lecció* per primera vegada ara fa quaranta anys.

Els pergamins de petit format, aquells 1.502 documents treballats al ja conegut informe dels anys 2016-2018, són els que més fidelment encarnen l'única certesa absoluta que tenim sobre la *Col·lecció* des dels anys vuitanta – ço és, que estan organitzats per segles. Avui en dia els trobem, fora de consulta pública, conservats en un total de quinze capsos d'arxiu de mida foli, a l'interior de les quals hi ha un total de vint-i-sis lligalls o carpetes, a cosa de dos o tres lligalls per capsa, que reben una numeració absoluta de l'1 al 26. A l'interior d'aquests lligalls, les corresponents camises individuals de paper de conservació contenen cadascun dels pergamins i els identifiquen amb el seu número de referència, la data crònica i un títol o resum. Cadascun dels lligalls és, a més, acompanyat per alguns folis que contenen el principal instrument de descripció, resultat del dit

⁶² SOBREQÜÉS I CALLICÓ 1983, p. 65.

⁶³ *Guia* 1995, p. 62.

informe, que relaciona el total dels pergamins del lligall en qüestió. A la darrera capsula de l'agrupació s'hi contenen, a més, sis camises amb aquella documentació en paper que, segurament arran de la seva necessària restauració, va ser deliberadament separada de la seva ubicació "original" (hom reconeixia, com dèiem, que són «documents solts que probablement fan referència o acompanyen algun pergami») i situada darrere dels 1.502 pergamins.

Els pergamins de petit format es troben, com advertíem, organitzats i separats per segles. A més, la numeració que hom hi ha imposat és correlativa per aquestes centúries, de manera que hi trobem fins a nou grups de numeracions diferents, corresponents als vuit segles que agafa l'agrupació (del segle XI al XVIII) i a un grup més o menys orgànic de pergamins relatius al monestir de Poblet, que hom proposava que podien ser part de l'agrupació de pergamins de Ferran de Sagarra i de Siscar. En termes generals, els pergamins, que es conserven aplanats en les seves camises, mostren un bon estat de conservació: només s'hi ha destacat casos puntuals de forats i esquerdes, taques, esborraments de la tinta i, de manera quasi excepcional, cremes, estats fragmentaris i de molt mala conservació. Fet i fet, cal remarcar que la feina feta per a la seva instal·lació fou clau per assegurar el bon estat de conservació en què l'agrupació es troba: el disseny de la instal·lació és encertat i adaptat a les necessitats de la documentació, presenta un bon material de conservació amb el qual els pergamins no pateixen, i s'hi

ha fet tasques de restauració totalment necessàries en alguns dels documents que presentaven més afectació.

Pel que fa als elements externs que acompanyen i defineixen aquests pergamins, només hi veiem onze casos de pergamins cosits en agrupacions de dos, tres i fins a quatre peces de suport diferents. També hem de destacar la presència de segells, d'entre pendents i estampats; hi comptem fins a dotze casos que estan instal·lats a banda, a causa de la fragilitat d'aquests elements, a les capses 14 i 15. En el terreny de les anotacions de caràcter arxivístic, aquests pergamins mostren notes que remetent a l'ordre o organització amb què hom els va conservar originalment, ja fos en el si del fons en què van néixer com de la col·lecció que posteriorment els va poder aplegar. El tipus d'anotació que més destaca és, sens dubte i en el marc d'aquesta fase de tractament, una nota estampada o segellada amb el nom de Lluís Boixadera Esteve (o Luis Boxadera Esteve, segons llegim), col·leccionista que també identifiquem entre els pergamins de gran format. També hi trobem, però, les anotacions pròpies (en la forma de la datació tòpica i crònica) dels pergamins de Ferran de Sagarra i de Siscar.

La tipologia documental d'aquesta agrupació és tan diversa com nombrosa és la seva extensió. En línies generals, hi veiem tipus documentals tan comuns com vendes, censals, èpoques, donacions, testaments, permutes i possessions corporals, capítols matrimonials, capbreus i

promeses, i també tipus menys comuns en documentació patrimonial com poden ser els juraments de vassallatge o homenatges, les ratificacions o les actes d'ingrés a mones-

tir. La seva cronologia, ja breument apuntada, és també diversa. Reflectim aquí la descripció que en feia l'informe que va treballar els pergamins entre el 2016 i el 2018:

Segle XI	4 pergamins
Segle XII	54 pergamins
Segle XIII	281 pergamins
Segle XIV	566 pergamins
Segle XV	185 pergamins
Segle XVI	271 pergamins
Segle XVII	69 pergamins
Segle XVIII	8 pergamins
Pergamins de Poblet	45 pergamins
Pergamins sense data, retalls i altres documents	45 pergamins

Pel que fa als seus orígens geogràfics, aquests són evidentment diversos. El conegut informe de fa uns anys hi identificava un centenar de topònims, la gran majoria del Principat de Catalunya, amb una especial concentració a les zones del Barcelonès-Vallès-Maresme, de l'Empordà i de la Conca de Barberà i alguns focus a l'interior del país, com ara a l'eix Bages-Solsonès. Malgrat no calcular el número exacte de documents associats a cada topònim, el predit informe esmentava concentracions elevades de pergamins a indrets com Darnius i el castell de Mont-roig, el castell de Montornès, Valielles i Vallespinosa. La relació

exacta de totes les ubicacions s'inclou en un annex al final d'aquestes pàgines.

Canviem, ara, de registre. Els pergamins de gran format són els grans protagonistes d'aquestes pàgines, per tal com han estat el motiu i l'objectiu d'aquest tractament ja que fins ara no havien rebut pràcticament cap mena de tractament. Es troben conservats en un total de seixanta-vuit carpetes de gran format i cinc sobres, camises o carpetes individuals de petit format, i ocupen un total de setze calaixos de calaixeres de dipòsit, a raó d'entre dues i

vuit carpetes per calaixera. L'estat de conservació general dels pergamins, en números absoluts, no és bo:⁶⁴ malgrat que molts d'ells es conserven sense afectacions destacades, les principals causes que afecten la seva conservació són l'esborrament de les tintes, l'aparició de forats i estrips als marges, als plecs o per efecte de l'enquadernat de bona part de les unitats documentals, i la presència de taques atribuïdes a les característiques de la pell com a suport documental, a la tinta o a humitats i altres agents externs. Hi ha, però, el cas d'un centenar llarg de pergamins, entre un centenar i un centenar i mig, en què s'observa debilitat del suport i coloració rosada. Aquestes taques han estat provocades pel metabolisme de microorganismes, tant fongs com bacteris, que afecten el pergami. En el cas que ens ocupa no s'han fet cultius per tal de determinar el tipus i gènere de microorganisme, encara que pels canvis cromàtics que presenten la majoria de pergamins, i amb l'ajuda del personal de Conservació i Restauració de la casa, podem determinar que estan afectats pel fong *Cladosporium*. Aquest fong afecta materials orgànics i provoca decoloració dels suports, acidificació i taques micelians violetes i/o roses, fet que ha posat en perill la

integritat i llegibilitat dels suports. Aquests pergamins han estat intervinguts, desinfectats i consolidats prèviament a l'inici de les tasques recollides en aquestes pàgines amb l'objectiu d'aturar l'activitat dels microorganismes.

Tret de casos puntuals en què es conserven plegats o enrotllats a causa de l'extensió del seu suport, tots els pergamins han estat aplanats i es conserven avui en pla. Els casos que podem identificar clarament que havien estat utilitzats per a enquadernació de volums o que havien estat conservats plegats, però, són tot sovint aquells que pitjor estat de conservació presenten, mercès a les afectacions mecàniques als plecs i als cosits. D'altra banda, sabem de força pergamins que haurien estat conservats enrotllats originalment, no només d'acord amb la tradició documental que així ho dictaria, sinó perquè la distribució d'algunes de les notes arxivístiques que tenen al vers només s'explica si es contempla el marc d'escriptura disponible d'un pergami enrotllat.⁶⁵ Això a banda, l'enorme majoria dels pergamins són manuscrits, tret d'exemples puntuals, que no superen la dotzena, de pergamins impresos. Igualment,

64 Sobre un total de 1.030 pergamins descrits, 488 (un 48%) han estat considerats en bon estat de conservació. Només 382 (el 37%) s'han considerat en estat regular, i 160 (el 15%) en mal estat.

65 És el cas de certs pergamins relacionats amb famílies i masos de la parròquia de Santa Maria de Badalona, com la família Arenys, àlies Barriga, can Pujol o la família del mas Canyet. Tots tres grups es caracteritzen per compartir una nota al vers formada per dues lletres majúscules repetides, una d'elles en un cos major i l'altra més petita, una de les quals acostuma a ubicar-se en una cantonada del vers, mentre que l'altra es troba tot sovint prop d'un dels marges del vers, lluny de qualsevol cantonada. L'explicació que hi trobem és que hom hauria escrit totes dues al costat l'una de l'altra, però, bo i havent enrotllat el pergami, una d'elles quedava a la cantonada del suport i l'altra al fragment del marge immediatament contigu a la dita cantonada del rotlle de pergami.

només hi ha policromia sobre els suports en dos casos de sengles arbres genealògics de dues cases nobiliàries castellanès, els Ochoa de Orobio i els Castejón, marquesos de Velamazán, ambdós del segle XVIII. Alguns pergamins conserven fragments, restes o parts del seu segell: d'entre els primers 1027 pergamins de gran format treballats, trenta mantenen el fil de roba o de paper sencer, o part d'aquest, per al segell pendent, així com en alguns casos fragments del propi segell o bé el segell sencer, ja sigui de plom o de cera, pendent, o de paper, estampat. Un cas excepcional, el d'un pergami de 1556 que conté disposicions del famós humanista saragossà Antoni Agustí i Albanell, conserva el motlle de fusta del segell pendent unit amb fil al suport.

Pràcticament tots els pergamins contenen notes dorsals i anotacions d'allò més diverses al vers: dins del gran sac del que podem conservar notes d'arxivística o arxivístiques, aquestes poden anar des d'una numeració, genèrica o bé amb un codi alfanumèric específic, per tal de referenciar singularment el pergami, fins una descripció més o menys sumària del seu contingut. També hi tro-

bem, però, anotacions que s'expliquen per una necessitat més, per entendre'ns, arxivística o d'organització: són notes que identifiquen el productor o l'origen d'aquella documentació,⁶⁶ i que també poden identificar armaris, capsos, bancs o els espais en què hom conservava originalment aquesta documentació.

Centrem-nos, però, amb més precisió sobre els pergamins de gran format. Un conjunt tan extens de documentació (recordem que el total d'unitats documentals puja fins les 2.100, a tot estirar) ha de tenir sens dubte una multiplicitat destacada de productors, una tipologia documental variada, múltiples orígens geogràfics... Com que l'existència i el paper dels diversos productors és quelcom que esdevé cabdal per estructurar la proposta d'organització de la col·lecció i, per tant, n'escrivem més endavant, volem enfocar-nos ara, amb l'objectiu de tancar aquesta breu presentació de la *Col·lecció*, en la tipologia documental, la cronologia i l'origen geogràfic dels primers 1.030 pergamins que ja han estat descrits d'entre aquells de gran format. En primer lloc, hi identifiquem una tipologia documental variada

⁶⁶ N'és un bon exemple la nota que apareix al vers del testament de Narcís Valerià Vallhonestà, pagès de la parròquia de Sant Genís dels Agudells, a la vall d'Horta, la família del qual tenia terres que tocaven a Cerdanyola del Vallès, escrit el març de 1546: «Aquest testament és de Vallhonestà, de St. Ganís de Orta, y no serveix ni pot servir per casa de Serdañola».

i complexa, que mostra més d'una seixantena de tipus documentals diferents que en força casos se solapen i coexisteixen en un mateix suport i/o document.⁶⁷

Presentem a continuació, en ordre de major a menor aparició, una taula dels principals tipus documentals identi-

ficats amb el número de documents que carreguen; no hi són tots, car en casos puntuals n'hem exclòs o hem fusionat aquells més redundants o que es fusionaven amb d'altres.

Tipus documental	Núm.	Tipus documental	Núm.
Venda (de propietat, de censal...)	296	Encàrrec de censal	3
Època	236	Heretament	3
Acta notarial	86	Inventari de béns	3
Establiment	75	Llicència	3
Donació	63	Subrogació/substitució marmessor	3
Testament	61	Arbre genealògic	2
Sentència (arbitral o no)	48	Codicil	2
Carta precària	45	Concessió	2
Definició	27	Consignació de censal	2
Confirmació	26	Constitució de dot	2
Procura	26	Evacuació de drets	2
Absolució	21	Lluïció de censal	2
Acord, convinença, concòrdia	18	Sagramental	2

⁶⁷ Ens referim, per exemple, als casos de vendes o vendes de censals (aquí hi tenim un tipus documental clar) que afegeixen al mateix suport una època (i aquí, un segon tipus documental), i també en ocasions l'acta notarial de la possessió corporal de la venda escripturada (i un tercer), que evidentment comparteixen el mateix suport. Un altre cas de solapament poden ser les actes notarial, que aquí presentem com un tipus singular però que en realitat poden ser el format jurídic sota el qual s'escriptura una operació concreta, com una procura, que podria entendre's per si sola com un tipus documental.

Tipus documental	Núm.	Tipus documental	Núm.
Capítols matrimonials	13	Sindicatura	2
Clàusula/es testamentària/es	11	Títol acadèmic	2
Capbreu	10	Amortització	1
Promesa	9	Ban d'avís	1
Butlla papal	8	Carregament	1
Reducció de cens	8	Carta de germandat	1
Nomenament	7	Cartoral	1
Reconeixement	7	Cessió	1
Debitori	6	Consentiment	1
Dotalia o institució de censal	6	Divisió de propietat	1
Llocació	6	Enfeudament	1
Declaració, testimoni o fe notarial	5	Manament	1
Insolutumdació	5	Protest	1
Nupcial	5	Recepció	1
Homenatge	4	Renúncia	1
Indulgència	4	Requeriment	1
Permuta	4	Suplicació	1
Privilegi	4	Visita	1

La cronologia de les unitats documentals de la *Collecció* és també quelcom divers. Generalment, s'ha dit que aquesta agafa dels segles IX al XIX, i és així com ho veiem reflectit als pergamins de gran format.⁶⁸ Tenen especial presència els pergamins dels segles XIV, XV i XVI, amb un segon lloc per als pergamins del segle XVII. La resta de segles, si bé entre els IX i XIII s'observa un curiós creixement pràcticament exponencial, mostren tan sols una presència minsa i testimonial.

Pel que fa a l'origen geogràfic dels predits pergamins, és també la diversitat qui mana. D'entrada, però, hem de tenir ben present que no tots els pergamins expliciten la seva data tòpica al document, car en cronologies anteriors al segle XIV no era un element tan comú en la cultura escrita del país com ho seria més tard. Així doncs, a continuació presentarem una mostra de la relació de les dates tòpiques dels primers 1.030 pergamins de gran format descrits de la *Collecció*, bo i recordant que n'hi ha 256 que

Segle IX	1 pergamí
Segle X	3 pergamins
Segle XI	8 pergamins
Segle XII	14 pergamins
Segle XIII	42 pergamins
Segle XIV	320 pergamins
Segle XV	206 pergamins
Segle XVI	275 pergamins
Segle XVII	151 pergamins
Segle XVIII	9 pergamins
Segle XIX	1 pergamí

68 Recordem aquí, com explicàvem, que el que és avui en dia el document de cronologia més antiga de l'Arxiu, un pergamí de l'any 840, va ser trobat entre els documents de la nostra *Collecció*: vegeu la nota 36.

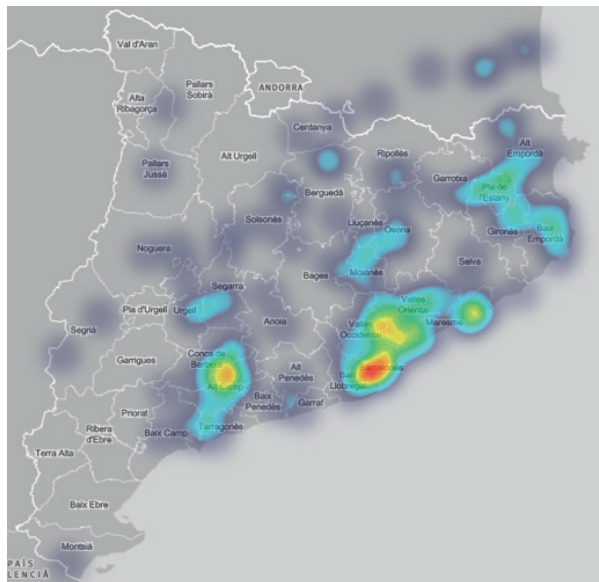
no presenten una data tòpica explícita o que no se'ls ha pogut atribuir una de manera clara i indubtable. Evidentment, l'enorme majoria dels pergamins són originaris del Principat de Catalunya, de Seròs a Palafrugell i de Canet de Rosselló a Ulldecona. A l'interior del Principat hi veiem tres focus principals de concentració dels documents: l'àrea del Barcelonès, Vallès i Maresme, el Baix Empordà i l'eix format per la Conca de Barberà baixa i el Camp de Tarragona. La més gran concentració singular, però, es troba a la ciutat i el Pla de Barcelona, que s'endú fins a 378 documents, pràcticament un 37% del total de pergamins que aquí presentem. També hi ha petits focus, amb una concentració de pergamins substancialment més baixa, a la Catalunya central: parlem dels eixos Osona-Moianès i Solsonès-Urgell. Tota l'àrea compresa entre el Pla d'Urgell, el riu Segre, les muntanyes de Prades i el Camp de Tarragona fins el sud del país, a les Terres de l'Ebre, no recull absolutament cap document. Fora del Principat, hi ha pergamins puntuals que són originaris d'altres llocs de parla catala-

na, com de l'Alguer, Menorca o el País Valencià, àdhuc de grans zones d'influència del comerç catalano-aragonès, com l'illa de Sicília. Les ubicacions més allunyades de Catalunya corresponen, en línies generals, a importants ciutats i seus de cancelleria d'on provenen certs documents emesos per cancelleries nobles, reials o papals (com són els casos de Saragossa, Madrid, Valladolid, Segòvia, Roma o Londres), o bé per institucions acadèmiques (com és el cas de Tolosa de Llenguadoc) o importants centres de comerç (com París, Palerm o Trapani).

Presentem a continuació una relació resumida dels topònims que mostren una major concentració de documentació, en ordre d'aquesta dita concentració. S'hi ha inclòs aquelles ubicacions que mostren més de dos pergamins (en efecte, les que s'associen a un o dos documents puguen pràcticament fins els cent vint casos, del total de cent cinquanta i escaig topònims que hem trobat). La relació sencera s'inclou en un annex al final d'aquestes pàgines.

Data tòpica	Núm.	Data tòpica	Núm.
Barcelona	378	Perpinyà	5
Bagà	22	Ripoll	5
Calella	21	Sant Esteve de Palautordera	5
Badalona	14	Santa Perpètua de Mogoda	5
Girona	14	Cervera	4
Roma	14	Lleida	4

Data tòpica	Núm.	Data tòpica	Núm.
Cabra del Camp	12	Mataró	4
Pineda de Mar	11	Sant Feliu de Llobregat	4
Tarragona	11	Santa Coloma de Farners	4
Teià	9	Santa Coloma de Queralt	4
Vilafranca del Penedès	9	Santa Maria de Palautordera	4
Premià de Dalt	8	Solsona	4
Sabadell	8	Vic	4
Sallent	7	Martorell	3
Granollers	6	Palafolls	3
Sant Boi de Llobregat	6	Palafrugell	3
Tossa de Mar	6	Valls	3
Cardona	5	Verdú	3

Imatge 1. Mapa de calor amb la concentració dels primers 1.030 pergamins de gran format de la Col·lecció ubicats al Principat. Hi podem veure fàcilment les concentracions a Barcelona i el Vallès, l'Empordà i el Camp de Tarragona, així com els eixos Osona-Moianès i Solsonès-Urgell (Adrián González Margallo, 2025).⁶⁹

⁶⁹ Presentem, amb l'objectiu de facilitar la comprensió de la concentració dels pergamins al territori, el següent plànol de consulta en línia (Adrián González Margallo, 2025): [<https://www.instamaps.cat/visor.html?businessid=5c6615ccf23fcd2d47b5d907d4d3528&3D=false#6/45.545/1.945>] (consultat el 16/06/2025).

3. 2. 2. Estudi extern i intern dels pergamins de la *Collecció*

Per analitzar les unitats documentals de la *Collecció*, pas estrictament necessari per tal de rubricar-ne la descripció, s'ha seguit la línia del treball diplomàtic més clàssic, sense sortir de les pautes tradicionals de la disciplina diplomàtica. Ço és, l'anàlisi ha tingut un total de tres potes: en primer lloc, s'ha parat atenció als elements externs o de naturalesa extrínseca dels documents, com poden ser els relacionats amb el seu format, amb el tipus de suport, de tintes i de grafies, amb els acabats físics del suport i amb el seu estat de conservació. En segon lloc, s'han atès els elements interns o de naturalesa intrínseca dels documents, com ara la seva tipologia documental, la seva composició diplomàtica interna en diferents parts i les notes arxivístiques que els acompanyen. En tercer lloc, hom contempla una anàlisi imprescindible de context històric i documental que ha permès reconèixer i situar correctament bona part de les unitats documentals de la *Collecció*.

En tot cas, tant l'anàlisi de context com l'anàlisi dels caràcters externs i interns dels documents ha rebut un tractament generalista, àdhuc testimonial, si més no com el

presentarem aquí, mercès a la ingent quantitat de documents amb què s'ha treballat, que ha dificultat l'empresa d'una anàlisi singular de cadascuna de les unitats documentals. Tot amb tot, en alguns casos comptats, la tasca de situació del context històric dels pergamins ha requerit contrastar-los amb obres d'estudi per poder completar-ne una anàlisi òptima: ens referim, per exemple, als pergamins identificats dins la *Collecció* que són propis de la família Sallers o Cellers, important nissaga de pescadors de la vila de Tossa de Mar, el fons de la qual és conservat, en part, a l'Arxiu Municipal de Tossa.⁷⁰ També comptem amb l'exemple d'un grup de pergamins originaris de la vila de Bagà, i molt possiblement vinculats a la producció documental de la seva parròquia: tots ells es troben, en major o menor mesura, afectats per una crema, amb arrugues i taques de foc i de fum. Com que el seu número puja entre la trentena i la cinquantesena d'unitats, i la major part contenen vendes i institucions de censals, hom proposa relacionar-los amb aquells pocs pergamins medievals, tan sols una caixa segons és recordat, que van sobreviure la crema de l'arxiu parroquial de la vila l'any 1753.⁷¹

Més de 3.600 pergamins, clarament, donen per molt. Tret del seu suport en pergami i del seu caràcter privat (ço és,

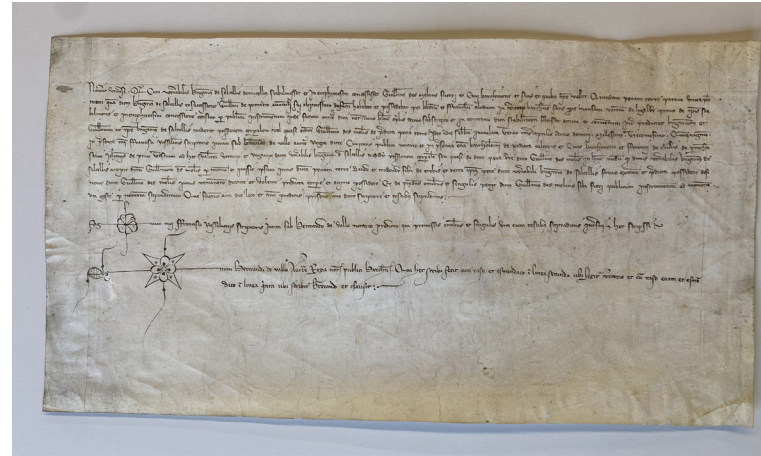
⁷⁰ GINOT I JULIÀ 2024, p. 62, 404-408. Aquest fons es trobava repartit entre diversos centres d'arxius patrimonials; de fet, bona part dels seus documents són avui i localitzables degut a l'afectació i pèrdua, involuntària però pròpia de la manca de consciència patrimonial, en un dels arxius que en conservava documents..

⁷¹ SERRA I VILARÓ 1989, p. 10. Aquest incendi fou, segons l'autor, el responsable de la pèrdua de la documentació parroquial prèvia al segle XIII, i del trasllat de la poca documentació que no va quedar afectada al nou Arxiu Municipal de la vila.

que el productor, atorgant i la resta d'actors són en la major part dels casos particulars i mai grans institucions), no hi ha pràcticament cap ingredient entre els seus elements externs que uneixi la totalitat dels pergamins de la *Collecció*. N'hi ha d'onze segles diferents, de formats diversos (fins i tot d'impresos), la seva tipologia és extensíssima, el seu estat de conservació és variat (tenim des d'estats òptims de conservació fins a forats i estrips, esborraments de tintes, cremes o afectacions per fongs)... Recuperem, doncs, l'exercici fet a les pàgines anteriors per tal d'oferir una mirada general sobre els elements que defineixen les característiques extrínseques dels pergamins de gran format de la *Collecció*.

El primer que defineix els aproximadament 2.100 pergamins que hem treballat per a aquestes pàgines és el seu format, car, com ja hem presentat anteriorment, es tracta de la meitat de la *Collecció* definida pel seu gran format, a diferència dels 1.502 pergamins de petit format que es conserven i han estat estudiats separatament. Malgrat tot, la tipologia de formats és altre cop extensa: tot i que en línies generals reconeixem una majoria, o mitjana, de pergamins que oscil·len entre els 400 i els 600 mil·límetres de llargada per a qualsevol dels seus eixos, és cert que n'hi ha molts arriben als 700 o 800 mil·límetres i que avui en dia

es conserven doblegats en un plec per motius d'espai dins les carpetes de conservació.⁷²

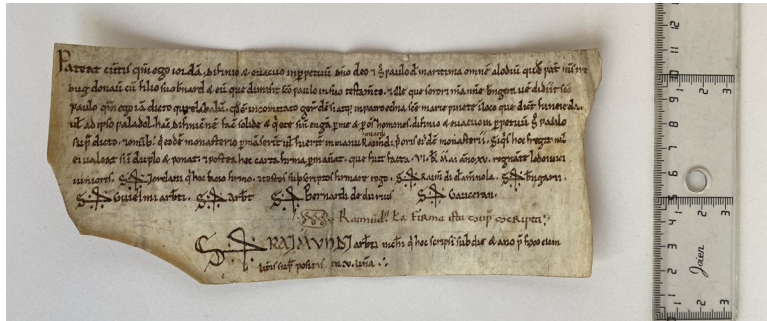

Imatge 2. 1350 abril 3. [Barcelona]. Acta notarial de la possessió corporal feta per Berenguer de Salcelles, donzell, a favor de Guillem des Molins, sabater i ciutadà de Barcelona, d'una peça de terra situada al territori de Barcelona, prop del mas anomenat de Lligalbé. De 252x471 mm, aquest pergami es troba entre les mides més freqüents de la *Collecció*. (Autor, 2025)

No obstant això, hi trobem exemples extrems, que tan aviat avalen el qualificatiu de “gran format” com el contradiuen de manera flagrant, mostra palesa de la diversitat que defineix aquesta *col·lecció* en tots els seus aspectes. En aquest sentit, hi ha dins aquesta agrupació de la *Collecció* un reduït número d'unitats documentals, generalment de cronologi-

⁷² Tot amb tot, la tradició documental del país i alguns indicis en l'estat de conservació i en les notes arxivístiques dels pergamins ens apunten que bona part d'ells es van conservar originalment enrotllats: ACPJ 2009.

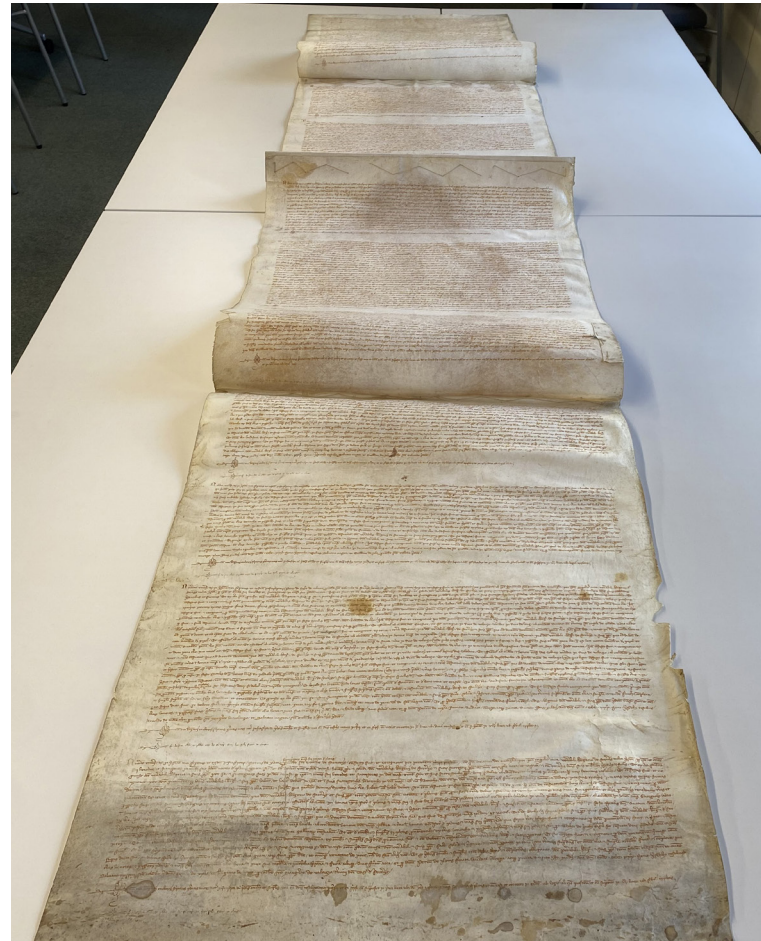
es més antigues (segles IX al XII) o bé fragments, el format de les quals és notablement petit i no sobrepassa la desena de centímetres de llargada en algun dels seus eixos.

Imatge 3. 1152 febrer 24. Definició feta per Jordà a favor del monestir de Sant Pol del Maresme, d'un alou situat al comtat de Girona, a la parròquia de Santa Maria de Pineda, al lloc anomenat Fonelleda. De 90x210 mm, és el pergamí més petit de la *Collecció*. (Autor, 2025)

D'altra banda, hi ha comptades unitats documentals que tenen un format tan gran que no fa sinó confirmar l'agrupació de pergamins de gran format tal com la coneixem. Es tracta, generalment, de diverses peces de pergamí cosides per tal d'aconseguir un suport de molt gran format, i que majoritàriament s'associen a un tipus documental destinat a llistar entrades o paràgrafs, com ara el capbreu, i que per tant requereix un suport documental amb una superfície considerable. Amb això, comptem amb set peces que superen el metre de llargada en algun dels seus eixos, cinc que arriben a superar el metre i mig, i quatre que superen els dos metres de llargada. En aquests casos, a més, sempre hem trobat que les peces singulars que, cosides, inte-

gren aquestes suports pràcticament mai no baixen del mig metre de llargada i dels quaranta centímetres d'amplada.

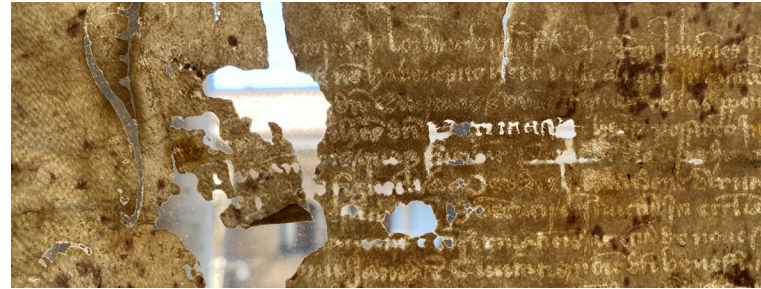

Imatge 4. 1339 maig-juny. [Santa Coloma de Farners]. Capbreu de les propietats de Berenguer de Farners, cavaller, a la parròquia de Santa Coloma de Farners, recollides per Berenguer Carboixí, escrivà. Amb 2.955x590 mm, format per un total de quatre peces cosides, és el pergamí més gros de la *Collecció* – i només és un dels quatre exemplars que conformen el capbreu sencer. (Autor, 2025)

Així com els formats varien, també ho fan altres característiques del suport. Més enllà del seu estat de conservació, identifiquem diversos tipus de pergamí, des de talls de qualitat del crupó fins a fragments de la falda que agafen l'aixella o el coll de l'animal i que, en conseqüència, condicionen la disposició del marc del text. Podem observar a les imatges 3 i 12, aportades en aquestes pàgines, com el marge inferior del suport presenta un forat o deformació corba que correspon amb la dita forma de l'aixella o del coll.

Hi ha igualment diversitat en la qualitat del tractament dels pergamins, des de suports molt clars, que han rebut un tractament de molta qualitat amb la retirada de tots els greixos de la pell, fins a suports més enfosquits i de més baixa qualitat. Aquests darrers són, de fet, els més habituals entre els pergamins de gran format de la *Collecció* – que, recordem-ho, tot sovint tenien origen en senyories o parròquies rurals més que no pas en grans cancelleries urbanes. Un camp en què sí que hi ha més homogeneïtat és en la tinta, gràcies, en bona part, a la coherència cronològica de la *Collecció*, ja que la majoria de les seves unitats documentals es concentren en tres o quatre segles en què hom feia servir una solució de tinta relativament semblant. En línies generals, tots els pergamins fan ús d'una tinta de component metàl·lic que l'única incidència que mostra sobre el suport pergamí, en alguns casos, és el seu esvaniment i esborrament progressiu: només en comptats casos en què el suport

ja ha estat víctima d'una afectació afegida, com ara humitats, la tinta ha perforat el suport gràcies a l'efecte del seu component metal·loàcid.

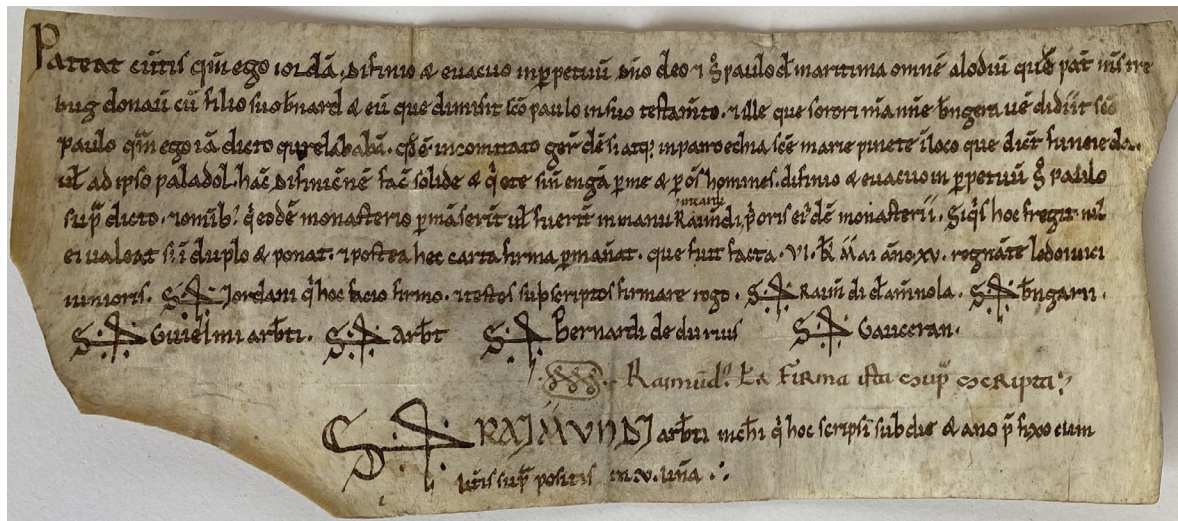
Imatge 5. 1436 febrer 15. Barcelona. Venda feta per Joan Figuera, fill del difunt Joan Figuera, assaonador i ciutadà de Barcelona, hereu universal del difunt Pere Massot, sastre i ciutadà de la dita ciutat, a favor de Pere Gurri, moliner i ciutadà de Barcelona, d'unes cases situades als Horts del Mar, sota la muralla nova i sobre el monestir de Santa Clara, al carrer dit de n'Arenes. Malgrat la resistència del pergamí com a suport, en aquest cas particular, un seguit de taques per acció de microorganismes han afeblit el suport, que la tinta ha traspasat en algun punt. (Autor, 2025)

Pel que fa als elements sustentats dels pergamins, la seva anàlisi s'ha de lligar a la tradició documental del nostre país, i conseqüentment s'ha d'explicar per l'evolució cronològica de la tradició escrita local. En aquest sentit, podem identificar tres grans grups de grafies presents entre els pergamins de gran format de la *Collecció* a efectes quantitius. En primer lloc, la lletra que podem incloure al sac de la minúscula carolina i les grafies pre-gòtiques, entre els segles IX i XII. En segon lloc, el gran calaix de la lletra gòtica catalana, amb la seva consolidació clàssica el segle XIII i la seva progressiva

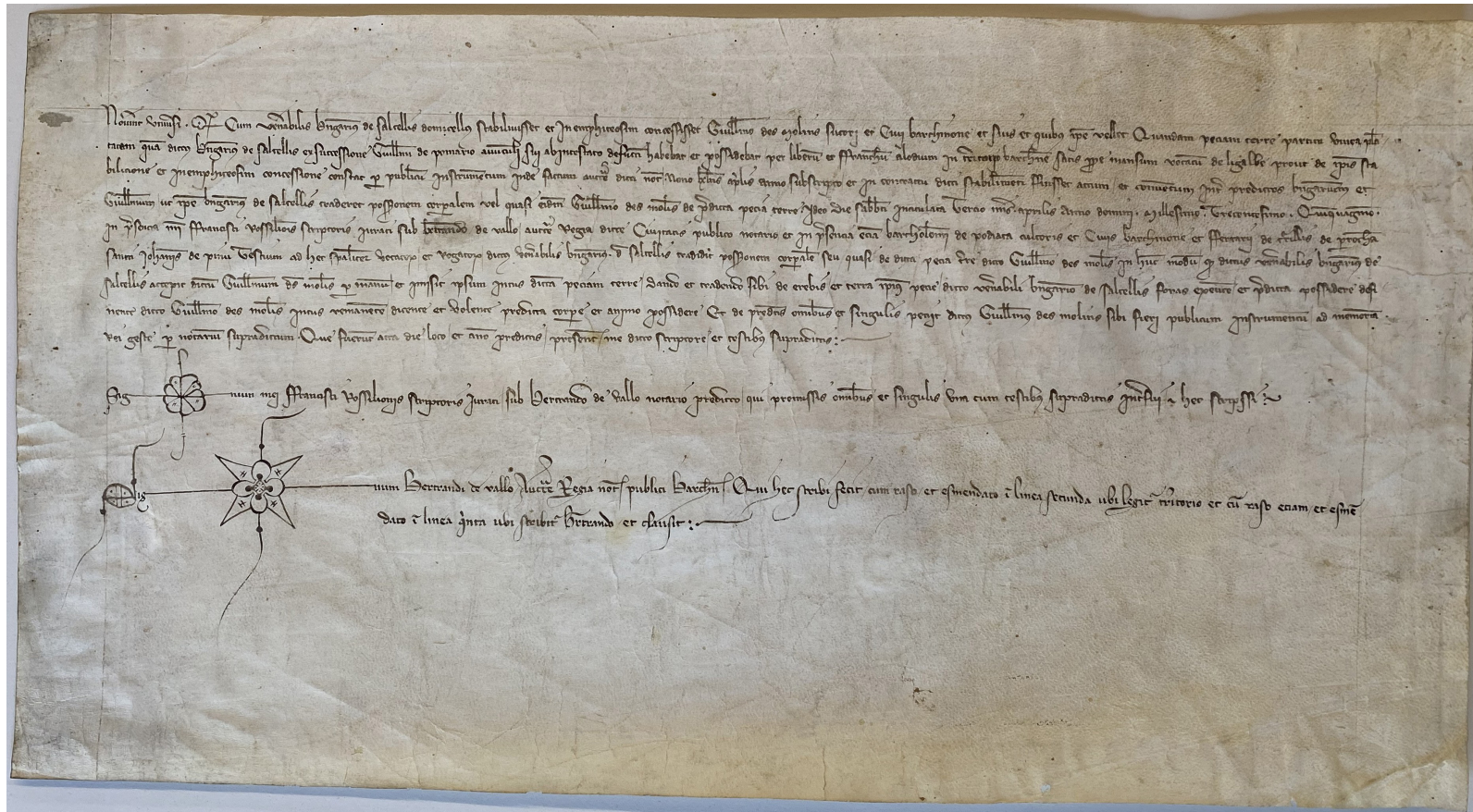
evolució cap a la gòtica bastarda entre els segles XIV i XV i cap a l'escriptura humanística a partir de la tardor medieval.⁷³ En tercer lloc, i molt marcat per la irrupció de la impremta i la difusió de grafies compartides cada vegada més a gran escala europea, el grup de l'escriptura humanística i les seves evolucions i descendents al llarg de l'Edat Moderna i fins el segle XIX. A l'interior de cadascun d'aquests grups hi podem veure, evidentment, diferències lligades a la mà que va haver d'escriure el

document, a l'ens que l'expedís o a la zona d'on fos originari el pergamí en qüestió. També hi trobem, és clar, excepcions notables, com ara els pergamins impresos o aquells que provenen d'àrees de producció documental deslligades de la Corona d'Aragó i de la seva tradició documental, com ara cancelleries forànies (com la papal, per excel·lència), que mostren clarament grafies pròpies que no tenen vincle ni lligam amb l'evolució de l'escriptura al nostre país.

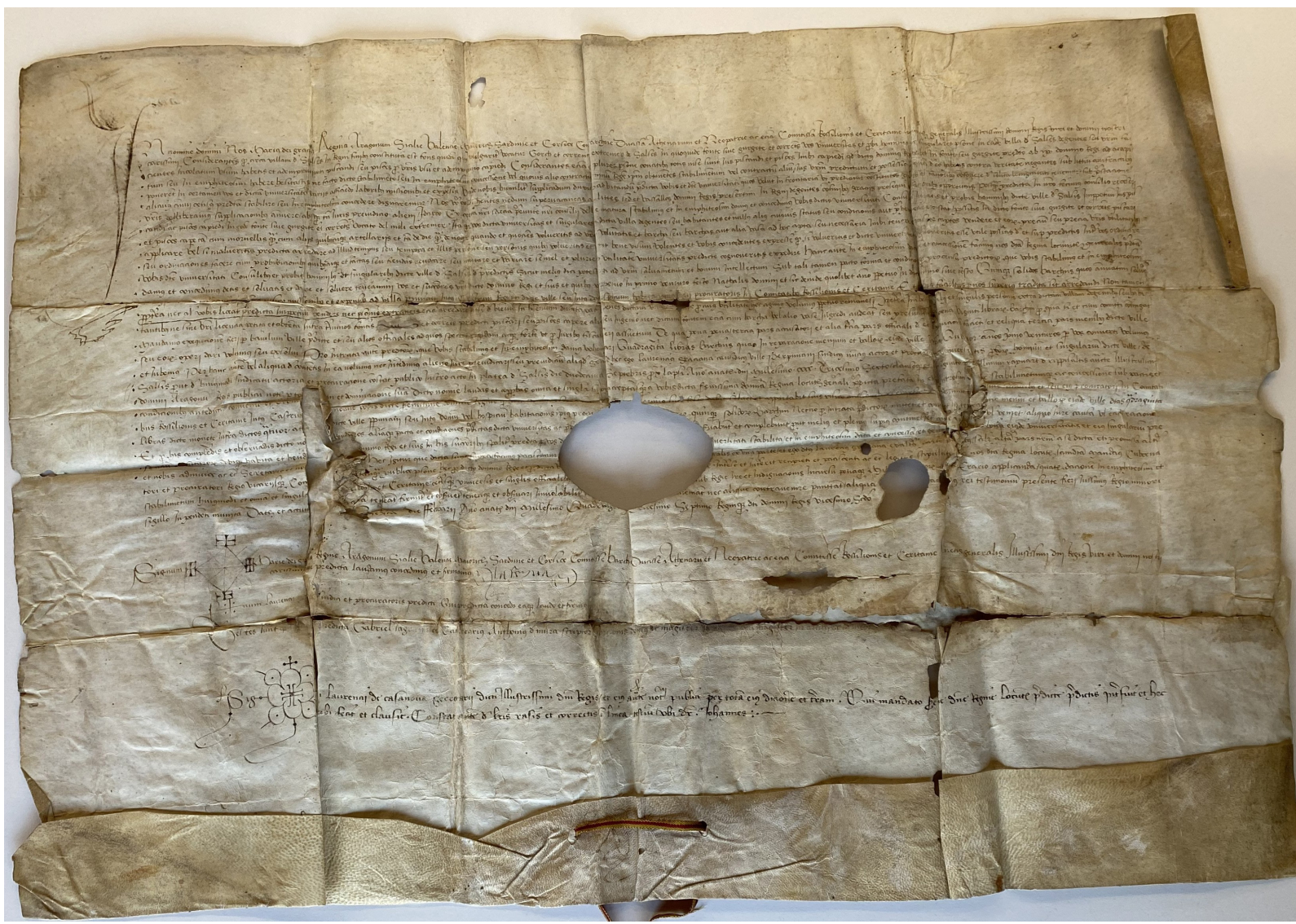
73 Hom ha interpretat l'època de preeminència de la lletra gòtica catalana en l'escriptura local com el reflex d'un moment de múltiples influències sobre la tradició d'escriptura, amb la preeminència cap a finals del segle XIV de la lletra bastarda marcada per la cursivització però amb progressiu pes de l'arrodoniment propi de les formes humanístiques: PIÑOL ALABART 2010, p. 168-169; DEL VALLE PANTOJO 2002, p. 172; ARNALL I JUAN, PONS I GURI 1993, p. 36, 38; MATEU IBARS, MATEU IBARS 1991, p. 59-60, 65-71; GIMENO BLAY 1985, p. 137; GIMENO BLAY, TRENCHS I ÒDENA 1991, p. 508-509.

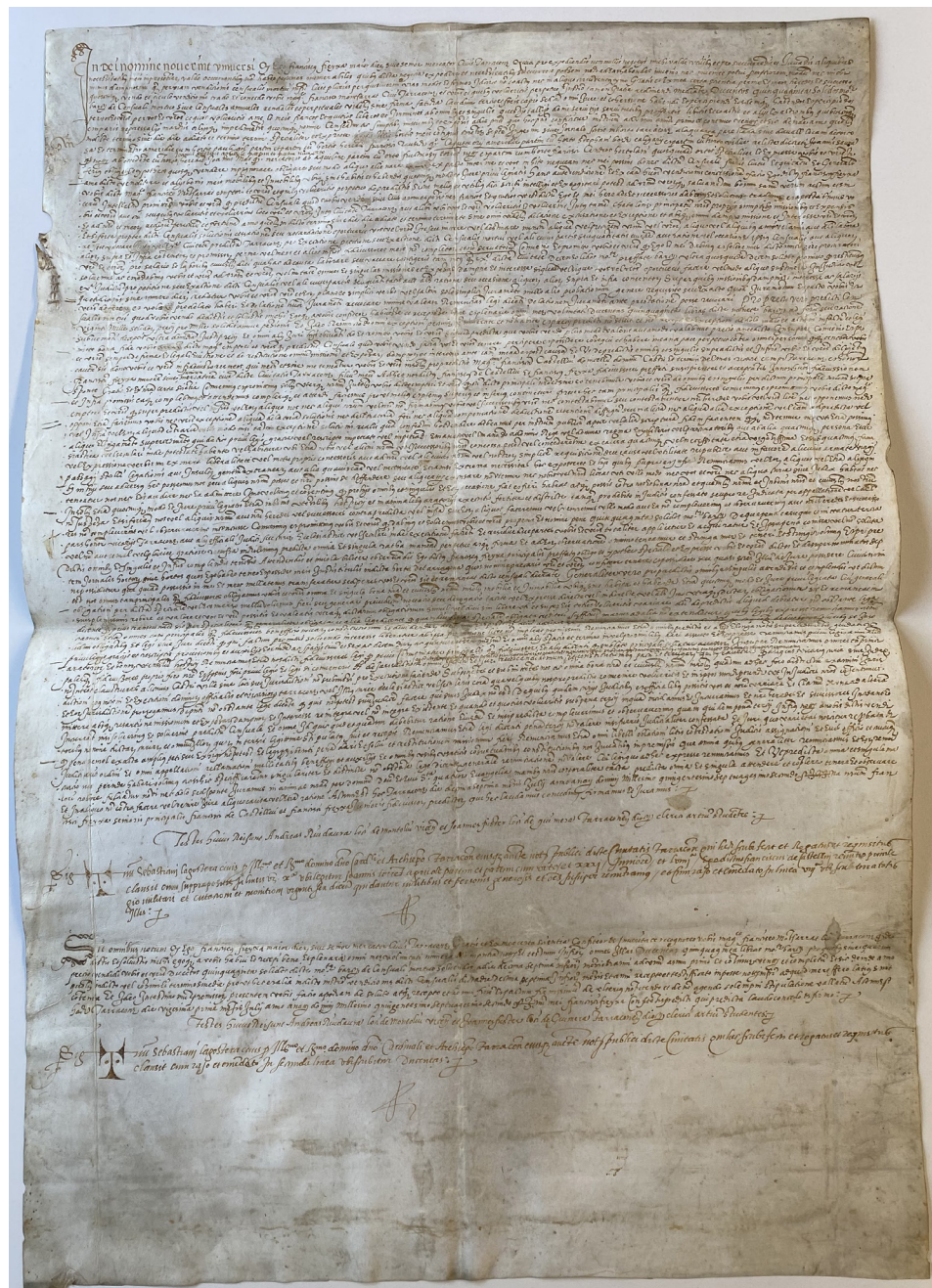
Imatge 6. 1152 febrer 24. Definició feta per Jordà a favor del monestir de Sant Pol del Maresme. Exemple de grafia pre-gòtica. (Autor, 2025)

imatge 7. 1350 abril 3. [Barcelona]. Acta notarial de la possessió corporal feta per Berenguer de Salcelles, donzell, a favor de Guillem des Molins, sabater i ciutadà de Barcelona. Exemple de grafia gòtica clàssica o canonitzada. (Autor, 2025)

Imatge 8. 1437 febrer 6. Establiment fet per la reina Maria de Castella a favor de la universitat dels cònsols i prohoms de la vila de Salses. Exemple de grafia gòtica bastarda. (Autor, 2025)

Imatge 9. 1572 juliol 17. Venda de censal mort feta per Francesc Freixa, major de dies, mercader i ciutadà de Tarragona, a favor de Francesc Montserrat, [mercader] i ciutadà de Tarragona. Exemple de grafia humanística. (Autor, 2025)

L'exemple dels pergamins de més gran format ens condueix a esmentar un tret clau d'entre les característiques extrínseques dels pergamins com són els elements físics externs que acompanyen o s'adjunten físicament als suports. Estem parlant, principalment, dels cosits i dels segells. En el primer cas, tan aviat podem trobar cosits contemporanis a l'escripturació del document com de ben posteriors, explicats per dos grans motius: la reparació o reintegració d'un fragment de pergami estripat o trencat, fet que situa el cosit en una cronologia posterior a la factura del document, i la voluntat d'ajuntar dues o més peces de pergami per tal de crear un suport més extens, cas en què el cosit acostuma a ser d'època. En la línia d'aquest darrer supòsit, més enllà dels casos de cosits que uneixen dues o més peces de pergami de la mateixa amplada, amb voluntat de produir un suport documental més gran i homogeni, també podem trobar pergamins fets en moments diferents, en llocs diferents i per mans diferents, que a causa del seu contingut similar o relacionat han estat cosits posteriorment per tal d'assegurar-ne la conservació lligada.⁷⁴

Imatge 10. 1339 maig-juny. En la unió de les quatre peces del capbreu il·lustrat a la Imatge 4 hi trobem un bon exemple de cosit entre diferents peces de pergami. (Autor, 2025)

⁷⁴ Volem afegir una nota en aquest punt. El darrer cas esmentat ha comportat un repte teòric a l'hora de decidir com es valorarien aquests pergamins lligats en tant que unitats documentals. Ateses les diferències en la cronologia, ubicació i autoria de la seva redacció, àdhuc veient que es tracta sempre de dos documents diferents diplomàticament parlant, malgrat el seu lligam temàtic, la decisió que s'ha pres ha estat descriure aquests documents separadament o singular i donar-los un número de registre i referència únic a cadascun (és a dir, dos identificadors singulars i no un de sol repetit), per tal de ser el més fidels possibles a la seva tradició documental.

En el segon cas, els segells només s'han identificat, lògicament, en aquells pergamins redactats i/o expedits per òrgans de cancelleria, ja fos reial, episcopal o papal. Hi ha diversitat en els tipus: s'han trobat segells estampats en paper sobre cera, segells pendents de cera i de plom i fins i tot un cas d'un motlle de fusta per al segell pendent. Així mateix, hi ha nombrosos casos de documents de cancelleria que únicament han conservat parts del fil de corda, tela o pergamí que subjectava el segell pendent, o bé tan sols els quatre forats que restaven al marge inferior del pergamí en fer el doble forat sobre el doblec del suport per tal de penjar-hi el predit fil. En total, d'entre els primers 1.030 pergamins de gran format de la *Collecció* que s'han treballat, estem parlant d'una cinquantena de pergamins que conserven testimonis, més o menys explícits, d'haver gaudit d'un segell.⁷⁵

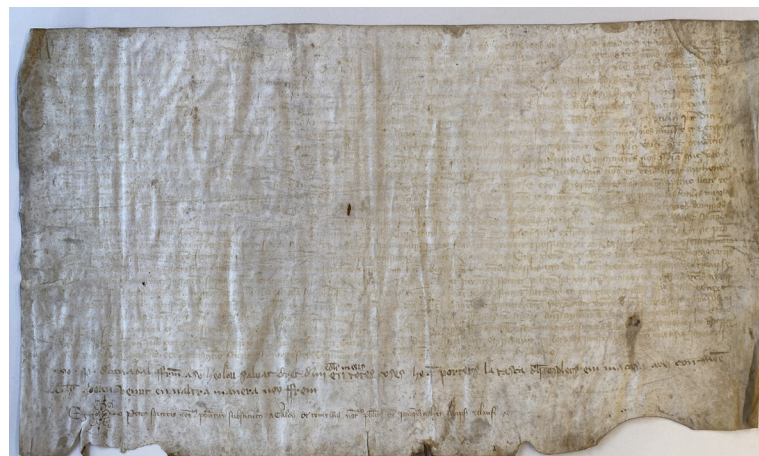

Imatge 11. 1437 febrer 6. Establiment fet per la reina Maria de Castella a favor de la universitat dels cònsols i prohoms de la vila de Salses en el dret de pescar a la font, gorja i corrent dita del Molí extremer. Destaca el segell pendent de cera del Magnànim, amb què segellava la reina Maria, lligat amb un cordill de fil reial. És, possiblement, el segell pendent de cera més ben conservat de la *Collecció*. (Autor, 2025)

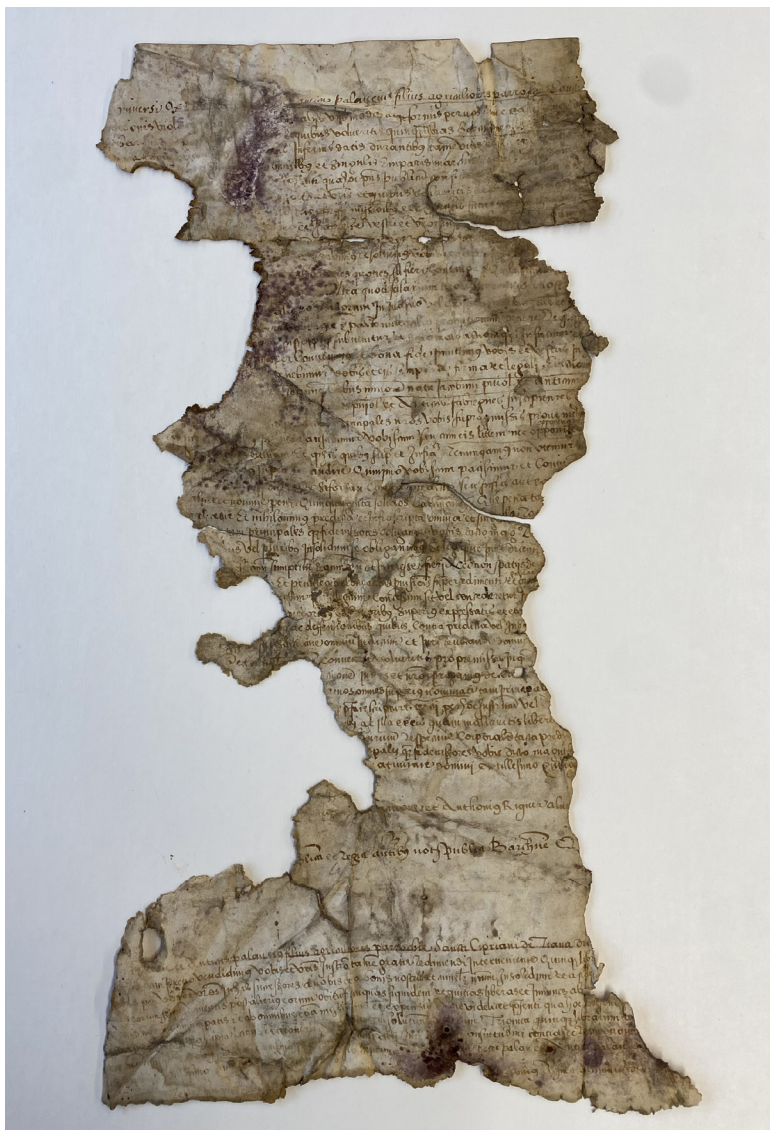
Un dels aspectes externs que més destaca dels pergamins és el seu estat de conservació. Com amb tot, aquest és divers, i comptem amb nombrosos casos diferents. No obstant això, és cert que, tot i la majoria tobar-se en estat regular o dolent, en línies generals els pergamins es troben en un bon

⁷⁵ Volem afegir una nota en aquest punt. El darrer cas esmentat ha comportat un repte teòric a l'hora de decidir com es valorarien aquests pergamins lligats en tant que unitats documentals. Ateses les diferències en la cronologia, ubicació i autoria de la seva redacció, àdhuc veient que es tracta sempre de dos documents diferents diplomàticament parlant, malgrat el seu lligam temàtic, la decisió que s'ha pres ha estat descriure aquests documents separatament o singular i donar-los un número de registre i referència únic a cadascun (és a dir, dos identificadors singulars i no un de sol repetit), per tal de ser el més fidels possibles a la seva tradició documental.

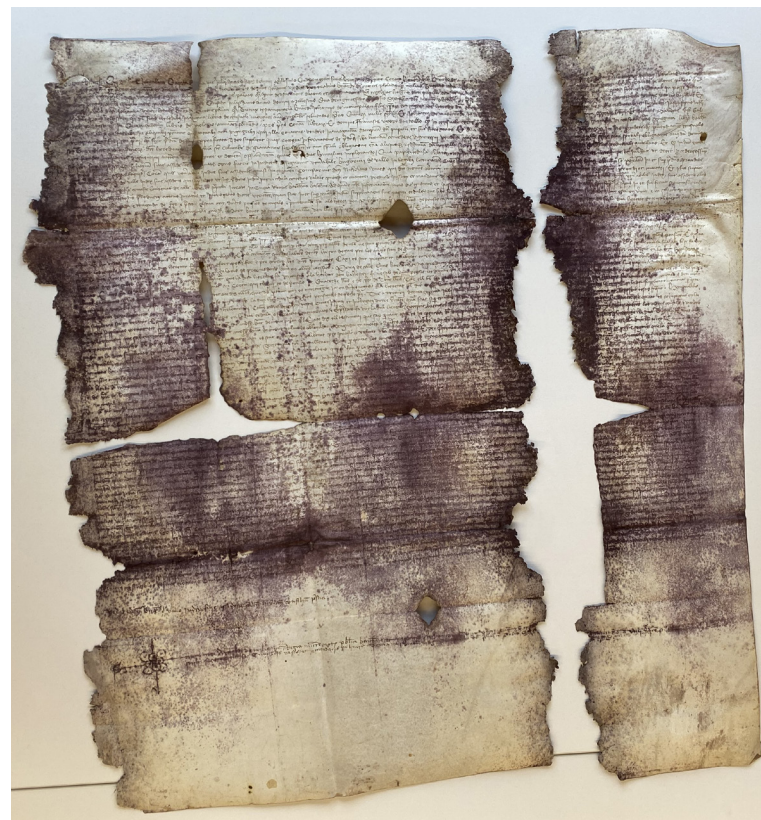
estat de conservació – esmentàvem anteriorment que prop d'un 48% dels primers 1.030 pergamins de gran format treballats no presenten cap quadre destacat ni alarmant. Les afectacions més comunes són els forats als marges i a l'interior dels suports, tot sovint provocats per l'efecte d'éssers vius bibliòfags, i també els estrips més diversos, tot sovint ubicats als marges i cantonades dels suports, que són fruit de la manipulació mecànica dels pergamins. També hi identifiquem les més diverses taques, que poden ser fruit des de l'acumulació de pols i brutícia fins al vessament de tinta, de les característiques orgàniques pròpies del suport o bé de l'aparició d'humitats. Igualment, l'esborrament i esvaniment de les tintes, molt present en diferents nivells al llarg de l'agrupació, és un dels factors més problemàtics de l'estat de conservació d'aquests pergamins. Això sí, el cas més destacat és el d'un centenar llarg de pergamins que es troben afectats per fongs, que presenten taques liles al llarg de tot el suport i alguns dels quals han arribat a patir la desintegració i el trencament. Si bé trobem casos puntuals d'aquesta afectació al llarg de tot el conjunt de la *Col·lecció*, al voltant de cent vint d'aquests pergamins afectats per fongs van ser separats en algun moment de les darreres dècades i conservats aïlladament a causa del seu estat. La seva desinfecció i consolidació ens darrers anys ha permès que ara hagin pogut ser inclosos a les tasques de descripció del conjunt de la *Col·lecció*.

Imatge 12. 1383 novembre 23. [La Jonquera]. Venda feta per Pere Carrera i la seva muller [Guarsenda], de la parròquia de Sant Miquel de [Solans], a favor de Guillem [Cases], de dues peces de terra. Hi veiem un esborrament pràcticament total de la matèria sustentada que dificulta molt la lectura del text. (Autor, 2025)

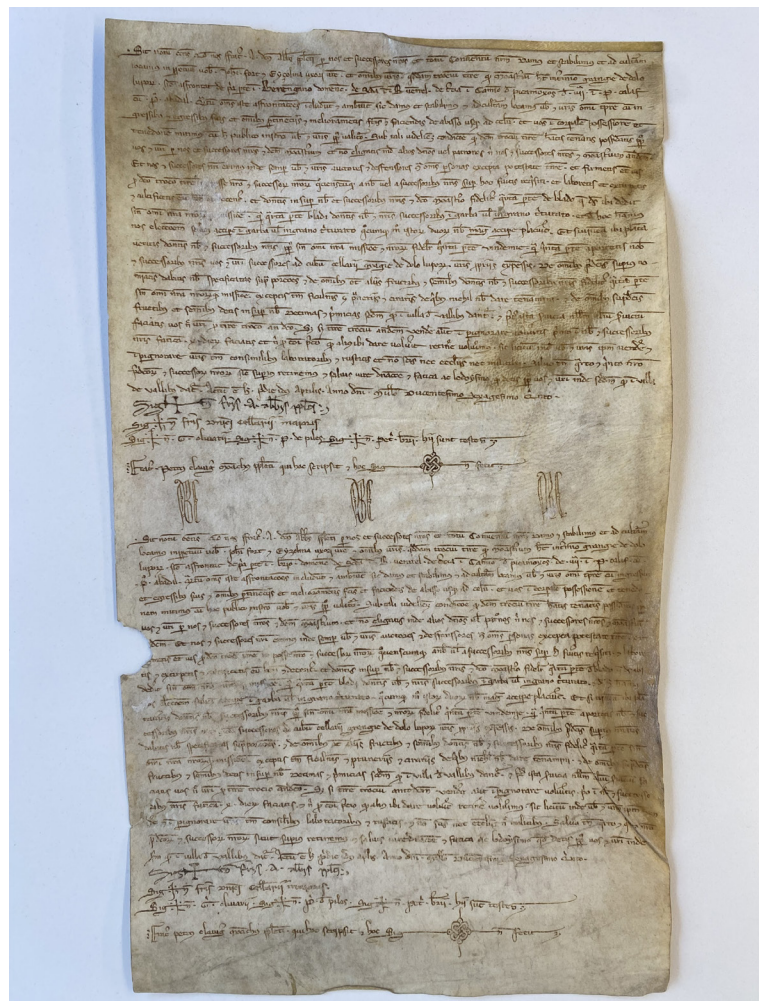

Imatge 13. 1557 gener 1. Venda feta per [...] i el seu fill Antic Palau, agricultors de la parròquia de Sant Cebrià de Tiana. Exemple evident de suport fragmentari. (Autor, 2025)

Imatge 14. 1437 juliol 15. [Barcelona]. [Acta notarial de la lectura d'una sentència o disposició sobre la gestió d'una quantitat econòmica de censal amb motiu del càrrec de tutoria de Joana, vídua de Bernat de Mont-palau]. Els dos fragments d'aquest suport, separats pel trencament ocasionat per la debilitat del suport causada per efecte de microorganismes, van ser trobats separats i tornats a unir intel·lectualment. (Autor, 2025)

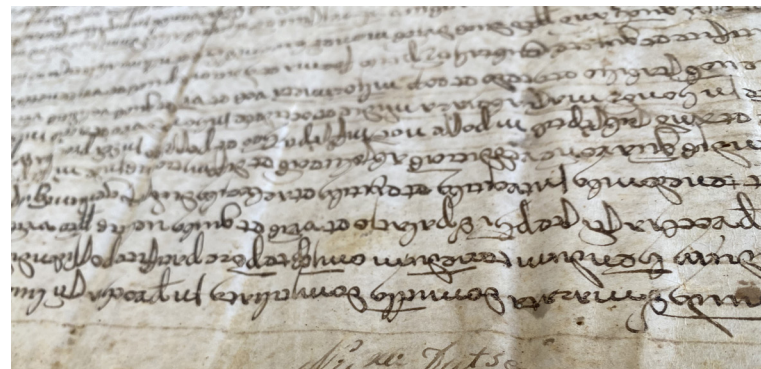
Les anotacions de caràcter arxivístic tanquen l'anàlisi dels elements externs dels pergamins. En línies generals, són notes posteriors que descriuen o condicionen el contingut dels documents – en aquest sentit, comencem presentant-les amb un esment a les cartes partides, destacat exemple del funcionament de la diplomàtica i del valor testimonial dels documents del qual hi ha quaranta-quatre casos entre els primers 1.030 pergamins de gran format de la *Collecció*, la majoria dels quals fan servir el conegut sistema per ABC. Atesa la diversitat de l'agrupació, podem veure-hi cartes partides de les quals en conservem únicament una meitat, d'altres que conserven les dues meitats separades (i que hem pogut assimilar i identificar com les dues meitats de la mateixa carta), i fins i tot un exemple d'una carta que havia de ser partida però mai no va arribar a ser retallada.

Imatge 15. 1266 abril 12. Carta partida per ABC que forma part de l'agrupació de pergamins de Ferran de Sagarra i de Siscar. El cas destaca perquè la carta mai no va arribar a ser partida, i conserva les dues meitats idèntiques unides en una sola peça de suport. (Autor, 2025)

Això a banda, les notes que més ens interessin són de tipologia ben diversa, des de numeracions fins extenses descripcions del contingut, que hom escriu en la major part dels casos al vers del pergamí i que tenen la funció de descriure'n resumidament elements com el contingut, la datació i la ubicació per a la seva conservació i lectura posterior. Cal recordar que en el context estricte dels fons patrimonials i familiars, àdhuc de les col·leccions que apleguen diversos fons familiars diferents (com són bona part dels casos de la *Col·lecció* que ens ocupa), és imprescindible poder recórrer al llarg del temps a documents antics que tenen un alt valor testimonial respecte a propietats o moviments del patrimoni de la família. En aquest sentit esdevé clau poder interpretar les dites anotacions del vers dels pergamins com un testimoni fidel de l'evolució de la història arxivística de les unitats documentals treballades, de les successives intervencions arxivístiques que aquestes han rebut, i que per tant poden reflectir tant els estadis originals de producció i conservació del pergamí en el si de l'arxiu o fons del seu productor, com altres estadis posteriors que remetin a la inclusió del pergamí en qüestió en una col·lecció. De fet, s'afirma que aquestes anotacions tenen tot sovint el seu reflex en les grans obres d'inventari dels arxius patrimonials, com els llibres mestres o espèculs, en el sentit que servien per donar ordre a les unitats documentals del fons.⁷⁶ Així, sabem que tenim anotacions arxivístiques de diferents tipus: n'hi ha de numèriques i d'alfanumèriques; n'hi ha que només inclouen una frase, o bé una sola paraula; n'hi ha que en descriuen

el contingut, i d'altres que identifiquen l'espai o ubicació on hom conservava el pergamí; n'hi ha de diferent cronologia sobre un mateix suport... Però per damunt de tot plegat, podem establir una diferència elemental entre dos tipus. Les anotacions pròpies de la gestió arxivística del fons en qüestió, que estan fetes per i per a la gestió del fons en el moment "original" en què aquest es troba en el seu context familiar o patrimonial de producció. En aquest cas hi trobem, per exemple, una anotació alfanumèrica que indica l'ordre dels pergamins associats al mas i família Calls, de Sant Esteve de Palautordera (que proposem que tingui la naturalesa indicada ja que només l'hem poguda identificar en pergamins d'aquesta família), o també una anotació numèrica que consigna l'ordre dels pergamins que venen de la parròquia de Bagà.

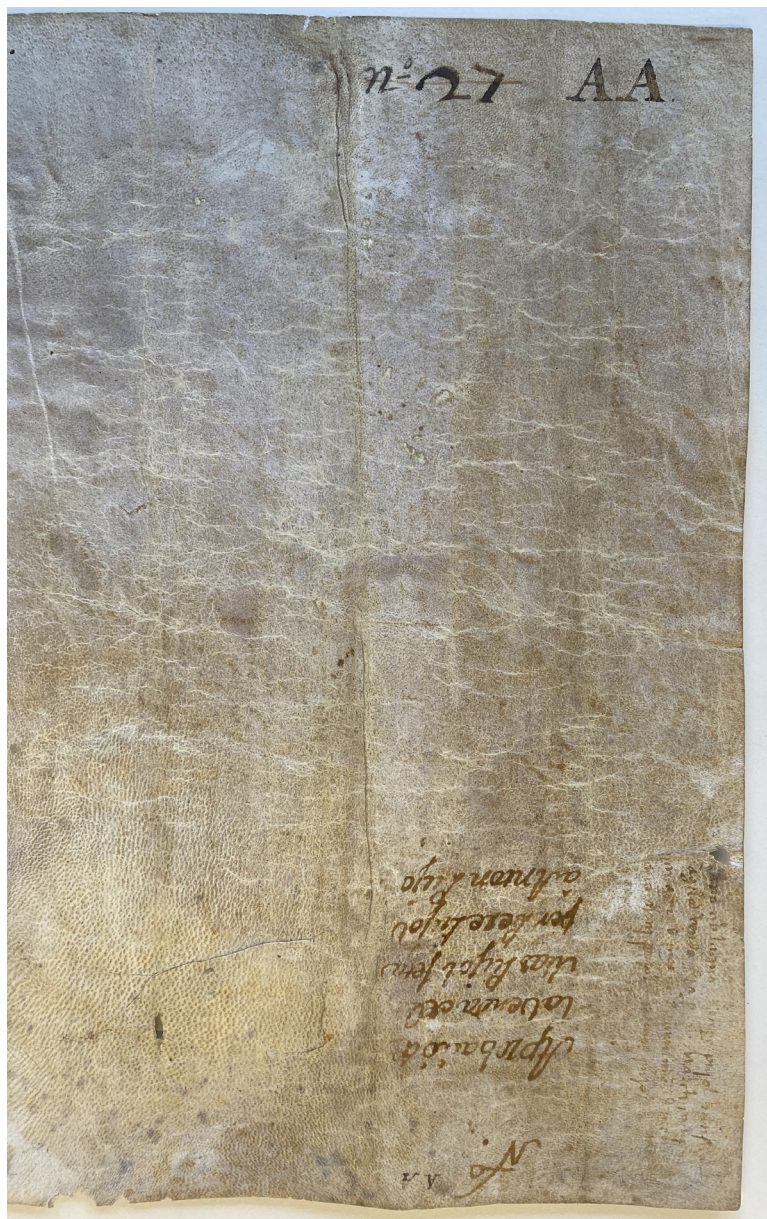
Imatge 16. 1408 març 20. Establiment fet per Ramon de Marata, donzell de Sant Llorenç de Maçanet, a favor de Bernat de Calls, de Sant Esteve de Palautordera, en una peça de terra situada a la parròquia de Palautordera. Document pertanyent al fons del mas Calls, al recte hi podem llegir la nota que ordena el pergamí en el si del fons familiar: *Núm. Dotse*. (Autor, 2025)

⁷⁶ GIFRE I RIBAS, MATAS I BALAGUER, SOLER I SIMON 2002, p. 28-30: vegeu la nota 51.

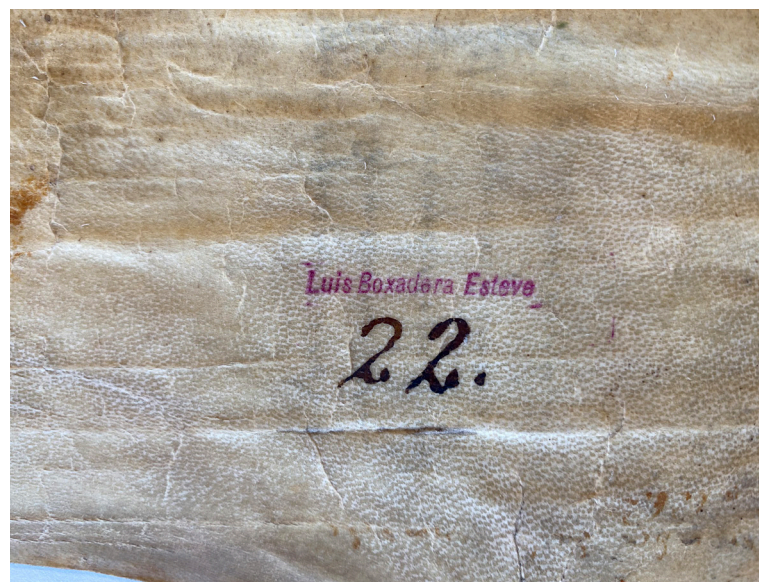

Imatge 17. 1405 novembre 20. Venda de censal feta per Antoni Companyó, prevere, i Jaume Espunya, habitants de de Bagà, a favor de Guillem Pujol, prevere i procurador dels òbits de la dita vila. Document pertanyent al fons de la parròquia de Bagà (com podem advertir per les taques de crema), al vers hi podem llegir la nota que ordena el pergami: *Nº. 27.* (Autor, 2025)

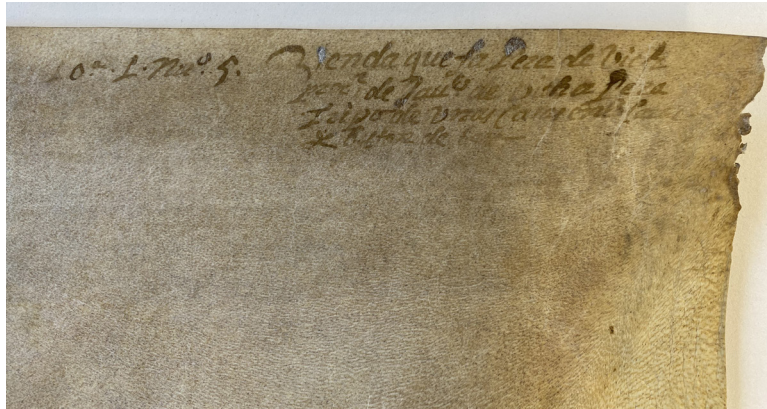
D'altra banda, identifiquem les anotacions pròpies de la pràctica d'un colleccionista, que correspondrien a aquelles fetes per la persona o ens que ha aplegat la documentació, que tenen l'objectiu d'organitzar-ne els documents de manera factícia, juntament amb molts més documents d'altres fons, i que per tant les podem trobar presents en documents de diversos fons o orígens. En són exemples, per a la *Collecció* que estem treballant, les anotacions consistents en lletres majúscules repetides que hom troba als documents originaris de masos i famílies de Badalona, com la família Pujol o la família Arenys, i també una nota estampada que reproduïx clarament el nom d'un colleccionista, *Luis Boxadera Esteve*, que sempre apareix aparellada a una nota manuscrita en ploma amb un número que posa ordre als pergamins dels més diversos orígens que aplegava la collecció de l'esmentat.

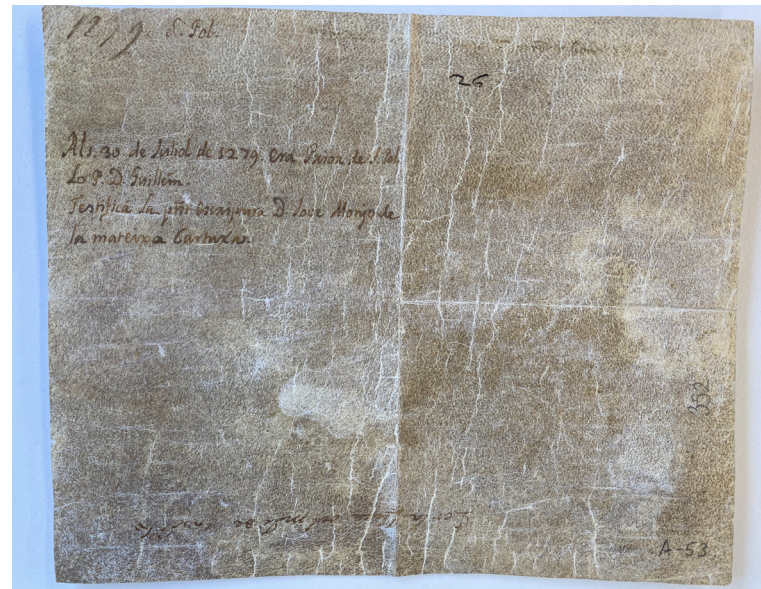
Imatge 18. 1500 juliol 3. Lloació i confirmació feta per Pere Pujol, de la parròquia de Santa Maria de Badalona, a favor d'Antoni Pujol, de la dita parròquia, de la venda del mas Pujol, situat a la dita parròquia, a la Riera de Canyet, feta per Marc Camps, causídic de Barcelona, procurador de Joan Oliba, doctor en lleis de Barcelona, jutge assignat pels curadors dels béns de Pere de Santcliment, a favor de Miquel de Pomar, en el nom d'Antoni Pujol. Com la resta dels pergamins ubicats a Badalona, al vers hi podem llegir dues parelles de consonants (AA), de cos major i menor, pensades per ordenar els pergamins (car en altres suports hi veiem altres parelles de consonants). La ubicació de les dites parelles, creiem, s'explica per la pràctica de l'enrotllament en la conservació dels pergamins. (Autor, 2025)

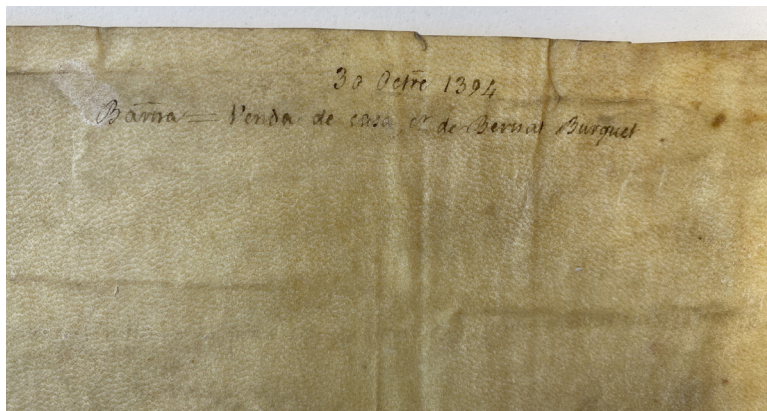
Imatge 19. 1514 març 21. Venda feta per Jaume Òliba, hereu del mas de Casòliba, del castell de Capolat, a favor de Bernat Gomir, de la Móra, del mas dit de Casòliba, situat al terme del castell de Capolat. Al vers hi podem llegir la nota habitual lligada al col·leccionista Lluís Boixadera Esteve, amb el nom estampat i el número del pergami escrit en ploma. (Autor, 2025)

Imatge 20. 1311 juliol 7. Venda feta per Pere de Vic, ciutadà de Barcelona i procurador del seu germà Jaume de Vic, a favor de Pere Tripó, ciutadà de Barcelona, de la meitat dels drets sobre uns edificis amb obrador situats a Barcelona, prop del litoral del mar, sota el carrer de Boforn. En aquest cas, la nota inclou un codi alfanumèric i la descripció del contingut. (Autor, 2025)

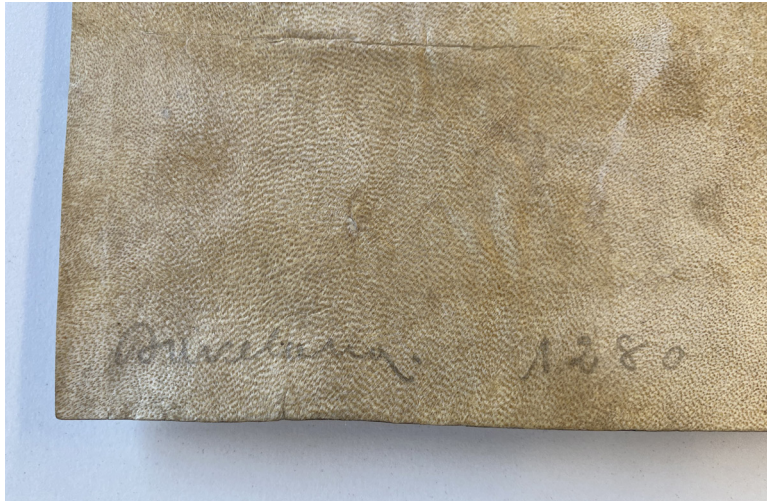
Imatge 22. 1279 juliol 31. Confirmació feta per Ramon de Cabrera, senyor de Montclús, a favor de Guillem, prior de Sant Pol del Maresme, de les aigües dels seus molins del Torrent del Riu, situat a la parròquia de Sant Pere de Pineda, i del Torrent Bo, a la parròquia de Sant Martí d'Arenys. Tots els pergamins del fons d'aquest monestir inclouen una nota posterior, en llapis, amb una A i un número. (Autor, 2025)

Imatge 21. 1394 novembre 4. Venda feta per Francesc Martina, draper i ciutadà de Barcelona, a favor de Bernat Sapllana, escrivà de la reina i ciutadà de Barcelona, d'una casa amb obrador situada a Barcelona, al carrer abans dit de Bernat Burquet, prop del carrer de la Mar. Aquesta nota és identificada en compravendes de propietats i censals a la ciutat de Barcelona. (Autor, 2025)

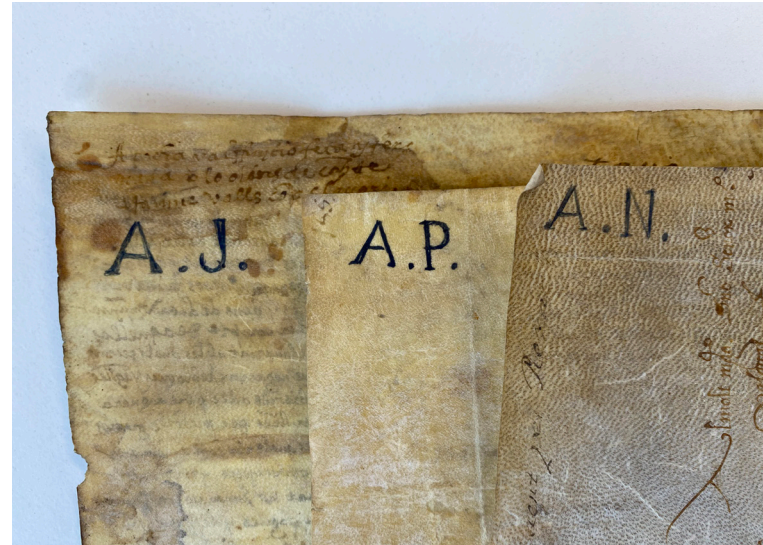
Imatge 23. 1564. Pergamí pertanyent a l'agrupació de pergamins de Ferran de Sagarra i de Siscar, un dels trets identificadors de la qual és aquesta anotació en ploma, en una cantonada del vers, amb la datació tòpica i crònica. (Autor, 2025)

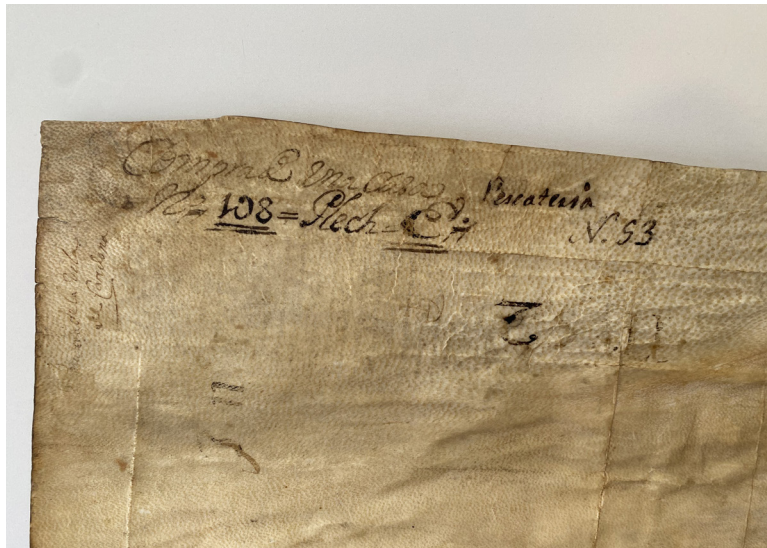
Imatge 24. 1280. Pergamí teòricament pertanyent a l'agrupació de pergamins de Ferran de Sagarra i de Siscar. El segon element que ens ajudaria a identificar-la és aquesta anotació en llapis, en una cantonada del vers, amb la datació tòpica i crònica, que per imitació amb la mostrada a la Imatge 23 s'assumeix que pot tenir el mateix origen. (Autor, 2025)

Per tancar, cal dir que hem de considerar la possibilitat que algunes de les anotacions de caràcter arxivístic que més repetides veiem al llarg de la *Collecció*, i que per tant podríem associar únicament a un o altre col·leccionista, no refereixin estrictament a col·leccions o col·leccionistes, sinó als armaris o elements d'arxivament dels pergamins, allà on la seva respectiva col·lecció els tingués conservats. Seria un cas, aleshores, relativament semblant a algunes anotacions que ens indiquen armaris o plec en què es conservaven els pergamins, però que de manera més clara hem d'associar amb el seu context original de conservació en arxius patrimonials, d'aquells que podien aplegar múltiples petits fons

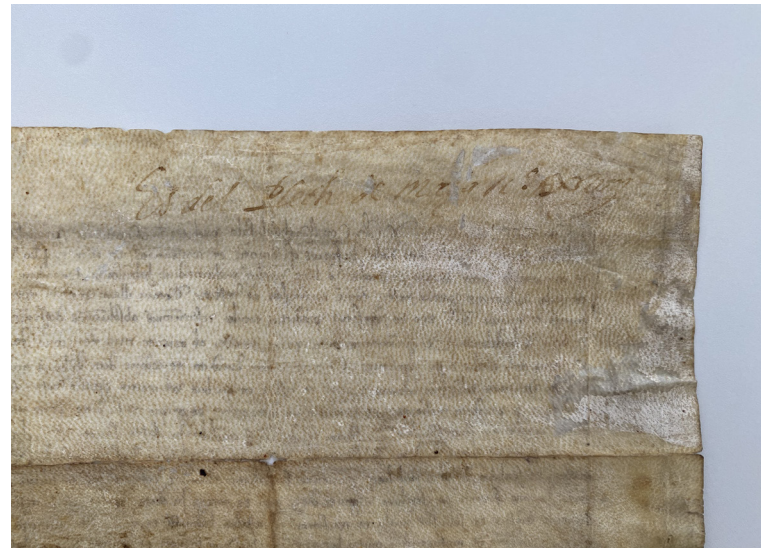
vinculats a diverses famílies que depenien d'un mateix llinatge o casa, i no pas amb una col·lecció.

Imatge 25. D'esquerra a dreta: 1581 agost 10. Època feta per Joan Aroles, Miquel Company, Jaume Santpere i Salvador Isern, oïdors de comptes de la universitat de Teià, a favor de Jaume Valls, claviari de l'obra de Sant Martí de Teià, pels comptes que aquest havia administrat en concepte del claviari (anotació: A. J.). 1301 setembre 17. Constitució de dot feta per Brunissenda, filla de Galceran de Vilafranca, cavaller, i de la seva muller Elisenda, a favor de Guillemó de Cervelló, fill natural del noble Guerau de Cervelló, amb què dona el seu castell de Vallespinosa (anotació: A. P.). 1583 desembre 2. Època feta per Jaume Mas, pagès de Santa Perpètua de Mogoda, a favor de Jaume Cabanyes, major de dies, de la parròquia de Sant Pere de Reixach (anotació: A. N.). La semblança en les grafies d'aquestes tres notes ens fa proposar que els pergamins que les mostren haguessin format part d'una mateixa col·lecció o fons, i que les notes en qüestió n'indiquin els armaris o contenidors. (Autor, 2025)

Imatge 26. 1422 gener 27. Cardona. Venda feta per Bernat d'Argençola, senyor del castell d'Aguilar, a favor de Pere Olivó, Ramon sa Selva, Huguet Arbocich i Bernat Moni, cònsols de la vila de Cardona, d'un obrador, casa o botiga situada a la plaça inferior de vila. Al vers, certa nota identifica el plec en què hom conservava el pergami originalment. (Autor, 2025)

Imatge 27. 1462 juny 30. Barcelona. Establiment fet per Miquel Sala, prevere beneficiat a l'església de Barcelona, a favor de Bartomeu Arenys, pescador de la parròquia de Santa Maria de Badalona, en una peça de terra que havia estat del mas Mariner, a la parròquia de Santa Maria de Badalona. El vers també conté una nota que identifica el plec del document. (Autor, 2025)

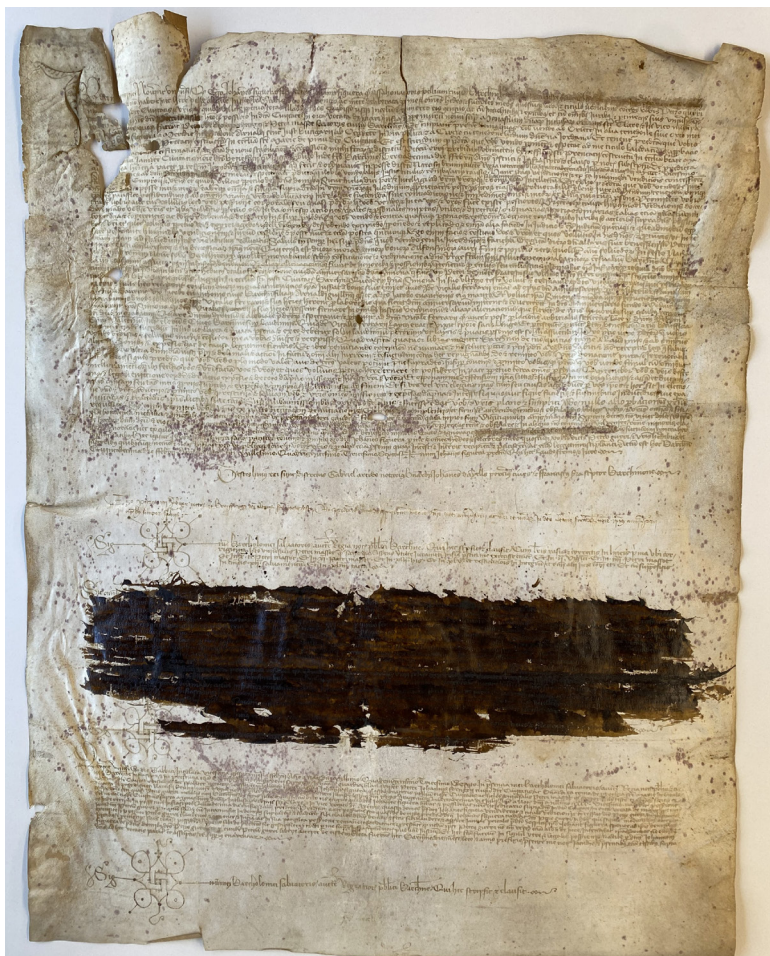

Imatge 28. 1377 agost 22. Barcelona. Sentència dictada per Pere el Cerimoniós sobre la qüestió oberta entre Bernat Mata, prebost de l'església de Girona o d'Aro, i els consellers reials Pere Sacosta, batlle general de Catalunya, i Jaspers de Campllong, senyor de l'escrivania de Girona. Altre cop, el vers mostra una anotació sobre el plec, a més d'una anotació numèrica. (Autor, 2025)

Canviem, ara, de registre per tal de centrar-nos en l'anàlisi interna dels documents. Moltes de les coses que podem dir sobre les característiques intrínseques dels pergamins treballats s'emmirallen en allò que hem pogut dir sobre les seves característiques extrínseques. El gran número d'unitats documentals de què consta la part de la *Collecció* estudiada es tradueix en una evident multiplicitat de resultats quan hom n'analitza la tipologia documental: en pàgines anteriors ja hem desglossat els més de seixanta tipus documentals que podem identificar entre els primers 1.030 pergamins obser-

vats. Ara bé, com ja apuntàvem prèviament, hem de tenir en compte que aquests tipus documentals no són singulars o impermeables, ans tendeixen a solapar-se o confondre's, àdhuc a compartir suport. Proposem un exemple: el tipus documental més representat és, sens dubte, la venda (dins de la qual hi podem trobar, com no podia ser d'altra manera, una diversitat de tipus: venda de propietat immoble, venda de propietat agrària, venda de censal, venda de privilegi, venda a carta de gràcia...). Una de les maneres més freqüents de presentar aquest tipus de contracte – tan freqüent, de fet, que és el cas de cent cinquanta dels dos-cents noranta-sis pergamins que contenen una venda – és incloure al mateix suport, en paràgraf a part, un segon document que conté l'època de la venda que tot just s'escriptura; fins i tot es pot contemplar la inclusió d'un tercer document que descriu la presa de possessió corporal, per part del comprador, de la propietat que s'ha venut. Un cas com aquest, per tant, situa tres documents (que diplomàticament parlant són diferents i singularitzables, per tal com cadascun d'ells comença i acaba en ell mateix i inclou totes les parts necessàries de l'estructura del document) en una sola peça de suport pergami. No només això, sinó que el cas particular de la presa de possessió corporal s'escriptura tot sovint seguint l'estructura d'una acta notarial, a diferència dels altres documents amb els quals comparteix suport. Això ens duu a considerar, atesa la presentació de tipologia documental que hem fet en aquestes pàgines, que el cas de la presa de possessió corporal pot ser interpretada, alhora, com dos tipus de documents: per una banda, la possessió corporal pel que fa a la disposició i ob-

jectiu de l'operació contractual que escriptura el document, i per altra banda l'acta notarial, pel que fa a la seva estructura diplomàtica interna.

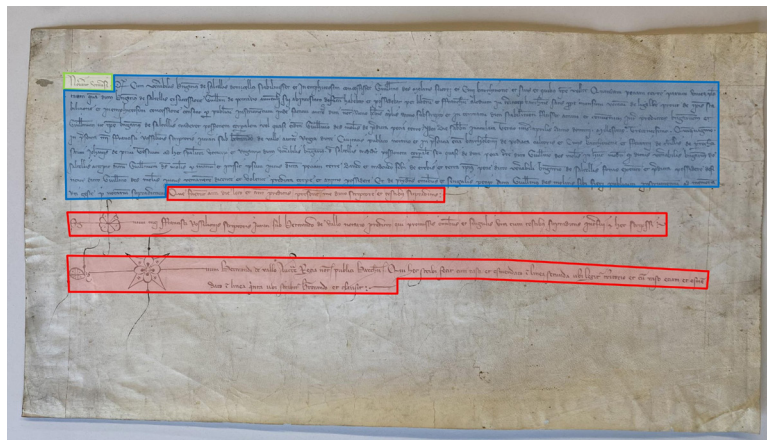

Imatge 29. 1436 febrer 15. Barcelona. Venda feta per Joan Figuera, fill del difunt Joan Figuera, assaonador i ciutadà de Barcelona, hereu universal del difunt Pere Massot, sastre i ciutadà de la dita ciutat, a favor de Pere Gurri, moliner i ciutadà de Barcelona, d'unes cases situades als Horts del Mar, sota la muralla nova i sobre el monestir de Santa Clara, al carrer dit de n'Arenes. La venda inclou l'àpoca, que ha estat ratllada, i la possessió corporal de la mateixa operació. És un bon exemple de tres documents compartint una sola peça de suport. (Autor, 2025)

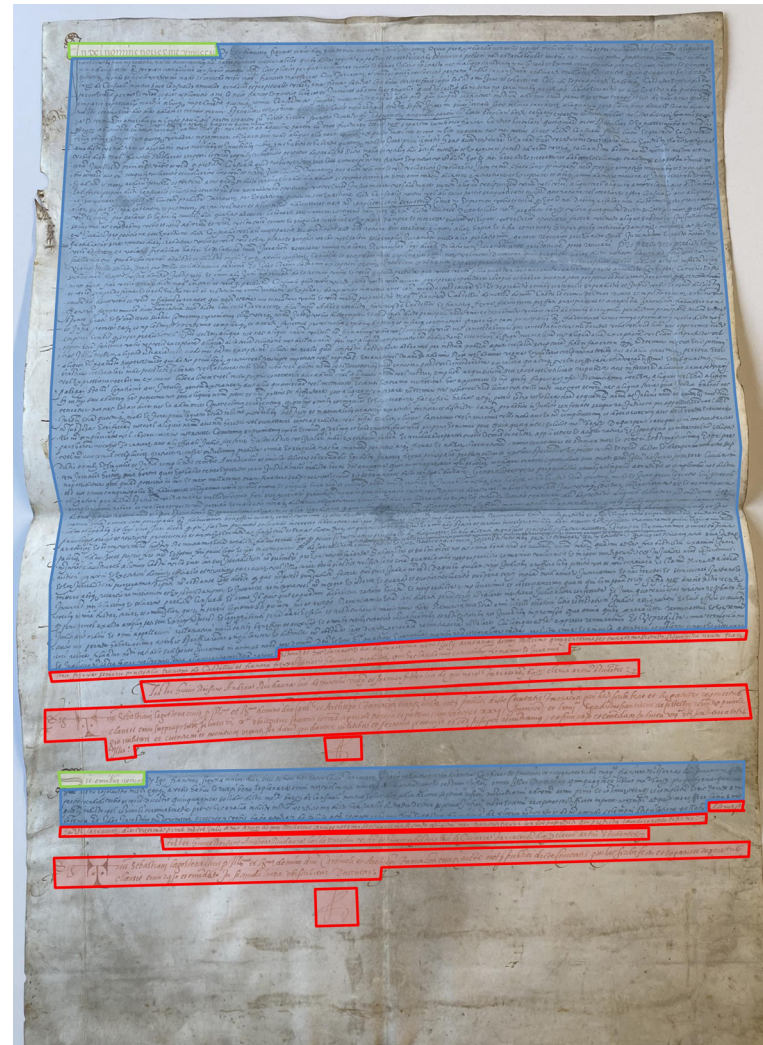
Aprofitem el detall sobre l'estructura interna dels documents per parlar sobre aquest aspecte tan rellevant de l'anàlisi diplomàtica dels pergamins: en tots ells, pràcticament sense excepció,⁷⁷ s'hi ha pogut identificar amb claredat l'estructura bàsica en tres parts que conforma l'esquelet de la diplomàtica tradicional. En primer lloc sempre hi trobem un protocol, part formulària que encapçala, notifica, intitula i sacralitza el document, si escau (i que és, a més, proverbialment breu en el nostre país), i que s'encadena amb la part que més espai ha d'ocupar, el que hom anomena el cos del text. En aquestes línies hi trobem, en alguns casos, la motivació o justificació que explica la redacció del document, seguida de la part central de tot el text, que és el verb dispositiu que identifica l'acció jurídica o contractual que s'està duent a terme. Després d'una descripció de l'objecte de la disposició del document (ja sigui la propietat venuda en el cas d'una venda, la quantitat econòmica entregada en el cas

⁷⁷ Les excepcions no han estat altra cosa que els documents fragmentaris o mal conservats, que no conserven l'espai del suport en el qual hi havia escrita la part del document en qüestió.

d'una època, l'acció per la qual hom és capacitat en el cas d'una procura o sindicatura...), un seguit de clàusules especialment formulàries acostumen a tancar el cos del text i donar pas a l'escatocol o protocol final. Aquest inclou la datació crònica i tòpica del document, la signatura o validació de les parts interessades o atorgants de l'acció, la validació dels testimonis de l'escripturació i, finalment, l'apunt del notari que dona fe del seu paper com a redactor del document.

Imatge 30. 1350 abril 3. [Barcelona]. Acta notarial de la possessió corporal feta per Berenguer de Salcelles, donzell, a favor de Guillem des Molins, sabater i ciutadà de Barcelona. Ressaltat en color verd hi veiem el protocol, breu, només amb una notificació universal. El cos del text, ressaltat en blau, inclou l'explicació, intitulació, disposició i cos de clàusules. Finalment, l'escatocol o protocol final, ressaltat en vermell, es reparteix en la datació i les subscripcions de testimonis i de notari escrivent. (Autor, 2025)

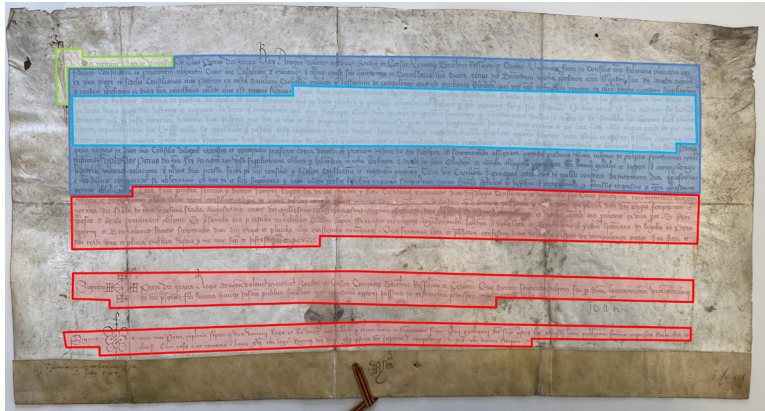
Imatge 31. 1572 juliol 17. Venda de censal mort feta per Francesc Freixa, major de dies, mercader i ciutadà de Tarragona, a favor de Francesc Montserrat, [mercader] i ciutadà de Tarragona. Com que la venda inclou l'època de la mateixa operació, sobre el suport hi podem veure dos documents, cadascun d'ells amb la respectiva estructura de protocol (ressaltat en verd), cos del text (en blau) i escatocol o protocol final (en vermell). (Autor, 2025)

En quant a casos que trenquen o reformulen aquesta norma habitual, n'hi ha tants com hi ha diversitat de pergamins; fins podríem dir que són excepcions que refermen la dita norma. Ens quedem, però, amb un parell de sospitosos habituals. En primer lloc hi ha els trasllats, còpies autèntiques de documents fetes posteriorment per tal de complir o allargar amb la validesa jurídica del document en qüestió per a l'acció que ho requerís. En comptem fins a setanta-vuit casos d'entre els primers 1.030 pergamins treballats. Els trasllats inclouen una còpia literal de la totalitat del document traslladat, però amb indicacions per davant i darrere: tot just abans d'escriure'n el protocol, *hoc est translatum fideliter sumptum*; s'especifica que aquell document és un trasllat. I en tancar el document, després de la signatura del notari del text original, l'escrivà responsable del trasllat redacta una nota pròpia en la qual certifica la condició autèntica del trasllat i ens en proporciona la data crònica. En definitiva, aquesta estructura de "marc" posterior sobre el document original no n'altera la com-

posició i les parts, però sí que hi afegeix un nivell d'anàlisi que és imprescindible tenir en compte a l'hora d'emprendre la descripció dels pergamins.⁷⁸

En segon lloc, l'estructura interna documental pròpia dels documents on hi apareix la figura del rei o la reina com a productor, autor o atorgant. En privilegis, donacions i confirmacions reials, el monarca acostuma a remetre sempre a antecessors seus i documents antics en què s'afirmava o es donava allò que en el document en qüestió es torna a pactar. D'aquesta manera, tot sovint s'inclou la còpia literal del text del document citat a l'interior del document actual, i per tant l'anàlisi diplomàtica de l'estructura interna del document ens deixa amb un joc d'encaixos en què podem desgranar els documents inserits en les seves respectives parts de protocol, cos del text i escatocol, però alhora el conjunt d'aquest document forma part del cos del text del document base o actual que conté la dita cita.

⁷⁸ De fet, els trasllats han brindat alguns casos especialment curiosos dins la *Collecció*, com ara la coexistència en un mateix suport d'una datació seguint el sistema de l'Encarnació, a la data del document traslladat, amb una datació pel sistema de la Nativitat, a la data del trasllat. Són així mateix curiosos els casos de documents traslladats molt posteriorment, tant que la tradició diplomàtica ja havia evolucionat molt i, per exemple, l'escrivà del segle XIV es veia forçat a reproduir, seguint els cànons diplomàtics de la seva època, l'estructura de les validacions de l'escatocol d'un document del segle XII, que era notablement diferent a la del seu moment.

Imatge 32. 1377 agost 22. Barcelona. Sentència dictada per Pere el Cerimoniós sobre la qüestió oberta entre Bernat Mata, prebost de l'església de Girona o d'Aro, i els consellers reials Pere Sacosta, batlle general de Catalunya, i Jaspert de Campllong, senyor de l'escrivania de Girona. Enmig del cos del text hi podem veure, ressaltat en blau clar, un altre document reial inserit, fent-ne còpia literal, que contribueix i recolza el contingut del document en qüestió. (Autor, 2025)

3. 3. Proposta d'organització de la Col·lecció

3. 3. 1. Breu estat de la qüestió: exemples d'ús

Ens hem plantejat posar les bases de la nostra proposta d'organització de la *Col·lecció de pergamins privats* de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona partint d'alguns exemples del tractament que han fet de les seves respectives col·leccions de pergamins alguns dels principals arxius històrics del país. Ço és, reconeixent que la realitat d'una

“col·lecció de pergamins (privats)”, agrupació factícia generada a partir de la compra i adquisició de documentació patrimonial i privada, és un fet habitual i corrent al nostre país sobretot a partir del gir historicista del tractament documental durant la segona meitat del segle XIX, ens hem proposat identificar situacions, problemàtiques i, per tant, solucions semblants en altres centres d'arxiu històric.

Sense sortir de la Casa, *el Catàleg dels pergamins municipals de l'AHCB*, publicació que recull i descriu la sèrie de pergamins municipals de l'Arxiu, reconeix aquesta agrupació com una sèrie i, alhora, com una col·lecció. Se'n diu, de fet, que «la sèrie arxivística anomenada Pergamins municipals de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona realment aplega un conjunt heterogeni de documents de procedència diversa amb l'única similitud d'estar escrits en un suport idèntic, en aquest cas el pergami». ⁷⁹ És una sèrie en el sentit que és cronològicament consistent i que la tipologia documental és clara, coherent i repetitiva (quasi sempre són pergamins municipals, tot i que els tipus documentals són diversos), i alhora és una col·lecció perquè integra pergamins que no són estrictament municipals, perquè la seva gènesi documental no és seriada (per exemple, el productor no és sempre el mateix) i perquè ha estat disgregada: si abans de la desamortització s'havia conservat aplegada, amb la desamortització i conflictes posteriors va viatjar arreu, i encara avui es troba

⁷⁹ MAÑÉ I MAS 2005, p. 11. La cita a MAÑÉ I MAS, ROVIRA I SOLÀ 2010, p. 11.

repartida entre l'AHCB i l'Arxiu de la Corona d'Aragó.⁸⁰ La seva ordenació és, simplement, cronològica: no es valora reunir-la per productors, atès el valor de documentació municipal que passa per davant de qualsevol altre criteri d'organització. Al volum III del *Catàleg*, hom reconeix que s'han ordenat cronològicament després d'haver estat repassats i triats per la seva procedència (és a dir, després d'haver dictaminat si són municipals o no); fins i tot es parla de «petits fons» «buidats d'antic» dins de la sèrie, que per tant integraria fons diferents entre els seus documents.⁸¹ Així, al volum II de la mateixa obra es diu que la sèrie en qüestió inclou documents privats perquè alguns particulars que formaven part del govern municipal els haurien «oblidats» entre aquesta documentació.⁸² L'ordenació cronològica elemental de la sèrie es confirma amb exemples com aquell comprès al volum VII del *Catàleg*, que aplega els segles XVI-XX, en el qual hi ha un *Apèndix* de seixanta pergamins dels segles XII al XVII que, incorporats posteriorment, van ser ordenats cronològicament entre ells mateixos abans que no pas incorporats al gruix de la sèrie.⁸³

Canviant d'institució, la col·lecció de pergamins del CRAI Biblioteca de Fons Antic de la Universitat de Barcelona està integrada per uns 890 o 900 pergamins amb fins a sis orígens diferents detectats, entre monestirs, institucions d'ensenyament i altres entitats productores. Sobre un tractament tradicional amb fitxes de descripció fet els anys vuitanta o noranta del segle XX, hom hi ha reconegut fins a tres agrupacions. En primer lloc, quatre productors clars: el monestir d'Alguaire, de l'orde de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem, el monestir benedictí de Sant Benet de Bages, el monestir benedictí de Sant Pere de Casserres i el Col·legi de l'Assumpció de l'antic Estudi General de Lleida. En segon lloc, hi ha un grup de productors diversos però semblants i de la mateixa tipologia, que inclou títols de batxiller en Filosofia, Medicina, Dret i Teologia de la Universitat de Cervera i d'altres universitats (València, Osca i Saragossa, i també alguna d'estrangera). Finalment, la col·lecció integra un grup de diversos, amb un lot de documentació de diferents localitats, principalment de l'Empordà, de la ciutat de Perpinyà i d'altres localitats del Rosselló, del Vallès i de Barcelona. Cadascun d'aquests sis grups (els quatre productors, el grup

80 Un expedient de l'Arxiu de Gestió de l'AHCB reconeix que aquest arxiu conservava nombrosos privilegis reials concedits a la Ciutat – sobre els quals, de fet, es diu que hi ha escassetat a la sèrie de pergamins municipals: AHCB, AdG, 8/21, capsa 6/15, *Reingrés de documents barcelonins procedents de l'ACA. 521 pergamins*, 1921.

81 ROVIRA I SOLÀ 2008, p. 11, 13.

82 MAÑÉ I MAS 2007, p. 14-15.

83 MAÑÉ I MAS, ROVIRA I SOLÀ 2013, p. 13.

de productors diversos i el darrer grup de diversos) rep una signatura diferent (respectivament, A, B, C, U, T, D) i, a l'interior de cadascun, es troba ordenat cronològicament.⁸⁴ Per tant, hi veiem una ordenació que se sustenta, alhora, sobre dos eixos: la procedència o productor i, amb dependència d'aquest, la cronologia.

Seguint amb arxius històrics de la ciutat de Barcelona, el conjunt de pergamins documentals de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona (AHPB) ha estat estudiat també com una col·lecció, i el primer que se n'extreu són els seus dos orígens diferenciats: d'una banda el fons patrimonial dels marquesos d'Aguilar, que va acabar inclòs a l'AHPB perquè va ser un notari barceloní qui el va administrar el segle XIX, i de l'altra el fons generat pel propi notariat barceloní, que originalment estava format per una «Sèrie A» i «Sèrie B» que es va decidir que s'unificarien. La divisió de fons i creació de la dita col·lecció, que es va fer essencialment seguint el criteri del suport documental, va ser una realitat els anys seixanta del segle XX.⁸⁵ Mantenint sempre

el respecte dels diferents fons, el conjunt de la nova col·lecció es va ordenar cronològicament.

Una altra institució amb seu barcelonina que conserva nombrosos pergamins aplegats en una gran col·lecció de pergamins és la Biblioteca de Catalunya. La seva gran col·lecció o fons de *Pergamins*, que puja fins els 14.500 documents, té diverses procedències i està conseqüentment dividida en diversos grups: l'arxiu de l'Hospital de la Santa Creu, certs arxius patrimonials catalans (hi comptem els fons Saudín, Moja i Solterra), l'arxiu de la canònica d'Organyà i l'arxiu del monestir de Santa Maria de Vilabertran.⁸⁶ Per tant, l'organització de l'agrupació prioritza agrupar les unitats documentals per procedència: no ens referim, simplement, a l'origen geogràfic o la data tòpica dels documents, sinó més aviat al seu fons o tipus de productor, en el sentit que aquest es troba radicat en un punt determinat del territori. En un nivell següent, per sota dels orígens geogràfics, la institució opta per subdividir els documents per fons si és necessari.⁸⁷

⁸⁴ Vegeu-ne més informació i instruments a les pàgines web del CRAI i del Dipòsit digital de la UB: [<https://crai.ub.edu/serveis-i-recursos/patrimoni-bibliografic/pergamins>] (consultat el 26/05/2025).

⁸⁵ RUIZ GÓMEZ 2014, p. 20.

⁸⁶ És interessant apuntar que, en els casos dels esmentats fons patrimonials, la Biblioteca de Catalunya també en pot conservar el fons documental sencer a banda, més enllà dels pergamins que hom aplega dins del fons homònim de la institució.

⁸⁷ Vegeu-ne més informació i instruments a les pàgines web de la Biblioteca de Catalunya: [<https://mdc.csuc.cat/digital/collection/pergamiBC>] (consultat el 26/05/2025).

Un exemple pertanyent al gran sac dels arxius d'església, però que és excepcional per la seva història arxivística, és el de la col·lecció de pergamins del fons del monestir de Santa Clara de Barcelona, un conjunt de 2.958 pergamins que avui en dia formen una col·lecció factícia després de l'actuació que van rebre els anys setanta del segle XX, en què es van desenrotllar i aplanar els rotlles amb què hom n'havia conservat l'ordre originari i els pergamins van ser ordenats, senzillament, de manera cronològica.⁸⁸ Tenim, per tant, un cas excepcional en què una agrupació documental que podia rebre el nom de fons, en tant que era el resultat orgànic de l'agrupació de documentació creada i/o rebuda per una comunitat en l'exercici de les seves funcions (i, per tant, amb les agrupacions i/o sèries corresponents), ha vist la seva naturalesa mutada en una col·lecció factícia arran del desmembrament i descontextualització de les agrupacions en què es trobaven les seves unitats documentals. La col·lecció resultant d'aquesta malaurada intervenció segueix avui en dia un criteri d'ordenació cronològic.

En altres tipus d'arxius del país, no tan grans ni públics, i de caràcter religiós, hi podem identificar la mateixa manera de procedir que hem anat veient repetida fins ara – és a dir, origen i cronologia, en aquest ordre, com a criteris per a l'organització d'una col·lecció de perga-

mins. Al Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró s'hi conserva una col·lecció de pergamins amb aproximadament 1.300 unitats documentals que es reconeixen originàries de quatre grans col·leccions: la primera és la pròpia de l'església parroquial, i les altres tres són donacions de col·leccionistes (Antoni Marfà i Serra, Lluís Adan i Ferrer, Marià Ribas i Bertran i la família Milans del Bosch), a banda d'altres petites donacions. A l'interior de les tres grans donacions, que en tots els casos sumen desenes de pergamins, sempre s'hi ha reconegut fons i orígens diferents, generalment de masos de la zona.⁸⁹ Per tant, tornem a trobar-nos amb el mateix model d'organització: dins del global de la col·lecció, primer s'identifiquen els diferents orígens, fons o productors, i a continuació cadascun d'aquests s'organitza cronològicament.

Tanquem aquest breu repàs amb un darrer exemple: en petites col·leccions patrimonials locals en què hom no ha estat capaç d'identificar orígens o fons sencers, tot sovint s'ha optat per l'organització estrictament cronològica. És el cas de la *Col·lecció* de pergamins de la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll (Arxiu General de la Diputació de Girona), una donació privada feta pel col·leccionista Lambert Mata i Sala treballada a finals dels anys vuitanta del segle XX per l'arxiver Narcís Castells i Calzada, segurament en el marc de la sèrie de tractaments d'arxius privats i patri-

⁸⁸ JORNET I BENITO, BRUGUÉS I MASSOT, BOADA CATASÚS 2019, p. 28.

⁸⁹ SUBIÑÀ I COLL 2014, p. 61-64, 66-67.

monials de les comarques gironines i empordaneses endegats per Ramon Alberch i Fugueras i el mateix Narcís Castells. Els pergamins, que respecten la seva instal·lació física antiga en dos sobres, s'organitzen cronològicament, sense haver-se'n determinat cap fons o origen documental concret.⁹⁰

En definitiva, la tradició de les darreres dècades així com l'estat actual del tractament documental de les col·leccions de pergamins patrimonials i institucionals del país ens indiquen algunes pautes repetides que bé podem prendre i aprofitar per al present exercici de proposta d'organització d'una col·lecció de pergamins privats. L'essència de tot plegat és, com hem vist, que el primer nivell en el qual s'organitza i es desgrana una col·lecció formada per aquest tipus de documentació ha de tendir a identificar sempre les agrupacions orgàniques o factícies que uneixin documents de la col·lecció i que siguin anteriors a la creació de la sobredita col·lecció: estem parlant de fons singulars, de documents generats per un mateix productor, àdhuc de col·leccions de documents de diferents productors però aplegats per un mateix col·leccionista. En un segon nivell, l'organització dels pergamins pot contemplar el criteri cronològic, quelcom clarament estès i comú arreu – que també fa servir, i l'esmentem breument, la col·lecció genèrica de pergamins de l'Arxiu Nacional de Catalunya: aquest

criteri tan aviat ens ha de permetre decidir l'organització interna d'aquells pergamins que hagin estat identificats com a integrants d'una agrupació singular, com poder ordenar aquells que hagin quedat fora d'aquest nivell d'identificació.

3. 3. 2. Identificació d'agrupacions documentals dins la *Col·lecció*

En un punt del plantejament teòric d'aquestes pàgines, quan presentàvem la *Col·lecció de pergamins privats* i la seva història arxivística, ja hem apuntat bona part del que aquí descriurem. En efecte, entre els pergamins de la *Col·lecció* hi podem descobrir i identificar determinades agrupacions que són les que, barrejades com es troben avui en dia, conformen la *Col·lecció* tal com la coneixem. Aquestes agrupacions poden tenir orígens i motivacions diverses, però s'expliquen fonamentalment en dos grups principals. Per un costat hi tenim les col·leccions, col·leccions factícies o agrupacions de pergamins privats generades per particulars que, en exercici de la pràctica del col·leccionisme i de la compravenda privada, van poder generar grans agrupacions de pergamins privats d'orígens diferents, que tan aviat podien ser fons sencers o parcials com ara pergamins dispersos, en qualitat de poques unitats documentals i no constituents de cap fons concret.

⁹⁰ Vegeu-ne més informació i instruments a les pàgines web de l'Arxiu General de la Diputació de Girona: [<https://www.ddgi.cat/arxiugeneral?-fons=col%C2%B7leccio-de-pergamins-de-la-biblioteca-lambert-mata-de-ripoll>] (consultat el 26/05/2025).

Creiem que aquesta ha estat la via principal d'entrada d'aquest tipus de documentació a l'Arxiu i, consegüentment, de creació progressiva de la nostra *Collecció*. A efectes pràctics, aquestes col·leccions compleixen tècnicament el rol de subcol·leccions dins el gran sac de la *Collecció de pergamins privats*; no obstant això, mantindrem el terme col·leccions per referir-nos-hi atès que realment són o han sigut en altre temps col·leccions singulars.

Són dues les principals col·leccions, per no dir les úniques, que hem pogut identificar amb total fermesa amb el treball dels primers 1.030 pergamins de gran format de la *Collecció*. Tal com les introduïem en pàgines anteriors, són agrupacions creades per sengles col·leccionistes a base de compres o adquisicions de fons (o parts de fons) patrimonials i familiars, de manera que cadascuna d'aquestes dues agrupacions integren una diversitat de fons o d'orígens entre els seus documents. La primera d'elles és l'agrupació de pergamins privats de Ferran de Sagarra i de Siscar, conegut erudit, historiador i sigil·lògraf, i a més cèlebre donant de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. Sabem que a finals dels anys vint i a principis dels anys trenta del segle passat, Sagarra va fer donació a l'Arxiu de diverses col·leccions de la seva propietat, com ara la seva coneguda col·lecció sigil·logràfica i de contingut bibliogràfic.⁹¹ És en aquesta cronologia en què hauríem de situar, també,

l'ingrés a l'Arxiu de la sobredita col·lecció de pergamins de l'erudit barceloní. Els càlculs inicials situen l'extensió de la col·lecció en set-cents divuit pergamins (és, per tant, la major agrupació singular que podem identificar a l'interior de la nostra *Collecció*), i tenim constància que, en haver-se conservat juntament amb el que avui en dia és la *Collecció de pergamins privats*, hi hauria quedat barrejada. Els pergamins de l'agrupació de Ferran de Sagarra, que són realment originaris de les propietats que havia tingut la família del donant arreu del país, provenen d'un número determinat, àdhuc repetitiu d'indrets: Anglesola, Barcelona, Cambrils, Canet de Mar, Centelles, Constantí, Corbera de Llobregat, Girona, Mataró, Peralta, Poblet, Premià de Dalt, Riudoms, Sanaüja, Sant Andreu de Palomar, Sant Cebrià de Vallalta, Sant Genís d'Horta, Sant Pol de Mar, Santa Coloma de Gramenet, Tàrrega, Vallmoll, Valls, Verdú, Vilademàger, Vilamajor i Vilassar de Dalt. D'entre d'aquests orígens en podem treure, efectivament, agrupacions de pergamins que són en realitat fons (o parts de fons) familiars i patrimonials, com és el cas del fons del mas i família Castellar, de Santa Coloma de Gramenet, que integra pràcticament la totalitat de la vuitantena llarga de pergamins que són datats tòpicament en aquest indret. L'objectiu de l'Arxiu Històric de la Ciutat és arribar a delimitar i separar en tota la seva extensió l'agrupació de pergamins de Ferran de Sagarra i de Siscar, per posteriorment tractar-la i

91 L'Arxiu de Gestió de l'AHCB ho reflecteix en diversos expedients de memòria d'adquisició de documents, com l'expedient AD-19 (1928, capsa 10, 14) i l'expedient AD-21 (1932, capsa 17, 11).

descriure'n totes les unitats documentals de manera que pugui ser capturada i posada a disposició del públic com a col·lecció singular.

L'altra gran col·lecció a la qual podem donar noms i cognoms, si bé no en tenim tanta informació com en el cas previ, és la de Lluís Boixadera Esteve (o Luis Boxadera Esteve, tal com resa la nota estampada que l'identifica en els seus pergamins). Anunciada per la dita anotació dorsal, que sempre s'acompanya amb un número manuscrit en ploma, hem trobat una quinzena llarga de pergamins que li són propis entre els primers 1.030 pergamins de gran format de la *Col·lecció*. Ara bé, sabem, precisament per les dites anotacions, que el número total de pergamins de la col·lecció ha de ser força més elevat, per tal com el número manuscrit més alt que hi hem trobat fins ara és el 40. D'origen desconegut (car no s'ha pogut identificar el senyor Boixadera entre els expedients d'adquisicions i entrades de documentació a la Casa conservats a l'Arxiu de Gestió), no obstant això un parell de referències creuades ens podrien fer identificar un Lluís Boixadera Esteve habitant a la ciutat de Manresa a finals del segle XIX,⁹² cronologia que casaria amb el tipus d'anotacions que identi-

fiquen els pergamins de la seva col·lecció. Els pergamins que fins ara hem trobat lligats a la seva col·lecció tenen dos orígens clars, que fins un cert punt podem relacionar amb dos fons. El primer i més nombrós és la parròquia de Santa Maria de Sallent, de la mà del fons de la família del mas Pujol, de la dita parròquia, amb una quinzena de documents. Per altra banda n'hi ha dos que venen de les parròquies de Sant Llorenç de Morunys i de Sant Andreu de la Móra, al Solsonès, i que fan referència a la propietat dels masos de Casòliba i de Casa Cortida, a la serra de Busa.

Més enllà d'aquestes dues grans i irrefutables col·leccions, a l'interior de la *Col·lecció de pergamins privats* hi ha sens dubte més agrupacions factícies de pergamins que hom pot considerar col·leccions. No obstant això, la manca de claredat en les seves anotacions arxivístiques (en què, per exemple, no hi consta el nom del col·leccionista), així com la pràctica impossibilitat de fer-ne seguiment i de trobar referències documentals de la seva entrada a l'Arxiu, ha fet que no ens puguem plantejar una identificació clara. Tot amb tot, malgrat que no puguem donar massa detalls del seu origen, serien indubtablement grups facticis generats amb ànims de col·leccionisme i s'han de considerar

92 El senyor Boixadera era llistat com un dels subscriptors manresans del manual mercantil *El consultor del tenedor de libros: estudios prácticos de contabilidad por partida doble aplicados a los principales ramos de la industria y del comercio*, publicació dirigida per Emili Oliver (Barcelona, 1884): vegeu-ne versió digital a la *Colección digital* de la Universidad Autónoma de Nuevo León [<http://cdigital.dgb.uanl.mx/la/1080097454/1080097454.html>] (consultat el 29/05/2025). A més, hom el coneix com un dels sis administradors de l'any 1887 de la Festa de la Llum de Manresa, popular celebració de la capital bagenca: Festa de la Llum de Manresa. Associació Misteriosa Llum [<https://www.festadelallum.cat/web/menu/15473-els-administradors>] (consultat el 29/05/2025).

d'aquesta manera. Alguns dels principals exemples que hi trobem, que ja han estat breument introduïts anteriorment, són els que mostren l'anotació arxivística al vers que resa les sigles "A. J.", "A. P." o "A. N.". Fora de ser les inicials del nom i cognom d'un hipotètic col·leccionista, la indubtable semblança de la grafia de totes tres anotacions ens condueix a plantejar la hipòtesi que cadascuna de les dites anotacions identifiqués un armari o qualsevol altre espai o mètode d'arxivament, conservació o organització dels pergamins en qüestió. Aquesta hipòtesi es veuria reforçada pel fet que sota les dites tres anotacions hi podem trobar una diversitat d'òrgens, àdhuc de fons diversos. En són exemples, tots ells amb l'anotació "A. J.", els pergamins de la família Cassà, mestre d'aixa de Calella, i els de la família Mallol, ferrers de la mateixa vila; els de la família Feu, de Sabadell; els pergamins lligats a la gestió de les propietats dels nobles de la Barcelona gòtica Pere Cassador i Antic Almogàver; els de la família Valls, de Teià, i els del mas Banús, de Santa Perpètua de Mogoda. Amb l'anotació "A. N.", destaquen certs pergamins vinculats a les propietats del mercader tarragoní Francesc Montserrat, i podem trobar els pergamins de la família Cervelló, o els de la parròquia de Sant Andreu de Valielles, amb l'anotació "A. P." En casos com aquest, doncs, estaríem parlant amb certa claredat d'una col·lecció singular de pergamins, tot i que també cal valorar la possibilitat que aquestes anotacions, en cas que refereixin a armaris o contenidors de documentació, ens indiquin que els dits pergamins provenen realment d'un

important fons patrimonial, sota el qual s'hi haurien aplegat fons de múltiples famílies, masos o llinatges.

Per l'altre costat, en canvi, hi ha els fons pròpiament dits, agrupacions orgàniques de documents generades per les funcions pròpies de productors tals com masos, famílies i parròquies rurals: si aquests fons, tal com els conservem dins la *Col·lecció*, es conserven sencers o bé en format fragmentari és quelcom que no podem arribar a afirmar, però l'acumulació indiscutible de documents que remeten a la mateixa família, mas o origen geogràfic (i, per tant, al mateix ens productor) ens ha fet identificar sense lloc per al dubte agrupacions que, com dèiem, podem qualificar de fons. El lector haurà entès que, en alguns casos, els predits fons poden formar part d'alguna col·lecció de les identificades dins la gran *Col·lecció* C25, fins el punt que alguna de les col·leccions o agrupacions més nombroses integren grups de pergamins relacionats amb productors diferents (ço és, diferents fons). Aquesta constatació ha estat clau a l'hora de dissenyar les línies mestres de la proposta d'organització que aquí presentem per als pergamins que ens ocupen. No obstant això, hem pogut identificar fons, o agrupacions orgàniques de pergamins en funció del seu productor, que aparentment (o, com a mínim, pel que mostren les seves anotacions arxivístiques) no formaven part de cap col·lecció factícia i, per tant, hem de creure en la seva entrada a l'Arxiu més o menys directament des del seu indret de conservació original. Si bé, aleshores, podí-

em trobar dins la *Collecció de pergamins privats* importants fons familiars o patrimonials, com ara el de la família Pujol, de Badalona, o el de la família Cassà, mestres d'aixa de Calella, el fet que aquests tot sovint mostrin anotacions arxivístiques compartides amb altres fons (i, per tant, es demostrin part d'una col·lecció singular) redueix considerablement el número de fons, diguem-ne, aïllats que podem trobar dins la *Collecció*.⁹³

Aquests s'expliquen amb dos principals exemples: en primer lloc, el fons del monestir i cartoixa de Sant Pol del Maresme, antic cenobi actiu fins el segle XV,⁹⁴ del qual es conserva una trentena de pergamins d'entre els segles XI i XIV. La seva identificació, més enllà d'un origen i un productor compartits, s'explica també per una història arxivística força més compactada, per entendre'ns, que en d'altres casos de la *Collecció*. En efecte, tots els pergamins d'aquest fons tenen una anotació arxivística posterior pròpia i única, presentada en pàgines anteriors,⁹⁵ i la gran ma-

joria d'ells van ser conservats en una carpeta singular, fruit de la seva identificació durant els treballs que ha rebut la nostra *Collecció* durant les darreres dècades. En segon lloc hi ha el cas, abans introduït, dels pergamins de la parròquia de Sant Esteve de Bagà. Propers a la trentena d'unitats documentals, en la seva majoria vendes de censals i vinculats a la producció documental de la parròquia local i dels seus preveres, tots ells, pràcticament sense excepció, mostren una afectació d'arrugues, taques i fins i tot forats per efecte del fum, del foc i, en definitiva, d'una crema o incendi. Això és així fins el punt que creiem que pot haver-hi prou ingredients per relacionar aquestes desenes de pergamins amb la cinquantena de documents medievals que hom afirmava que havien sobreviscut la crema de l'arxiu parroquial de l'any 1753. Els anys vint del segle passat, mossèn Serra i Vilaró feia inventari del fons de l'arxiu municipal de la vila de Bagà, arxiu que quedaria afectat i desmembrat amb l'adveniment de la Guerra Civil. El fons quedaria, llavors, dividit entre la parròquia, la seu epis-

93 Aprofitem per recordar, ara que han estat presentats, que l'Arxiu Nacional de Catalunya conserva part d'alguns dels fons que trobem dins la nostra *Collecció*, com un petit fons de Can Pujol, de Badalona (ANC1-957), aplegat per Josep de C. Serra i Ràfols i dipositat el 2010, i també el fons del llinatge Olzina-Feu, de Can Feu de Sabadell (ANC1-413).

94 GRAUPERA GRAUPERA 2016, p. 18. Vegeu-ne més informació al portal web de l'Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya: [<https://invarquit.cultura.gencat.cat/card/1733>] (consultat el 29/05/2025).

95 Aquesta anotació, de contingut alfanumèric, numera els pergamins del fons. Si dèiem que del fons n'hem identificat, fins el moment de redacció d'aquestes pàgines, una trentena de pergamins, el número més alt vist fins ara en les dites anotacions és el 139 – per tant, bé podem creure que el fons havia de ser força més extens del que coneixem avui en dia.

copal solsonina i l'Arxiu de la Corona d'Aragó;⁹⁶ hem de creure, i bé pot ser així perquè de la cinquantena de pergamins medievals salvats el 1753 Serra i Vilaró no en deia massa res més per la seva poca importància, que aquest conjunt de pergamins va acabar viatjant fins l'Arxiu Històric de la Ciutat i agrupat al que avui en dia és la *Collecció de pergamins privats*. Això es confirmaria pel fet que el 28 d'agost de 1936, Guillem Peters va transportar certa part de l'arxiu parroquial de Bagà a l'Arxiu Històric de la Ciutat, en ple context de salvament de fons documentals del país impulsat per la Secció d'Arxius de la Generalitat des de l'agost del mateix any.⁹⁷ Aquesta part de l'arxiu, entre la qual proposem que hi havia els nostres pergamins, va viatjar a la Casa de l'Esperança, antic convent barceloní convertit en dipòsit documental des dels darrers dies d'agost de 1936, i posteriorment va ser desplaçat al monestir de Pedralbes, fet dipòsit principal de la Secció d'Arxius la tardor del 1938. Una altra part del fons, però, havia anat a parar a a inicis de la guerra a l'Arxiu Històric de Manresa, on hi era el primer de juny de 1938. Es diu que ocupava quatre metres i que estava integrat per lligalls de papers i pergamins des del segle XIII. La part manresana del fons

acabaria finalment viatjant a Barcelona el 21 de gener del 1939, on es va integrar amb l'altra part de l'arxiu que ja era a Pedralbes. En total, hom documentava una dotzena de metres de documentació,⁹⁸ que proposem que va poder quedar integrada i confosa als fons de l'Arxiu Històric de la Ciutat en acabar la guerra, quan el dipòsit del monestir de Pedralbes va ser buidat la tardor de l'any 1940 i bona part dels fons que s'hi conservaven, si no van ser retornats als seus propietaris, van ser dipositats a la Casa de l'Ardiaca.

I com a part de les agrupacions orgàniques que hom pot reconèixer entre els pergamins de gran format de la nostra *Collecció*, reservem aquí un dels seus elements més interessants. Alguns dels seus components poden ser fàcilment vinculats, a través de semblances en la cronologia, origen geogràfic, actors, implicats, productors i anotacions arxivístiques, amb fons o col·leccions coneguts de gran institucions d'arxiu històric del nostre país. És el cas de la Biblioteca de Catalunya, on hi trobem fins a tres coincidències diferents entre els primers 1.030 pergamins que hem treballat de la *Collecció de pergamins privats* de l'AHCB. En primer lloc, trobem dos pergamins que, per la

96 Vegeu la nota 71. L'autor diria que de l'arxiu medieval de la parròquia «sols quedà una caixa de pergamins d'escassa importància, per referir-se a censals dels segles XIV i XV, en sa major part. Però encara no escaparen del tot a la crema: molts quedaren rostits i en desfer-los s'esbocinaven com neules, essent precis posar-los a estovar amb aigua per tal de poder desenrotllar-los»: SERRA I VILARÓ 1989, p. 10.

97 AHCB, AdG, exp. sense núm., capsa 27/1. El mateix dia d'aquesta entrega, consta que la parròquia de Sant Esteve de Bagà va fer dipòsit voluntari a l'Arxiu de trenta-nou llibres de la seva biblioteca: AHCB, AdG, exp. sense núm., capsa 27/59, *Relació d'expedients de dipòsit d'arxius privats amb motiu de la Guerra Civil Espanyola. Vol. II - Dipòsits voluntaris*. 54. *Parròquia de Bagà, 1935-1942*.

98 ANC1-1-T-8313, f. 10-11; ANC1-1-T-8383, f. 53; ANC1-1-T-8382, f. 5.

seva data crònica, actors, contingut i anotacions, podem relacionar amb unitats documentals pertanyents al fons Moja, contingut dins el fons de Pergamins de la Biblioteca de Catalunya. Són els casos d'una procura feta el 24 de setembre de 1308 per Bernat de Vic, fill de Jaume de Vic i de Romia, difunts, a favor dels seus germans Jaume de Vic i Pere de Vic, perquè puguin vendre uns edificis propietat del seu pare, situats a Barcelona;⁹⁹ i d'una altra procura feta el març de 1368 per Pere de Milany, fill i hereu del difunt Pere de Milany, juntament amb la seva muller Constança de Milany i el seu fill Ramon de Milany, donzell, a favor de Ramon de Cavaler i Ramon Martí, de la parròquia de Sant Hilari de Vidrà, i de Pere de Vilallonga i Pere de Camps, de la parròquia de Sant Julià de Vallfogona, per actuar en el seu nom davant del veguer d'Osona i dels oficials de Vic en un procés judicial.¹⁰⁰

En segon lloc, un cas singular que podem relacionar amb el fons de la família Espona de Saderra, originari del mas homònim del municipi d'Orís: es tracta d'una venda feta el juny de 1636 pel pagès Pere Joan Dot, hereu i propietari de diversos masos a les parròquies de Sant Martí Sescorts i de Sant Genís d'Orís, a favor de Francesc Espona, hereu i propietari del mas Espona, de la parròquia de Sant Marcel de Saderra, d'una casa anomenada la caseta del Plana, que antigament es coneixia com el mas Puig.¹⁰¹ En tercer lloc hi ha el cas també singular d'un pergami que podem relacionar amb el fons del Marquesat de Moja, fons singular que conserva la Biblioteca de Catalunya. Es tracta d'una venda i àpoca de censal feta el novembre de 1526 per Anna, vídua de Guillem Coll, ciutadà de Girona, a favor del seu fill Joan Rafael Coll, canonge de l'església de Girona, sobre un benefici instituït a l'església parroquial de Sant Pere de Corçà.¹⁰²

99 Aquest cas és especialment rellevant perquè de la família de Vic, ciutadans de Barcelona, n'hem pogut identificar fins a sis pergamins i, per tant, comptem amb indicis que ens puguem trobar davant d'un fons partit. El pergami coincideix amb una definició feta pels germans Jaume i Pere a favor del seu germà Bernat el 17 de setembre de 1308: BC, *Collecció de pergamins*, R. 24088, perg. 567 [<https://www.bnc.cat/pergamins/detall?registre=24088>] (consultat el 02/06/2025).

100 El pergami coincideix amb una venda feta pel mateix matrimoni (per bé que amb el cognom transcrit seguint uns criteris diferents) al cavaller Roger de Malla: BC, *Collecció de pergamins*, R. 24432, perg. 14GF [<https://www.bnc.cat/pergamins/detall?registre=24432>] (consultat el 02/06/2025)

101 Aquest document, en tant que inclou la venda, l'època de la venda i l'acta notarial de la possessió corporal de la propietat venuda, i que per tant podem entendre que podria formar part del fons de la família dels compradors, podria aleshores casar amb el contingut del fons Espona de Saderra, tal com el conserva la Biblioteca de Catalunya: ARXIU BC 2019 p. 2, 5, 9, 12.

102 Aquest cas troba parella amb un dossier de l'any 1527 que conté documentació sobre el dit benefici de l'església de Corçà: BC, Fons Marquesat de Moja, 248/6, segons ARXIU BC 2016, p. 908.

3. 3. 3. La proposta teòrica d'organització: nivells i grups

Tot i els més diversos grups i agrupacions que tot just hem esmentat, la realitat és que la *Collecció de pergamins privats* es troba desendregada i desordenada, i en cap cas manté una organització interna en base a aquests grups. Tot sembla apuntar que les successives organitzacions i treballs fets sobre l'agrupació, amb les seves separacions per formats i per segles, encara que no hagin estat intensives o no hagin afectat el total de la col·lecció, han arribat a alterar-ne el que podríem imaginar que era l'ordre originari de les diferents agrupacions que la conformaven. Aquest és el principal motiu que explica la necessitat d'elaborar i de dur a terme una proposta d'organització sobre els pergamins de tota la *Collecció* que no només els agrupi teòricament o intel·lectual, sinó que els reordeni i els compacti físicament seguint criteris d'instal·lació que n'assegurin les millors condicions de conservació. Així doncs, sabem que la culminació d'aquesta organització física serà el punt i final del tractament integral de la *Collecció*, quan ja les seves unitats documentals hagin sigut ordenades o classificades teòricament i puguin ser posades a disposició de la consulta pública.

Però abans d'assolir aquesta culminació escau posar les bases d'una organització teòrica dels pergamins, i aquest és el principal objectiu de les pàgines que presentem a con-

tinuació. Prèviament, però, volem fer constar que aquí només presentarem una proposta teòrica que no ha estat, de moment, plantejada oficialment a la Casa ni compta amb la seva valoració ni l'aprovació definitiva per a la implementació efectiva sobre la *Collecció*. Oimés, ha estat una proposta teòrica o intel·lectual construïda sobre ni tan sols una tercera part de la *Collecció*, sobre els primers 1.030 pergamins de gran format que s'han treballat, d'entre el total de ben bé 3.700 unitats documentals de què ha constatat la *Collecció* les darreres dècades i fins el moment d'haver encetat el present tractament. La intenció, però, de la present proposta és que pugui ser ampliable i adaptable sense massa inconvenients al total dels pergamins de l'agrupació.

Considerant les pautes que marca la tradició de tractament de les col·leccions de pergamins privats i patrimonials al nostre entorn, i agafant el relleu d'alguns tractaments i intervencions sobre documentació fets a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, presentem aquí una proposta d'organització que s'articula en quatre grups que són, més aviat, quatre nivells d'organització. Comptem, doncs, amb el nivell *Collecció*, el nivell *Productor*, el nivell *Origen geogràfic* i el nivell *Cronologia*. Aquests quatre nivells s'han d'aplicar sobre els pergamins en l'ordre presentat i de manera solapada: l'objectiu és crear grups successius de pergamins, que ho siguin pels criteris dictats (ja sigui, per tant, per pertànyer a una mateixa col·lecció, a un mateix fons o compartir un mateix origen geogràfic), i que al seu

interior puguin contenir altres grups de nivells inferiors. Tot plegat ha de permetre, doncs, no només organitzar els pergamins en aquests esmentats grups, i per tant retornar-los una organització que els acosti a un ordre originari, sinó també dotar l'exercici d'organització d'eines que permetin ordenar singularment cadascun dels pergamins a l'interior dels predits grups.

La justificació principal d'aquesta proposta és la de posar per davant la naturalesa eminentment factícia de la *Collecció de pergamins privats*: en el sentit que acceptem que és una “col·lecció de col·leccions”, hem considerat que és prioritari que el primer nivell d'organització, les agrupacions principals que es conformin amb aquesta nova proposta d'organització, siguin precisament les que remetin a les col·leccions o als col·leccionistes que en un determinat moment van aplegar els pergamins en qüestió. A més, hem vist que és cosa comuna, dins la tradició local pel que fa al tractament d'aquest tipus de col·leccions, organitzar-les seguint aquest criteri.¹⁰³ Més enllà, proposem distingir, a l'interior d'aquests primers grups, altres agrupacions que compar-

teixin el productor i que, per tant, puguin ser constitutives d'un fons, ja sigui familiar, d'un mas, d'una parròquia...¹⁰⁴ Hi ha força casos, però, en què ens trobem amb agrupacions petites de molt pocs pergamins que, per bé que puguem assegurar que tenen el mateix productor o que haurien pertangut a un mateix fons, no conformen un fons sencer en ells mateixos, ans són, més aviat, fons incomplets o fragmentaris. Per tant, fins aquest punt, idealment trobarem la *Collecció de pergamins privats* organitzada en diversos grups en funció de les principals col·leccions de pergamins singulars que s'hi poden trobar, i a l'interior d'aquests grups l'ordre dels pergamins en qüestió vindrà determinat per les diferents agrupacions que s'hi identifiquin en funció de la persona, grup o institució productora i, per tant, del fons. El segon nivell d'organització és a efectes teòrics el més important de tota la proposta, fins el punt que ha d'actuar com el seu veritable criteri central o axial. Així com el primer nivell, el de *Collecció*, ha de proporcionar els més grans i principals grups amb què hom organitzi els pergamins de l'agrupació, el criteri d'organització i d'agrupació dels documents a l'interior dels

103 També volem ser fidels als criteris de treball de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona en aquest àmbit: cal recordar que l'objectiu de la Casa és, en cas que qualsevol d'aquestes col·leccions dins la gran *Collecció de pergamins privats* es pugui identificar en la seva autoria, extensió i, sobretot, entrada i adquisició per part de l'Arxiu, separar-la de la *Collecció* i considerar-la una col·lecció singular, que en aquest cas dependria directament de l'àrea de Col·leccions dels fons de la Casa.

104 Prenem aquí la motivació del respecte als principis d'unitat i integritat dels fons, així com al de provenença, amb la qual entenem que a l'interior d'una agrupació de documentació patrimonial on hi conviuen diversos patrimonis (o productors, ço és, fons) diferents és essencial distingir-los i diferenciar-los per tal de poder organitzar o classificar la dita agrupació: GIFRE I RIBAS, MATAS I BALAGUER, SOLER I SIMON 2002, p. 40; vegeu-ne una justificació a DUCHEIN 1985, p. 72-73 i següents, i CRUZ MUNDET 1994, p. 229-233.

dits grups serà eminentment determinat pel lligam que estableixi entre aquests l'entitat *Productor*. Això vol dir que no només s'hi buscaran grans grups o fons de caràcter familiar o patrimonial amb destacada entitat i extensió en el temps, sinó que també es destacaran petites relacions entre pergamins, tot sovint de dos o tres documents que refereixen a accions comercials o patrimonials d'una mateixa persona, en qualitat d'agrupacions per criteri de productor.

Més enllà, però, cal comptar amb més eines per tal de garantir l'organització efectiva dels pergamins que no entrin de manera clara dins de cap dels nivells anteriors: proposem comptar amb el criteri de l'origen geogràfic per resoldre aquest següent pas. L'objectiu és, amb els pergamins que hom no pugui reconèixer com part de cap col·lecció, de cap fons o sense lligam de productor amb cap altre document (o fins i tot, que es reconeguin com part d'una col·lecció, però no com part de cap fons a l'interior d'aquesta), agrupar-los en funció de la seva data tòpica, per tal com hem vist, i en conseqüència proposem, que és un criteri òptim i molt més efectiu, en aquest tipus de casos, que no pas la tipologia documental o la cronologia. En efecte, l'agrupació de pergamins de Ferran de Sagarra i de Siscar, que ja s'havia començat a treballar a l'Arxiu abans

de la redacció d'aquestes pàgines, ens dona un molt bon exemple d'aquesta afirmació, en el sentit que hom n'està agrupant els pergamins per origen geogràfic i que això està permetent identificar agrupacions i productors que es repeteixen i que, per tant, ens parlen de fons i ens permeten acostar-nos a un ordre més i més originari en l'organització dels pergamins.¹⁰⁵ En efecte, hom reconeix que el respecte del principi de procedència dels documents és una passa imprescindible per al treball de fons patrimonials, àdhuc de col·leccions, podríem dir, que agrupin documentació d'orígens patrimonials – i, per tant, geogràfics – ben diferents.¹⁰⁶ Aquests resultats són tot el contrari que els que ofereix l'ús del criteri estrictament cronològic, tal com passa amb els 1.502 pergamins de petit format de la *Col·lecció de pergamins privats* que van ser treballats fa una dècada amb el ja detallat informe de 2016-2018, que en molts casos han presentat problemes de descontextualització, i dificultats a l'hora d'identificar els dits grups o productors, arran de la seva organització per segles i no per orígens geogràfics. És, en tot cas, fonamental recordar que la nostra proposta suggereix fer ús d'aquest criteri únicament per als casos de pergamins que no puguin ser relacionats de cap manera amb cap altre document o documents en funció del seu productor, mas, família o branca familiar.

¹⁰⁵ Pot haver-hi, tanmateix, una excepció en els documents d'un mateix fons familiar que hagin estat datats en llocs diferents, com és el cas del fons del mas Castellar, de Santa Coloma de Gramenet, que es troba dins l'agrupació de pergamins de Ferran de Sagarra i les unitats documentals del qual tan aviat estan datades a Santa Coloma com a Barcelona.

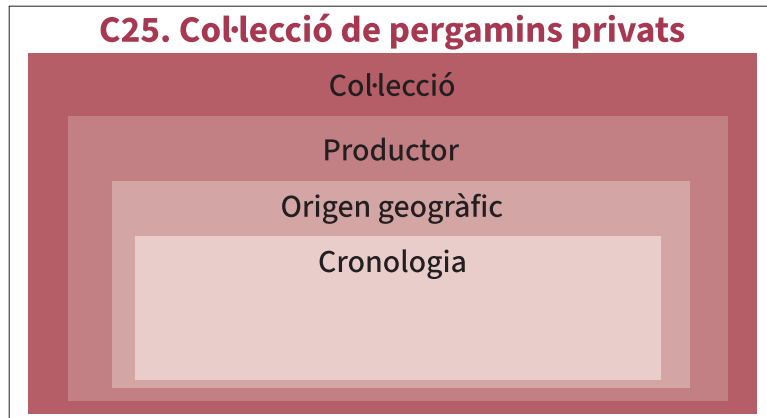
¹⁰⁶ FERNÁNDEZ I TRABAL 1991, p. 108.

El darrer dels quatre nivells d'organització ha de ser el menys important o definidor de tots, però no obstant això és la base sobre el qual tots els altres descansen. I, malgrat tot allò dolent que acabem de dir-ne, aquest criteri és el cronològic. L'objectiu de fer-lo servir és, principalment, garantir l'ordre dels pergamins fins el nivell d'unitat documental, i que a l'interior de cadascun dels successius (i solapats) grups que fins aquí hem detallat hi hagi un ordre real i correlatiu entre tots els pergamins.¹⁰⁷ Això a banda, però, és cert que aquest criteri ha de servir una altra funció: aquells pergamins que, pel motiu que sigui, no puguin ser identificats com a part de cap col·lecció ni fons, que no puguin ser relacionats per criteri de productor amb cap altre, i que ni tan sols en puguem esclarir l'origen geogràfic, proposem que siguin ordenats seguint un criteri cronològic – que, de fet, ha de ser el millor de tots els mals, per tal com descartem absolutament l'ús del criteri de tipologia documental per a l'organització dels pergamins, ja que sabem que és fins i tot contraproduent i pot separar i desmembrar documentació que s'hauria de conservar seguida. Així doncs, ens trobem en un cas semblant al del criteri *Origen geogràfic*: el criteri *Cronologia* serà quelcom fet servir únicament en els casos de pergamins que de cap de les altres maneres es puguin relacionar amb cap altre dels nivells proposats, però no obstant això servirà la fun-

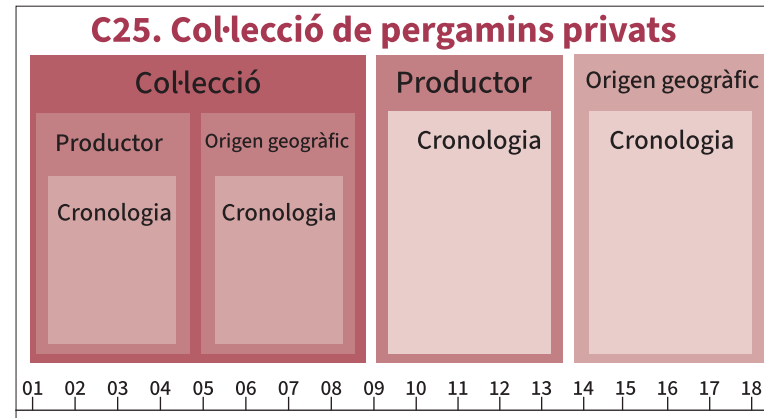
ció paral·lela de dictar l'ordre relatiu entre els pergamins que sí que hagin estat identificats o inclosos sota l'agrupació corresponent en qualsevol dels nivells anteriors.

Per tancar aquest darrer criteri d'ordre relatiu al nivell de les unitats documentals, escau afegir un apunt més. En els casos de pergamins que pertanyen clarament a fons documentals singulars, i sobretot a col·leccions, és molt comú trobar anotacions arxivístiques al vers del suport en què s'atorga una numeració (i, per tant, un ordre dins l'agrupació original) al pergami en qüestió. La present proposta contempla mantenir d'entrada el respecte per aquesta numeració, amb l'objectiu o esperança que aquesta casi amb l'ordre cronològic natural i originari dels pergamins – o que, en cas contrari, l'ordre donat per les numeracions al vers sigui justificat lògicament per les característiques intrínseques dels pergamins en qüestió (com, per exemple, el lligam que poden tenir diferents pergamins escriturats al voltant de la venda d'una propietat). L'objectiu és, en definitiva, establir un ordre lògic en l'organització dels documents, que tingui molt més a veure en tots els casos amb l'ordre natural de la producció o conservació documental, i amb el seu ordre originari de conservació, que no pas amb un ordre cronològic imposat factíciament amb posterioritat.

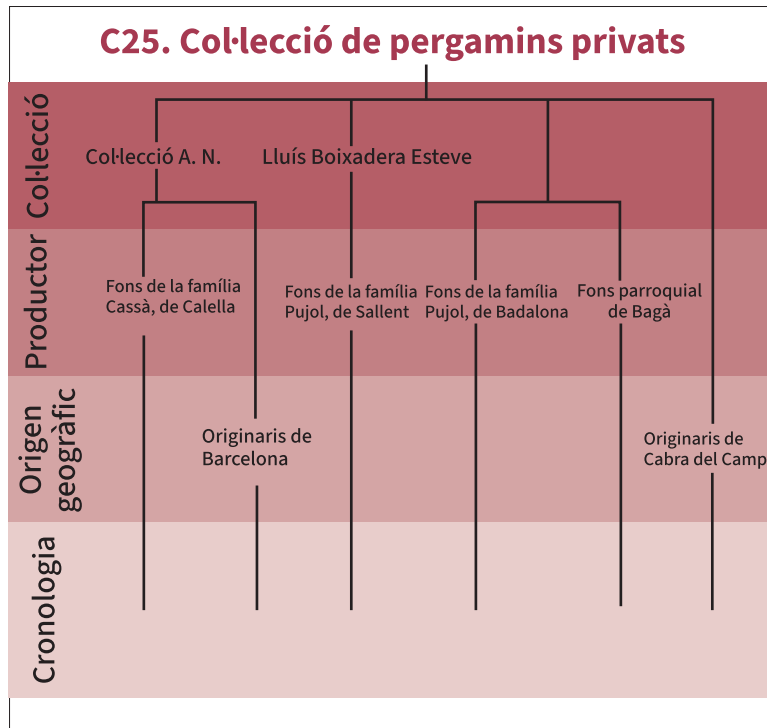
107 Aquest criteri s'observa, en tractats i manuals de tractament de fons familiars i patrimonials, com aquell que defineix la base a partir de la qual s'ordenen, a nivell d'unitat documental, les diferents agrupacions que hom pot trobar dins del fons: GALLEGO DOMÍNGUEZ 1993, p. 65-67.

Imatge 33. Esquema de les superposicions dels nivells que comprenen la proposta d'organització presentada. S'hi representa el fet que el primer nivell en què s'han d'organitzar els pergamins, aquell que n'englobi més, ha de ser el nivell *Col·lecció*; per sota hi queda el nivell *Productor* i el nivell *Origen geogràfic*, i en darrer terme hi ha d'haver el nivell *Cronologia*, pensat especialment com un recurs per poder establir un ordre entre els pergamins singulars, al nivell d'unitat documental, més que no pas per crear agrupacions. (Autor, 2025)

Imatge 34. Esquema de la disposició de les agrupacions generades per la nova organització al llarg del llistat del total de pergamins de la *Col·lecció*. La línia inferior vol representar la successió de documents, de manera que els grups que s'hi sobreposen s'han d'entendre com les agrupacions que hom generarà seguint els criteris indicats – i els nivells secundaris serveixen per entendre com s'ordenaran els documents a l'interior de cada agrupació. (Autor, 2025)

Imatge 35. Esquema de la distribució dels pergamins en nivells, en funció del seu nivell i de l'agrupació a la qual hagin estat assignats. Les agrupacions es presenten amb exemples reals, alguns dels quals han estat introduïts en les pàgines anteriors. L'objectiu és visualitzar com cada nivell dictamina l'agrupació o l'ordre dels pergamins, fins el punt que el nivell *Cronologia*, el darrer de tots, acaba determinant l'ordre estricte entre totes les unitats documentals.

(Autor, 2025)

Per tancar la presentació d'aquesta proposta, oferim un parell de dubtes sorgits durant l'elaboració de la proposta i la resolució dels quals correspondrà al moment quan els pergamins de gran format i els de petit format puguin

ser integrats i organitzats seguint criteris únics i, així, hom conclouï el tractament integral de la nostra *Col·lecció*. El primer dubte gira al voltant de la numeració dels pergamins, de l'assignació de números de referència únics. La intenció d'entrada, seguint els criteris d'actuació de l'Arxiu, és elaborar numeracions correlatives per a cada agrupació documental que es pugui identificar dins la *Col·lecció*, ja es tracti de col·leccions, de fons o d'agrupacions factícies fetes seguint els criteris d'origen geogràfic o de cronologia. Es vol prioritzar aquesta manera de fer a l'opció d'elaborar una numeració absoluta, única i correlativa de totes les unitats documentals de la *Col·lecció* per tal d'ajustar-se a l'arquitectura tecnològica del gestor documental que fa servir l'Arxiu, que així permetria capturar els diversos grups com a agrupacions en un nivell inferior al de la *Col·lecció*, però sobretot per permetre el possible creixement de les agrupacions identificades amb noves unitats documentals. Ara bé, aquesta proposta carrega algunes qüestions sense resposta que volem apuntar aquí: s'haurà de decidir quin és el procediment a seguir amb aquells pergamins que no puguin ser identificats sota cap agrupació (col·lecció o fons, en les més diverses accepcions que hem presentat fins ara), sobretot de cara a definir l'abast i extensió de les agrupacions factícies que en resultaran. Ens expliquem: en el cas hipotètic d'un grup de pergamins que no hauran pogut ser identificats com part de cap col·lecció o fons, i que conseqüentment siguin agrupats seguint el criteri d'origen geogràfic, hom podrà decidir si

crear una única gran agrupació factícia a efectes de numeració (ço és, tots els pergamins organitzats seguint aquest criteri junts, amb una numeració correlativa), o bé dissenyar petites agrupacions de molt pocs pergamins (és a dir, una agrupació per cada data tòpica en particular, fet que ens podria dur a una multiplicitat d'agrupacions amb únicament un, dos o tres pergamins).

Amb el segon dubte ens fem ressò d'una proposta amb la qual hom tancava l'informe sobre els pergamins de petit format de la *Collecció* fet els anys 2016-2018, i que hem anat ja esmentant: citant textualment, es deia que «llevat dels pocs pergamins que fan referència a la ciutat de Barcelona i tenint en compte que la major part fan referència a comarques i molt especialment les comarques gironines, es proposa donar els pergamins de comarques a la Generalitat de Catalunya, per tal d'incorporar-los en els seus respectius arxius comarcals». Entenem que una política d'actuació com aquesta és quelcom de consens dins l'AHCB, sobretot recordant la restitució feta el 2010 de sis capses de documents a l'Arxiu Comarcal de la Cerdanya que, conservats a l'Arxiu Històric de la Ciutat de

Barcelona, no havien estat mai tractats ni capturats entre els seus fons documentals.¹⁰⁸ No obstant això, en el marc d'aquest tractament no ens proposem formalitzar de manera definitiva una proposta com aquesta (entem clarament que aquest repte correspon a un estadi posterior, en què la totalitat de la *Collecció* hagi estat treballada i organitzada), però sí que recollim la idea amb l'objectiu de tancar la reflexió teòrica entorn de què és i com concebem una collecció de pergamins patrimonials. Que una proposta de separació, desmembrament i, en definitiva, desmuntatge o desaparició de la *Collecció* tal com la coneixem sigui tan vàlida, tan vigent i tan present, ens recorda el caràcter incontestablement factici d'aquesta agrupació i el fet que, si ens cenyim a la normativa i la consuetud de l'arxivística actual, l'estadi òptim i el destí inexorable de la *Collecció* ha de ser la desaparició, en la mesura que els seus documents es puguin reintegrar als seus fons i productors originals. El fet que es mantingui com una agrupació factícia, idealment de la mà de les agrupacions creades per col·leccionistes amb noms i cognoms, serà sempre i únicament, per entendre'ns, el millor de tots els mals.

108 Es tractava de fins a 124 pergamins que recollien privilegis reials, a més d'algunes cartes, llibres de consell, registres i còpies de documents fetes en paper, que hom creu que van acabar a l'AHCB arran dels moviments de salvaguarda de documentació durant la Guerra Civil: vegeu la nota 35.

4. Conclusions

A cabàvem el cos del text amb la presentació de la nostra proposta d'organització de la *Collecció* tot fent referència a la importància que aquesta es mantingui ordenada a partir de les agrupacions que la integren i que van ser generades en el seu moment per col·leccionistes a partir de la reunió o agrupació de fons diferents. En general, com a resposta al dubte amb el qual introduïem la hipòtesi que ha bastit aquestes pàgines, i recolzant-nos en la constatació anterior, volem concloure que sí, que és possible elaborar una proposta d'organització d'una col·lecció de pergamins patrimonials a partir de l'estudi formal, de contingut i de context tant de l'agrupació en si com de les seves unitats documentals. O si més no, ho és en el cas estricte que hem treballat, el d'una col·lecció fonamentalment desorganitzada i amb una manca pràcticament absoluta de constància i de referències documentals sobre les seves agrupacions integrants i sobre la història arxivística d'aquestes.

Hem pogut veure com una proposta formal i teòrica d'organització, per bé que no haguem pogut presenciar encara la seva aplicació efectiva fins el nivell d'unitat documental, es pot realitzar còmodament a partir del coneixement mínim o sumari de les unitats documentals de la col·lecció, i encara més seguint la tradició arxivística local, que marca algunes pautes molt clares. Entre aquestes hi

comptem el criteri d'organització cronològica com a base de l'organització, per a l'ordre relatiu entre les unitats documentals simples; també hi comptem el criteri d'organització per col·leccions o per fons patrimonials entès com el criteri principal o prioritari en què hom ha d'agrupar els documents d'aquest tipus de col·leccions per a la seva organització. Finalment, també hi comptem el rebuig o desestimació de l'organització de les agrupacions seguint el criteri exclusiu de cronologia o de tipologia documental, quelcom que hem aplicat a la nostra proposta.

A banda, volem fer constar com una de les principals aportacions pròpies d'aquesta proposta d'organització l'ús del criteri d'origen geogràfic, resultant en un dels quatre nivells d'organització proposats, per a l'agrupació i organització dels pergamins. Evidentment, la proposta no és exclusiva ni original de qui subscriu, ans ha rebut principal inspiració de les línies tècniques seguides els darrers anys per l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona en els primers passos de la identificació i tractament de l'agrupació de pergamins patrimonials de Ferran de Sagarra i de Siscar. El que sí que valorem propi de la present proposta és el fet que la inserció d'aquest criteri organitzador ha definit la presència de diferents nivells d'organització solapats, juntament amb els ja esmentats nivells de *Collecció* i de *Productor*, fins el punt que ha estat condicionant impres-

cindible perquè la proposta que aquí presentem hagi resultat amb una estructura clara de quatre nivells solapats i interrelacionats. En efecte, hem valorat molt positivament els resultats manifestos i eficaços que proporciona l'ús del criteri d'origen geogràfic per damunt d'algun altre: davant d'una col·lecció amb el tipus de documentació que aquí hem treballat que es troba desorganitzada de la manera que ho està la nostra *Col·lecció*, i davant de la franca impossibilitat de reconstruir els lligams i vincles entre la documentació únicament a través de l'estudi extern i contextual, el fet d'agrupar-la per orígens geogràfics ha permès la identificació provisional de determinats grups de documents que, més endavant, han estat confirmats gràcies a l'estudi i comparació de la pròpia documentació.

En un altre espai d'aquestes conclusions hi ha d'haver una valoració sobre les mancances de la feina feta. Ens referim a determinats objectius de calendarització i de contingut que ens havíem plantejat en les fases de disseny previ del tractament, que no s'han pogut acomplir i que significarien aportacions de nivell per a estadis futurs del tractament d'una col·lecció com la nostra: així, per exemple, hem de lamentar la manca d'una base de dades a l'ús per a les anotacions arxivístiques dels pergamins, quelcom que estem convençuts que contribuiria de manera decisiva a la identificació d'agrupacions entre els pergamins. En la mateixa, ja hem escrit que la proposta d'organització presentada s'ha limitat a ser un esquema teòric que de

moment no té aplicació física ni intel·lectual sobre les unitats documentals de la *Col·lecció*. La nostra voluntat i aspiració és que les bases teòriques que hem proposat per a l'organització dels pergamins puguin trobar una aplicació senzilla i efectiva sobre el total de l'agrupació, quan hom n'hagi conclòs el tractament. Igualment, valorem que serà positiu haver pogut aportar més informació sobre els orígens de la *Col·lecció* a partir de la recerca a l'Arxiu de Gestió de l'AHCB, fet que no s'ha pogut acomplir en part a causa de l'esmentada manca de temps, però també per l'escassetat d'informació que en línies generals proporcionen els expedients del dit Arxiu.

Acabem, doncs, mirant endavant. El tractament que amb aquest treball s'ha iniciat sobre la *Col·lecció de pergamins privats* és, per definició, un tractament integral que ha d'incloure el conjunt de les accions de gestió documental necessàries, en el sentit que ha de permetre garantir l'accés públic a una documentació que ara mateix no es troba seriada, organitzada ni pràcticament treballada de cap manera en el seu conjunt. En aquest sentit, el tractament proposat és tan generalitzat, toca tants aspectes a la vegada, i la pròpia *Col·lecció* ofereix tants àmbits de dedicació, que a partir de l'exercici que oferim amb aquestes pàgines s'obren nombroses i possibles vies futures de treball. Podríem proposar, evidentment, el seguiment i perfeccionament de la tasca teòrica d'identificació d'agrupacions documentals entre els pergamins, quel-

com que, com hem advertit, requereix constants i successives mirades, àdhuc l'estudi comparat amb els fons històrics d'altres arxius del país, que estem convençuts que carregarà resultats satisfactoris de cara a la identificació dels orígens de la *Collecció*. També podríem parlar de l'edició d'un catàleg dels pergamins de la col·lecció, quelcom que casaria amb la línia editorial de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i que seria un bon gest de tancament del tractament de la col·lecció. Fins i tot, en la línia de l'aplicació i treball de les humanitats digitals i seguint l'exemple d'alguns projectes de recerca capdavanters del país,¹⁰⁹ es podria pensar en un exercici de mapatge de tots els pergamins que permetria aprofundir en l'estudi de la seva relació amb el territori.

Per acabar, una de les línies que també obre l'estudi de la nostra *Collecció* és la seva gestió, diguem-ne, institucional. Caldrà, en un estadi futur del seu tractament, seguir les polítiques de gestió documental de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, dins de l'Arxiu Municipal, per tal de capturar la *Collecció* tal com la coneixem avui, o bé desmembrar-la fins el punt que hom decideixi idoni per mantenir la singularitat i independència de les seves més diverses agrupacions i col·leccions. Qui sap si, fins i tot, s'acabarà fent cas a la proposta de retorn de la documentació al si de les seves institucions o ubicacions de producció. Només el temps i la bona feina dels i les professionals que s'hi dediquen podran dir què se'n farà, d'aquesta nostra col·lecció que ara és el millor dels nostres mals.

109 Ens referim, principalment, a la *Plataforma virtual* del projecte *Catalunya carolíngia* impulsada els darrers anys per l'Institut d'Estudis Catalans, que inclou un plànol interactiu amb la ubicació, la identificació i les referències de tots els pergamins inclosos al projecte: [https://catcar.iec.cat/documents/edicio/llistaMan.action?request_locale=ca] (consultat el 16/06/2025).

5. Bibliografia i referències

Lleis i normativa

LLEI 10/2001, de 13 de juliol, d'arxius i gestió de documents.

ISAD(G): General International Standard Archival Description. CIA/ICA: Ottawa, 2000.

AGELET ORDOBÀS, Ferran (coord.); ALBERCH I FUGUERAS, Ramon (dir.). Manual del mètode de descripció del sistema AIDA. Ajuntament de Barcelona, Arxiu Municipal: Barcelona, 2003.

BERNAL CERCÓS, Àngels; MAGRINYÀ RULL, Anna; PLANES ALBETS, Ramon. *Norma de Descripció Arxivística de Catalunya (NODAC).* Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2007.

Catàlegs i guies de fons

ALBERCH I FUGUERAS, Ramon (dir.). *Guia de l'Arxiu Municipal de Barcelona.* Ajuntament de Barcelona: Barcelona, 1992.

ARXIU BIBLIOTECA DE CATALUNYA (BC). *Fons Marquesat de Moja,* 2016 [<https://www.bnc.cat/Fons-i-col-leccions/Cerca-Fons-i-col-leccions/Moja-Marquesat-de>] (consultat el 02/06/2025).

ARXIU BIBLIOTECA DE CATALUNYA (BC). *Fons Família Espona de Saderra,* 2019 [<https://www.bnc.cat/Fons-i-col-leccions/Cerca-Fons-i-col-leccions/Espona-de-Saderra-Familia>] (consultat el 02/06/2025).

ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA (AHCB). *Catàleg de la Col·lecció d'artistes catalans d'art gòtic inèdits (AHCB4-552/C22).* Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona: Barcelona, 2022.

ASOCIACIÓN ESPAÑOLA DE ARCHIVEROS, BIBLIOTECARIOS, MUSEÓLOGOS Y DOCUMENTALISTAS (ANABAD). *La Casa del Arcediano. Archivo Histórico de la Ciudad. Biblioteca Massana. Instituto de Historia de la Ciudad.* Ayuntamiento de Barcelona: Barcelona, [1955].

AAVV. *Institut Municipal d'Història.* Ajuntament de Barcelona: Barcelona, 1988.

AAVV. *Guia. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.* Ajuntament de Barcelona: Barcelona, 1995.

AAVV. *Guia de fons documentals de l'AHCB.* Ajuntament de Barcelona, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona: Barcelona, 2017.

MAÑÉ I MAS, Maria Cinta. *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 885-1334 (Volum I).* Arxiu Municipal de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona: Barcelona, 2005.

MAÑÉ I MAS, Maria Cinta. *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 1336-1396 (Volum II).* Arxiu Municipal de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona: Barcelona, 2007.

MAÑÉ I MAS, Maria Cinta; ROVIRA I SOLÀ, Manuel. *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 1501-1530 (Volum V).* Arxiu Municipal de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona: Barcelona, 2010.

MAÑÉ I MAS, Maria Cinta; ROVIRA I SOLÀ, Manuel. *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 1560-1908 (Volum VII).* Arxiu Municipal de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona: Barcelona, 2013.

ROVIRA I SOLÀ, Manuel. *Catàleg dels pergamins municipals de Barcelona. Anys 1396-1440 (Volum III).* Arxiu Municipal de Barcelona. Institut de Cultura de Barcelona: Barcelona, 2008.

SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume (dir.). *Guia-Catàleg. Institut Municipal d'Història (Casa de l'Ardiaca).* Ajuntament de Barcelona: Barcelona, 1983.

VOLTES BOU, Pere. *Fondos del Instituto Municipal de Historia de la Ciudad: catálogo sumario.* Ajuntament de Barcelona: Barcelona, 1959.

VOLTES BOU, Pere. *Guía-catálogo del Instituto Municipal de Historia de Barcelona.* Ajuntament de Barcelona: Barcelona, 1965.

Obres

ADROER I PELLICER, M. Àngels; GIFRE I RIBAS, Pere. "Arxius privats i arxius patrimonials a Catalunya". *Lligall*, 1, 1989, p. 83-94.

ALIBERCH, Ramon. *Las casas señoriales de Barcelona.* Llibreria Dalmau: Barcelona, 1944.

ARNALL I JUAN, Maria Josepa; PONS I GURI, Josep Maria. *L'escriptura a les terres gironines. Segles IX-XVIII. I: text i transcripcions.* Diputació de Girona: Girona, 1993.

ARXIU COMARCAL DEL PALLARS JUSSÀ (ACPJ). *Curs de conservació preventiva sobre pergamí.* Estudi B2, Conservació-Restauració d'obra gràfica. Tremp, 2009.

BAIGES I JARDÍ, Ignasi J. "El notariat català: origen i evolució". *Actes del I Congrés d'Història del Notariat Català.* Fundació Noguera: Barcelona, 1994, p. 131-166.

BANKS, Phillip. “L’estructura urbana de Barcelona, 714-1300”. SOBREQÜÉS I CALLICÓ, Jaume (ed.). *Història de Barcelona. Vol. 2. La formació de la Barcelona medieval.* Ajuntament de Barcelona, Enciclopèdia Catalana: Barcelona, 1992, p. 25-71.

BRUGUÉS I MASSOT, Irene; JORNET I BENITO, Núria; BOADA CATASÚS, Coloma (dirs.). *Diplomatari de la col·lecció de pergamins del monestir de Santa Clara de Barcelona (1039-1241).* Fundació Noguera: Barcelona, 2019.

BUSQUETS I CONILL, Eusebi. *La Casa de l’Ardiaca.* Extret de la revista *Foment de les Arts Decoratives.* Barcelona, 1928.

CABALLÉ ESTEVE, Francesc; GONZÀLEZ GARCIA, Reinald. *La Casa de l’Ardiaca de Barcelona. Dos mil anys d’història.* Ajuntament de Barcelona: Barcelona, 2018.

CAPELL I GARRIGA, Emília; COROMINAS I NOGUERA, Mariona (coords.). *Manual d’arxivística i gestió documental.* Associació d’Arxivers de Catalunya: Barcelona, 2009.

COMAS VIA, Mireia; MUNTANER I ALSINA, Carme; VINYOLLES I VIDAL, Teresa. “Elles no només filaven: producció i comerç en mans de dones a la Catalunya baixmedieval”. *Recerques*, 56, 2008, p. 19-45.

COMAS VIA, Mireia. *Les dones soles a la Baixa Edat Mitjana: una lectura sobre la viduïtat.* Dir.: Teresa Vinyoles i Vidal. Departament de Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica. Universitat de Barcelona: Barcelona, 2012.

CONDE Y DELGADO DE MOLINA, Rafael. “El pas de l’escrivà al notari”. *Actes del I Congrés d’Història del Notariat Català.* Fundació Noguera: Barcelona, 1994, p. 439-462.

CRUZ MUNDET, José Ramón. *Manual de Archivística.* Fundación Germán Sánchez Ruipérez: Madrid, 1994.

DUCHEIN, Michel. “El respeto de los fondos en Archivística: principios teóricos y problemas prácticos”. WALNE, Peter (rec.). *La administración moderna de archivos y la gestión de documentos: el prontuario RAMP.* UNESCO: París, 1985, p. 69-91.

DURÁN CAÑAMERAS, Félix. *Notas para la historia del notariado catalán.* Colegio Notarial de Barcelona: Barcelona, 1955.

DURAN I SANPERE, Agustí. *La Casa del Arcediano y el Archivo Histórico de la ciudad.* Llib. Francisco Puig: Barcelona, 1928.

DURAN I SANPERE, Agustí. “Els arxius documentals de Catalunya durant la guerra dels anys 1936-1939”. *Barcelona i la seva història. L’art i la cultura*, vol. III. Curial: Barcelona, 1975, p. 622-639.

ESTRADA CAMPMANY, Clara. “Agustí Duran i Sanpere i els arxius catalans. De la Generalitat republicana a la depuració franquista (1931-1940)”. *Miscel·lània ceriverina*, 22, 2013, p. 15-83.

FERNÁNDEZ I TRABAL, Josep. “Els arxius familiars i patrimonials. Problemàtica, caracterització i metodologia”. *Lligall*, 4, 1991, p. 95-114.

FERRER MALLOL, M. Teresa. “La redacció de l’instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes”. *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols*, IV, 1974, p. 29-211.

FERRER MALLOL, M. Teresa. “L’instrument notarial: concepte i evolució (s. XI-XV)”. *Actes del II Congrés d’Història del Notariat Català*. Fundació Noguera: Barcelona, 2000, p. 29-88.

GALLEGO DOMÍNGUEZ, Olga. *Manual de archivos familiares*. Asociación Española de Archiveros, Bibliotecarios, Museólogos y Documentalistas (ANABAD): Madrid, 1993.

GIFRE I RIBAS, Pere; ADROER I PELLICER, M. Àngels. “Inventari dels arxius patrimonials de les comarques gironines”. *Revista de Girona*, 119, 1986, p. 80-84.

GIFRE I RIBAS, Pere; MATAS I BALAGUER, Josep; SOLER I SIMON, Santi. *Els arxius patrimonials*. Associació d’Història Rural de les Comarques Gironines, 2002.

GIMENO BLAY, Francisco M. *La escritura gótica en el País Valenciano después de la conquista del siglo XIII*. Universitat de València. Departament de Paleografia i Diplomàtica: València, 1985.

GIMENO BLAY, Francisco M.; TRENCHS I ÒDNA, Josep. “La escritura medieval de la Corona de Aragón (1137-1474)”. *Anuario de Estudios Medievales*, 21, 1991, p. 493-511.

GINOT I JULIÀ, Antoni. *Arts i barques. L’activitat pesquera i els seus actors a la selva dels segles XV i XVI*. Tesi doctoral. Dirs.: Rosa Congost Colomer, Rosa Lluch Bramon. Programa de doctorat en ciències humanes, del patrimoni i de la cultura. Universitat de Girona: Girona, 2024.

GRAUPERA GRAUPERA, Joaquim. “El monestir de Sant Pol, un edifici enigmàtic”. *El Sot de l’Aubó*, XV, 58, 2016. Centre d’Estudis Canetencs, p. 13-23.

HEREDIA HERRERA, Antonia. *Archivística general. Teoría y práctica*. Diputación Provincial de Sevilla: Sevilla, 1993.

HERNÁNDEZ PALMÉS, Antonio. “El derecho civil en las “Consuetudines Ilerdenses” de Guillermo Botet”. *Ilerda*, n. 46, 1985, p. 67-164.

JORNET I BENITO, Núria; BRUGUÉS I MASSOT, Irene; BOADA CATASÚS, Coloma. “L’arxiu de Santa Clara de Barcelona”. BRUGUÉS I MASSOT, Irene; JORNET I BENITO, Núria; BOADA CATASÚS, Coloma (dirs.). *Diplomatari de la col·lecció de pergamins del monestir de Santa Clara de Barcelona (1039-1241)*. Fundació Noguera: Barcelona, 2019, p. 13-56.

LÓPEZ BURNIOL, Juan José; SANS I TRAVÉ, Josep Maria (coords.). *Actes del II Congrés d’Història del Notariat Català*. Fundació Noguera: Barcelona, 2000.

MATEU IBARS, Josefina; MATEU IBARS, María Dolores. *Colectánea paleográfica de la Corona de Aragón*. Siglos IX-XVIII. Vol. I: texto y transcripciones. Publicacions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1991.

NOGUERA DE GUZMÁN, Raimon. “La doble redacción de los antiguos documentos notariales de Cataluña”. *Anales de la Academia Matritense del Notariado*, XXII-1, 1980, p. 335-356.

PAGAROLAS I SABATÉ, Laureà; PLANES I ALBETS, Ramon. “Fonaments teòrics”. CAPELL I GARRIGA, Emília; COROMINAS I NOGUERA, Mariona (coords.). *Manual d’arxivística i gestió documental*. Associació d’Arxivers de Catalunya: Barcelona, 2009, p. 29-92.

PIÑOL ALABART, Daniel. “La escritura gòtica en Cataluña: grafías, usos y difusión social”. SANZ FUENTES, María Josefa; CALLEJA PUERTA, Miguel (coords.) *Paleografía II: Las escrituras góticas desde 1250 hasta la imprenta*. V Jornadas de la Sociedad Española de Ciencias y Técnicas Historiográficas (Oviedo, 2007). Universidad de Oviedo, Oviedo, 2010, p. 159-182.

RIERA VIADER, Sebastià. “L’Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona: una institució al servei del patrimoni, la informació, la recerca i la cultura”. CABALLÉ ESTEVE, Francesc; GONZÀLEZ GARCIA, Reinald. *La Casa de l’Ardiaca de Barcelona. Dos mil anys d’història*. Ajuntament de Barcelona: Barcelona, 2018, p. 253-269.

RUIZ GÓMEZ, Vicenç. *Els pergamins documentals de l’Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. 1142-1500*. Fundació Noguera: Barcelona, 2014.

SANS I TRAVÉ, Josep Maria (coord.). *Actes del I Congrés d’Història del Notariat Català*. Fundació Noguera: Barcelona, 1994.

SANZ FUENTES, María Josefa; CALLEJA PUERTA, Miguel (coords.) *Paleografía II: Las escrituras góticas desde 1250 hasta la imprenta*. V Jornadas de la Sociedad Española de Ciencias y Técnicas Historiográficas (Oviedo, 2007). Universidad de Oviedo, Oviedo, 2010.

SERRA I VILARÓ, Joaquim. *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius*. Centre d'Estudis Baganesos: Bagà, 1989.

SOBREQUÉS I CALLICÓ, Jaume (ed.). *Història de Barcelona. Vol. 2. La formació de la Barcelona medieval*. Ajuntament de Barcelona, Enciclopèdia Catalana: Barcelona, 1992.

SUBIÑÀ I COLL, Enric. “La col·lecció de pergamins del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró”. *XXX Sessió d'Estudis Mataronins*, 2014, p. 61-71.

DEL VALLE PANTOJO, Agustín Felipe. “Sobre la escritura en la Corona de Aragón en el tránsito de la Edad Media a la Moderna: siglos XIV al XVI”. *Eúphoros*, 4, 2002, p. 167-188.

VINYOLES I VIDAL, Teresa. “Las mujeres del año mil”. *Aragón en la Edad Media*, 17, 2003, p. 5-26.

WALNE, Peter (rec.). *La administración moderna de archivos y la gestión de documentos: el prontuario RAMP*. UNESCO: París, 1985.

WALNE, Peter (ed.). *Dictionary of Archival Terminology*, 2nd edition. CIA/ICA, 1988.

ZAMORA ESCALA, Jaume Enric. “El salvament dels arxius catalans durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939)”. *Lli-gall*, 16, 2000, p. 85-151.

6. Annexos

6. 1. Annex 1: dates tòpiques dels pergamins

En primer lloc, presentem la relació de les ubicacions i orígens geogràfics dels pergamins de petit format de la Col-

lecció, en ordre alfabètic, tal com són presentades a l'informe que els va treballar els anys 2016-2018. Això vol dir, per tant, que no s'hi inclou el número de pergamins que hom associa a cada topònim, car el predit informe no ho va especificar. Algunes de les imprecisions o buits en la identificació dels topònims, en tots els casos heretats, requereixen de l'estudi contrastat dels pergamins per tal d'esclarir-ne la lectura.

Agullana	Constantí	Rocafortí
Albanyà	Cubelles	Romanyà
Albesa	Darnius	Sabadell
Alella	Esparreguera	Sant Andreu de la Barca
Altafulla	Figueres	Sant Andreu de Palomar
Amer	Fortià	Sant Cebrià de Vallalta
Arbúcies	Foixà	Sant Esteve de Vilanova
Arenys de Mar	Gelida	Sant Feliu d'Arraona
Argentona	Girona	Sant Llorenç del Vall
Avinyó	Granollers	Sant Llorenç de la Muga
Badalona	Hostalric	Sant Miquel de Fluvià
Bagà	Jonquera, La	Sant Quirze
Balenyà	Magòria	Santa Coloma de Gramenet
Barcelona	Manresa	Santa Perpètua de Mogoda
Bàscara	Maçanet de Cabrenys	Siurana
Bell-lloc d'Urgell	Mataró	Solsona
Bellpuig	Monells	Tàrraga
Berga	Montagut	Tona
Besalú	Montalegre, Cartoixa de	Torroella de Montgrí
Bisbal d'Empordà, La	Montblanc	Ullastret
Breda	Montmeló	Valldoreix
Montornès	Montornès	Valièlles
Caldes	Mont-roig, Castell de	Vallromanes
Calella	Olot	Valls
Camarasa	Palafrugell	Vallespinosa
Cantalops	Palau-solità	Verdú
Canyamars	Palamós	Vilabertran
Capmany	Palautordera	Vilamajor
Cardona	Parlavà	Vilamala
Castellfollit del Boix	Peralada	Vilanova
Castelló d'Empúries	Perpinyà	Vilassar
Cerdanyola	Pineda	Vilaverd
Cervelló	Polinyà	Vilopriu
Còdols	Riudarenes	

En segon lloc, incloem la relació alfabètica de totes les ubicacions identificades entre els primers 1.030 pergamins de gran format que s'han treballat. Cal recordar, però, que

només s'inclouen les dates tòpiques de 774 pergamins, car n'hi ha fins a 256 que no s'han pogut datar tòpicament de manera concloent.

Data tòpica	Núm.	Data tòpica	Núm.
Agramunt	1	Palerm (Sicília)	2
Albà, L'	1	Pals	1
Alguer, L'	1	París	1
Ancona (Itàlia)	1	Peníscola	1
Arenys de Mar	1	Perpinyà	5
Artesa de Segre	1	Pineda de Mar	11
Avinyó (Provença)	1	Planès	1
Badalona	14	Porta Coeli, Cartoixa de	1
Bagà	22	Prada de Conflent	1
Banyoles	2	Prades	2
Barcelona	378	Prats del Rei, Els	2
Bisbal d'Empordà, La	1	Premià de Dalt	8
Blanes	2	Prenafeta	1
Borrassà	1	Puigcerdà	1
Brocà	1	Querol	1
Cabdella Sobirana	1	Reus	1
Cabra del Camp	12	Ripoll	5
Caldes de Montbui	1	Riudecanyes	1
Calella	21	Roma	14
Camarasa	1	Sabadell	8
Canet de Rosselló	1	Salàs de Pallars	1
Cardedeu	2	Sallent	7

Data tòpica	Núm.	Data tòpica	Núm.
Cardona	5	Sanaüja	1
Castellnou dels Aspres	1	Sant Andreu de la Móra	1
Castelló d'Empúries	1	Sant Boi de Llobregat	6
Celrà	1	Sant Celoni	2
Cervera	4	Sant Esteve de Palautordera	5
Constantí	1	Sant Esteve d'en Bas	1
Crespià	1	Sant Feliu de Llobregat	4
Darnius	1	Sant Feliu de Terrassola	1
Esponellà	1	Sant Genís dels Agudells	1
Falgons	2	Sant Julià de Palou	1
Figueres	2	Sant Llorenç de Morunys	1
Figuerola del Camp	1	Sant Marcel de Saderra	1
Flaçà	1	Sant Martí de Biure	1
Folgueroles	1	Sant Martí de la Corriu	1
Gallifa	1	Sant Martí de la Roca (Rosselló)	2
Garriga, La	1	Sant Pere de Madrona (Solsonès)	1
Gavà	2	Sant Pere de Vilamajor	1
Girona	14	Sant Pol del Maresme	2
Gornal, La	1	Sant Vicenç de Calders (Moianès)	2
Granollers	6	Santa Coloma de Farners	4
Gurb	2	Santa Coloma de Queralt	4
Hospitalet de Llobregat, L'	2	Santa Maria de Palautordera	4
Hostalric	1	Santa Maria del Pla	1
Igualada	1	Santa Perpètua de Mogoda	5
Jonquera, La	1	Saragossa	1

Data tòpica	Núm.	Data tòpica	Núm.
Kensington (Londres)	1	Sarral	2
Lerín (Navarra)	1	Secuita, La	1
Lleida	4	Segovia	1
Llinars del Vallès	1	Selva del Camp, La	1
Madrid	1	Seròs	1
Magallón (Saragossa)	1	Solsona	4
Malgrat de Mar	2	Tarragona	11
Maó	1	Tàrrega	2
Martorell	3	Teià	9
Mataró	4	Terrassa	2
Mieres	1	Tolosa (Llenguadoc)	1
Moià	1	Torroella de Montgrí	1
Molins de Rei	2	Tossa de Mar	6
Montalegre, Cartoixa de	1	Trapani (Sicília)	1
Montblanc	2	Tuir	1
Montbrió de la Marca	1	Ullà	1
Montcada i Reixac	1	Ulldecona	1
Montclús, Castell de	1	València	2
Montellà	1	Valladolid	1
Montornès del Vallès	1	Vallfogona del Ripollès	2
Navata	1	Valls	3
Oluges, Les	1	Verdú	3
Orís	2	Vic	4
Oristà	1	Vilademuls	1
Orvieto (Itàlia)	1	Vilafranca del Penedès	9
Osca	2	Vilanova i la Geltrú	1
Palafolls	3	Vila-rodona	1
Palafrugell	3	Vila-seca	1
Palamós	2	Vilassar de Dalt	1
Palau-solità	2		

6. 2. Annex 2: agrupacions documentals identificades

Presentem a continuació la relació de les diferents agrupacions orgàniques (ço és, fons familiars, de masos o patrimonials) que hem pogut identificar entre els primers 1.050 pergamins de gran format que han estat descrits. La identificació s'ha fet principalment a partir d'elements intrínsecs dels documents tals com els seus productors i actors diversos, la seva data tòpica i també la relació cronològica entre ells. Alhora, també hi ha hagut un factor d'identificació per elements extrínsecs dels pergamins: la seva factura, el color del suport, la mà escriptura i el tipus de lletra, així com les anotacions arxivístiques dorsals, han ajudat a traçar cercles de pertinença entre els documents que podem equiparar sense massa recança amb fons o parts de fons patrimonials. En un altre nivell queden, és clar, les col·leccions de què els dits fons patrimonials podien formar part; tot sovint, les anotacions arxivístiques que les identifiquen com a agrupacions factícies han sigut també útils per poder relacionar pergamins entre ells.

Així doncs, presentem, en ordre de major a menor presència de pergamins, la dita relació amb el nom o títol atri-

buit del fons, família o mas en qüestió, acompanyat de la quantitat d'unitats documentals que hi hem associat fins ara, de les seves dates extremes i d'un apunt sobre les anotacions arxivístiques que comparteixen i que han intervingut en la seva identificació. Les anotacions s'escriuen aquí a tall d'exemple; per exemple, per a aquelles que indiquen el número del pergami precedit d'una *N*^o, s'ha escrit un número qualsevol d'entre els que hom identifica en els pergamins en qüestió. Per a la major comprensió de bona part de les anotacions arxivístiques que s'esmenten, remetem el lector al bloc 3.2.2 d'aquestes pàgines, en què s'han inclòs fotografies que il·lustren la majoria d'aquets exemples.

Cal recordar que no totes les agrupacions presentades corresponen exactament a fons patrimonials orgànics, de famílies o de masos; també hi veiem agrupacions associades amb fons o parts de fons de parròquies, monestirs, beneficis, àdhuc de particulars i ciutadans singulars. El que cohesiona aquestes agrupacions, a banda de les anotacions arxivístiques que puguin compartir i del seu productor, és tot sovint un contingut semblant – com pot ser, per exemple, la gestió d'un mateix cens o herència.

Monestir de Sant Pol del Maresme

Número de pergamins	38
Dates extremes	1058-1378
Anotacions al vers	A-7 (a llapis)

Parròquia de Sant Esteve de Bagà

Número de pergamins	28
Dates extremes	1308-1639
Anotacions al vers	Nº 7
Anotacions al recte	6 (a llapis, en pocs casos).

Can Pujol (Badalona)

Número de pergamins	17
Dates extremes	1428-1620
Anotacions al vers (I)	<i>GGgg</i> (una o dues lletres majúscules i una o dues lletres minúscules, escrites als marges del suport enrotllat).
Anotacions al vers (II)	<i>nº 64</i>

Mas Pujol (Sallent)

Número de pergamins	14
Dates extremes	1335-1623
Anotacions al vers (I)	<i>Luis Boxadera Esteve</i> (estampat)
Anotacions al vers (II)	40 (a ploma)

Família Cassà, mestres d'aixa (Calella)

Número de pergamins	13
Dates extremes	1540-1614
Anotacions al vers	<i>A. N.</i>

Família Arenys, àlies Barriga (Badalona)

Número de pergamins	11
Dates extremes	1463-1615
Anotacions al vers	<i>G</i> (lletra majúscula)

Can Banús (Santa Perpètua de Mogoda)

Número de pergamins	10
Dates extremes	1522-1597
Anotacions al vers (I)	<i>A. N.</i>
Anotacions al vers (II)	<i>Nº 222</i>

Família Cervelló

Número de pergamins	10
Dates extremes	1301-1454
Anotacions al vers	<i>A. P.</i>

Francesc Montserrat, mercader (Tarragona)

Número de pergamins	9
Dates extremes	1566-1582
Anotacions al vers	<i>A. J.</i>

Can Calls (Sant Esteve de Palautordera)

Número de pergamins	7
Dates extremes	1364-1585
Anotacions al vers	<i>Núm. Dotse (només en tres pergamins)</i>

Família Valls (Teià)

Número de pergamins	7
Dates extremes	1530-1639
Anotacions al vers	<i>A. J.</i>

Mas Canyet (Badalona)

Número de pergamins	6
Dates extremes	1353-1406
Anotacions al vers	<i>Nº 48</i>

Família Mallol, ferrers (Calella)

Número de pergamins	6
Dates extremes	1570-1632
Anotacions al vers	<i>A. J.</i>

Família de Vic (Barcelona)

Número de pergamins	6
Dates extremes	1308-1314
Anotacions al vers	<i>10, 1. Nu. 6. N. 11. F</i>

Can Feu (Sabadell)

Número de pergamins	5
Dates extremes	1585-1613
Anotacions al vers	<i>A. J.</i>

Can Riera (Palau-solità)

Número de pergamins	5
Dates extremes	1302-1447
Anotacions al vers	<i>Riera N° 3</i>

Família Tallander

Número de pergamins	5
Dates extremes	1447-1462
Anotacions al vers	<i>n° 53</i>

Antic Almogàver, cavaller (Barcelona)

Número de pergamins	4
Dates extremes	1386-1387
Anotacions al vers (I)	<i>A. N.</i>
Anotacions al vers (II)	<i>N. 127</i>

Benefici de Santa Bàrbara a la Seu (Barcelona)

Número de pergamins	4
Dates extremes	1366-1600
Anotacions al vers	<i>Nu° 6. Guimerà</i>

**Capbreu de Berenguer de Farners
(Santa Coloma de Farners)**

Número de pergamins	4
Dates extremes	1339
Anotacions al vers (I)	<i>Capbreu de Sta. Coloma de Farnés</i>
Anotacions al vers (II)	<i>nº 1 (duplicada)</i>

Pere Cassador, cavaller (Barcelona)

Número de pergamins	4
Dates extremes	1571-1575
Anotacions al vers	<i>A. J.</i>

Can Coll (Cerdanyola del Vallès)

Número de pergamins	4
Dates extremes	1473-1579
Anotacions al vers	<i>nº 58</i>

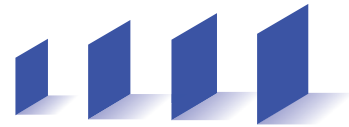
Constança, muller de Joan Mateu (Barcelona)

Número de pergamins	4
Dates extremes	1355-1370

Castell de Curull (Osona)

Número de pergamins	4
Dates extremes	1368-1377

Publicació conjunta

Associació de Professionals
de l'Arxivística i la Gestió de
Documents de Catalunya

**Arxivística i Gestió
de Documents**
Escola FUAB Formació

Aquesta obra està subjecta a llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 4.0 Espanya (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.es>). Es permet la reproducció total o parcial i la comunicació pública de l'obra, sempre que no sigui amb finalitats comercials, i sempre que es reconegui l'autoria de l'obra original. No es permet la creació d'obres derivades.